Colecția **ALTERNATIVE**
Coordonator *RADU MAREȘ*

Coperta: Liliana BOLBOACĂ

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale
ELIADE, MIRCEA
Textele „legionare" și despre „românism"/ Mircea Eliade - Cluj-Napoca: Dacia, 2001
160 p.; 14,5x20,5 cm. - (Alternative)
ISBN 973-35-1116-1

94(498)

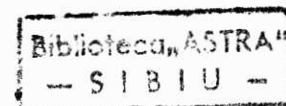
Cluj-Napoca 3400, str. Ospătăriei nr. 4, tel./fax: 064/42 96 75
e-mail: edituradacia@hotmail.com, www.edituradacia.ro
București: Oficiul poștal 15, sector 6
str. General Medic Emanoil Severin nr. 14
tel. 01/315 89 84, fax: 01/315 89 85
Satu Mare, 3600, B-dul Lalelei R13 et. VI ap. 18
tel. 061/76 91 11; fax: 061/76 91 12
Căsuța poștală 509; Piața 25 octombrie nr. 12
www.multiarea.ro
Baia Mare, 4800, str. Victoriei nr. 146
tel./fax: 062/21 89 23

Redactor: Radu MAREȘ
Tehnoredactor: Liliana BOLBOACĂ
Comanda nr. 4261

MIRCEA ELIADE

TEXTELE „LEGIONARE" ȘI DESPRE „ROMÂNISM"

EDITURA DACIA
CLUJ-NAPOCA, 2001

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Publicăm articolele „legionare" ale lui Mircea Eliade, cărora le adăugăm și cele incriminate ca atare de către adversari doar pentru câteva fraze desprinse din context (*Elogiu Transilvaniei, Piloții orbi* etc.). Transcriem în același timp câteva din textele ce dovedesc că acuza de antisemitism adusă lui Eliade e o invenție.

Reproducem și unele articole ce dezbat problema „românismului".

În presa interbelică articolele au fost semnate fie Mircea Eliade, fie Ion Plăieșu (cele apărute în *Credința* în 1934 și 1935).

Singura controversă asupra paternității o ridică interviul (nesemnat) *De ce cred în biruința mișcării legionare.* Iată ce spunea în această privință Mac Linscott Ricketts, exegetul american al operei lui Mircea Eliade: „Am vorbit cu Mircea Eliade despre acest articol, după ce m-am reîntors din România [iulie, 1981 - M.H]. Eliade mi-a spus foarte răspicat că nu el a scris acel articol. Fusese - într-adevăr - invitat să scrie un astfel de text pe tema în cauză, dar a refuzat s-o facă. La cîtva timp după refuzul lui, a fost surprins să vadă apărând un text cu acest titlu sub semnătura sa. Cum directorul publicației respective îi era prieten, Eliade nu a protestat în mod public, căci, așa cum îmi mărturisea, nu a dorit să declanșeze un scandal. Mi-a spus că și-a notat toate amănuntele acestui episod în jurnalul pe care-l ținea. Din nefericire, acele pagini au rămas în România și s-au pierdut".(Interviu luat de Dorin Tudoran, transmis la *Vocea Americii* la 15 septembrie, 1988)

Precizăm că *toate* aceste articole (fără nici o excepție) au fost menționate în primul nostru volum din *Biobibliografia Mircea Eliade*, Editura *Jurnalul Literar*, 1997.

Cartea de față reproduce *absolut toate textele lui Eliade acuzate de legionarism și antisemitism* de către exegeții și gazetarii români și străini, în perioada 1935-2000.

M.H.

CUVÂNT ÎNAINTE

„Am fost pe rând scriitor «mistic», «gidian», «huligan», «antisemit», «fascist», «abstract». Astăzi sunt scriitor pornograf (am auzit că se spune «porcograf» și asta e într-adevăr emoționant). Mâine voi fi necrofil, criminal sau mai știu eu ce!"

(M. Eliade, *Vremea*, 16 mai 1937, nr. 487, p. 4)

Nu există în istoria spiritualității românești o altă persoană (sau personalitate!) împotriva căreia să se fi lansat atâtea acuze, calomnii și persiflări!

S-au năpustit asupra lui ca o haită, hotărâtă să-l sfâșie, zeci de anonimi inculți, alături de valoroși oameni de cultură invidioși, din proprie inițiativă, dar mai ales din dispoziție de la „centru".

Când faima savantului și scriitorului a depășit granițele țării, au început să apară învinuiri în unele publicații din Franța, Italia, America, Israel (traduse cu repeziciune în aproape toate țările apusene).

Mircea Eliade a fost urmărit cu înverșunare și agresivitate până în pânzele albe, toată viața - pe parcursul a șase decenii. Nu numai atât! Și după dispariția lui fizică, au apărut noi procurori, expunându-și cu luciditate rechizitoriul și vânturând cu „obiectivitate" cenușa marelui dispărut.

Zecilor de jurnaliști bălăciți în mocirla legionarismului sau în cea a comunismului, mediocrilor publiciști în solda KGB-ului sau SS-ului nu li s-a reproșat nimic, au fost și sunt lăsați să tragă sforile și să pescuiască în apă tulbure. Atâția oportuniști, lipsiți de coloană vertebrală, băieți de bani gata, cu ranguri mai mici sau mai mari în administrația de stat sau în

diplomație, și-au bătut joc de țara lor natală și nu au fost luați de nimeni la rost.

Poetul Ștefan Baciu îi scria îndurerat din Rio de Janeiro la 1 februarie 1952:

„Nu vă puteți închipui, iubite Domnule Eliade, în ce viespar murdar trăim din punct de vedere românesc. Niște quatrocrați îmbuibați bețivi, care se cred în stare să cenzureze totul, dau note, calificative și conduc o așa-zisă «colonie», care există numai în chiolhanurile lor, care au loc zilnic."[1]

Elogiilor aduse lui Mircea Eliade de cele mai autorizate voci, li se alătură violente acuzații.

Operele lui au fost *interzise oficial* de câteva ori în România. În iunie 1934, Ministerul Instrucțiunii Publice a trimis tuturor liceelor din țară următoarea circulară: *„Avem onoarea a vă comunica mai jos lista* ***cărților interzise****, care nu pot intra în biblioteca școlarului și a școalelor, rugându-vă să vă conformați."* Printre cărțile infamante se afla și romanul *Întoarcerea din rai.*

Pentru a doua oară, același minister îl acuză de imoralitate și îl exclude din învățământ, unde era suplinitor onorific al catedrei de logică și metafizică a lui Nae Ionescu de la Universitatea din București (iunie 1937).

A treia interzicere masivă a operelor lui Eliade nu e numai pe plan școlar, ci național, în 1948, când nu mai e permisă difuzarea cărților: *Huliganii, Mitul reintegrării, Insula lui Euthanasius, Salazar și revoluția din Portugalia.*

Printre titlurile *Publicațiilor interzise* figura însă, aproape în exclusivitate, toată suflarea scriitorimii din România.

Mircea Eliade s-a bucurat de o atenție deosebită, de un tratament special. La început, prin 1925 – 26, a fost considerat incompetent, incult, impostor, superficial, lipsit de talent.

Într-o revistă din 1927, un articol se intitula *Mircea Eliade în borcan.*[2] Să fie deci *conservat în spirt* și păstrat în borcan.

În 1935 lui Eliade încep să i se aducă grave învinuiri ideologice, dirijate de Partidul Comunist Român, stipendiat de Moscova.

Belu Silber, executantul sarcinii, a fabricat în viața sa și alte „scenarii". Unul dintre ele a avut un important rol în asasinarea lui Lucrețiu Pătrășcanu. Atât amintirile Lenei Constante, implicată direct în procesul înscenat fruntașului comunist, cât și propriile lui mărturii sunt o dovadă indubitabilă că sursa de bază a materialului mânuit de Belu Silber e pura invenție.

A făcut-o în 1935, într-un „nevinovat" articol publicat într-o revistă comunistă față de prietenul și tovarășul de drum de la *Criterion.* A repetat-o peste mai bine de un deceniu, în timp ce se afla în închisoare, față de tovarășul său de idei și idealuri, Lucrețiu Pătrășcanu.

Ca să ne familiarizăm cu tehnica acestei prime acuze, din 1935, să-i dăm cuvântul lui Mircea Eliade:

„Mă împrietenisem însă destul de bine cu Belu Silber și cu atât mai mult m-a mâhnit un articol al lui în ***Șantier****, în care printre altele spunea că sunt «puțin mistic, puțin agent de siguranță». Câteva zile după aceea a venit să mănânce la noi, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat. I-am spus: „Belu, tu mă cunoști, știi cum îmi câștig viața, știi cât de mult muncesc ca să-mi pot plăti chiria, să-mi pot cumpăra cărți, să-mi pot invita prietenii la masă. Cum de-ai putut scrie, atunci că sunt „puțin agent de siguranță?". A început să râdă. Ești mai naiv decât credeam, mi-a răspuns. Asta n-are nici o importanță. Asta face parte din jargonul gazetăriei marxiste. Eu sunt silit să atac poziția ta ideologică și o fac utilizând clișeele clasice, dar țin la tine ca om și prețuiesc prietenia ta... L-am privit întristat... Îmi pare rău, i-am spus. Eu am altă concepție despre prietenie și chiar despre gazetărie..." Cred că nu ne-am mai văzut de atunci."*[3]

Tot sub zodia comunistă se aflã articolele apărute în cel de-al patrulea deceniu în *Cuvântul liber* și *Era nouă.* În aceasta din urmă, într-o cronică

literară a *Huliganilor*, Miron Radu Paraschivescu atribuie simplist autorului ideile personajelor romanului.[4]

Ironiile și calambururile lui Oscar Lemnaru n-au nici un suport real: *„Șeful acestei ridicole generații, d. Mircea Eliade, în clipa în care a trecut pragul Indiei, din cauza unei operații de hipnoză, frecventă în aceste locuri, n-a mai văzut nimic. Drept care a scris* ***Maitreyi****."* (*Facla*, 1935, august 7, nr. 1355, p. 2)

Cele mai numeroase insinuări erau anonime. În plină glorie, Eliade are o popularitate inimaginabilă. În timp ce critici de prestigiu (Șerban Cioculescu, Perpessicius, Pompiliu Constantinescu, Octav Șuluțiu, Mihail Sebastian) elogiau succesele romancierului și omului de știință, ratații și invidioșii ridiculizau preocupările lui de orientalistică și istoria religiilor: *„Nu vom avea în curând o catedră de* ***Fakirism*** *încredințată D-lui Mircea Eliade și una de* ***Disperare****, rezervată D-lui Emil Cioran?"* (*Revista burgheză*, 1934, decembrie 5, nr. 3, p. 31).

Aceste glume alternau cu etichetări infamante, pentru care autorii nici nu se mai oboseau să fabrice dovezi: *„Dl Mircea Eliade este un fascist care se ignoră și un xenofob cu prejudecăți filosemite. Până și terminologia lui Mircea Eliade este hitleristă."* (*Șantier*, 1935, ianuarie 1, p. 5)

În aceeași revistă, la 1 aprilie 1936, în nr. 4, p. 11, ni se comunica sentențios o altă concluzie: *„Mircea Eliade s-a compromis pe sine însuși în încercarea Dsale de a da în* ***Huliganii****, Gărzii de Fier o justificare ideologică."*

Punctul de vedere al lui Eliade e clar:

„Autonomia spiritului înseamnă a nu explica viața spirituală prin altceva decât prin legile spiritului. Adică a nu confunda spiritul cu sângele (cum fac fasciștii), nici cu sexul (cum face Freud), nici cu fenomenele economice (cum fac marxiștii). Știam că atitudinea aceasta se numește ***spiritualism****. Dl Paraschivescu afirmă că adevăratul său nume este «fascism» sau «escrocherie»."* (*Intelectualii e fasciști*, în *Vremea*, 24 martie 1935, nr. 381, p. 6)

Nu Mussolini și Hitler sunt precursorii ideologici ai lui Eliade, ci Eminescu, Hasdeu, Iorga și Pârvan. Nu-i sunt pe plac atât exesele dogmatice ale comuniștilor, cât și exagerările naționaliste.

De ce nici unul dintre detractori n-a desprins din articolele sale fragmente ca acesta:

„Mă minunează pe de o parte acei oameni care te socot fascist fără voia ta pentru că ai pomenit de «românism» - pe de altă parte cei care te acuză de trădare sau de indiferentism dacă nu strigi de 12 ori pe zi „românismul să prospere". Multă vreme n-am știut că a vorbi de «românism» înseamnă a fi mercenar hitlerist - după cum n-am știut că a vorbi numai o dată pe zi despre același lucru înseamnă a fi subversiv și primejdios siguranței Statului. Asupra lui Karl Marx un român poate spune „da" sau „nu" și nu se supără nimeni. Dar asupra tradiției Eminescu - Iorga - Pârvan, nu se poate spune decât „da". Peste aceste valori nu poate trece nimeni dintre noi. Le poate critica, le poate completa, le poate duce mai departe - și fiecare dintre noi este obligat s-o facă - dar nu le poate nega." (*Criza românismului*, în *Vremea*, 10 februarie 1935, nr. 375, p. 3).

În această privință cred că e potrivit să citez și din două scrisori particulare - nedestinate inițial publicării, mai elocvente prin sinceritatea lor. Ele datează din anii 1936 - 1937, perioada cea mai „contestată".

Mai întâi, iată-l pe Mircea Eliade adresându-i-se lui N. Argintescu-Amza la 21 aprilie 1936:

„Intenționam să-ți scriu în prealabil o scrisoare de explicații personale. Adică să-ți explic de ce nu m-ai înțeles. Niciodată nu m-am gândit la o solidarizare cu esențele balcanice ale românismului. Cred enorm într-o Românie în eternitate, care începe la Cucuteni și se va stinge într-un Plato românesc. Suntem înțeleși pe «chestia asta». Totuși, și această esență a României veșnice suferă, la o prea mare depărtare, la o prea lungă absență.

De ce – nu știu nici eu; dar sunt **sigur**. *Trebuie să mai respiri puțin și la meridianul nostru. Să vorbești românește, să gândești românește, să iubești din nou fete de la noi. Poți apoi pleca unde vrei, oricât. Dar ești dator, pentru ființa Dtale, să vezi cum se face istorie aici – oricât s-ar face ea de mizerabil.*" (Publicată de Nicolae Florescu în *Manuscriptum*, nr. 3, 1982, p. 142)

Lămurind o neclaritate de-a lui Lucian Blaga privitoare la interviul pe care i l-a acordat, Eliade îi scria acestuia, la 5 octombrie 1937: „*Înainte de toate voiam să-ți spun că nu mă refeream la Emil Cioran în acel pasagiu în care criticam neîncrederea dreptei românești față de cultură în genere, ci mai degrabă la «amicii» mei de la **Rânduiala**, la legionarii isterizați de eroism.*" (*Cronica*, 19 martie 1982, nr. 12, p. 5).

Iată și pasajul respectiv din *Convorbiri cu Lucian Blaga*, publicate în *Vremea* din 22 august 1937: „*Nimeni nu poate pune la îndoială «autenticitatea» dtale, românismul și naționalismul dtale, îi mărturisesc eu. De aceea, elogiul pe care îl aduci în atâtea cărți **creației culturale** și eforturile pe care le faci de a funda metafizic acest elan creator – mi se par nu numai prețioase, dar și absolut necesare, pentru a lămuri unele confuzii care se fac în cercul naționaliștilor români.*"

Într-o altă revistă comunistă, Victor Iliu îi consacră scriitorului și savantului Mircea Eliade mai multe articole demolatoare. Pentru a ne edifica asupra terminologiei și argumentației, reproducem un scurt pasaj dintr-unul din ele, intitulat *Elogiul lui Mitică sau despre dl Mircea Eliade*:

„*Uneori Mitică e filosof și romancier... Poartă un nume: Mircea Eliade. Un cor gălăgios și entuziast de prozeliți, de admiratori perplecși, de gură cască... Mircea Eliade le cântă arii erotice, eroice și exotice... Cultura nu va mai fi un maidan pe care să dormi, neică Mitică.*" (*Dacia nouă*, 6 martie 1938, nr. 12, p. 5 și 7)

Surprinzătoare e atitudinea violentă împotriva lui Eliade din partea a doi valoroși oameni de cultură: D. Murărașu și Anton Dumitriu. Lucrările

incriminate: *Yoga* (1936) și monumentala ediție Hasdeu, apărută în 1937 sub îngrijirea lui Mircea Eliade.

În loc de dovezi, autorii „operează" cu epitete infamante și injurii denigratoare.

D. Murărașu publică o broșură de 67 de pagini: *Hasdeu – Ediția Mircea Eliade* (1938). Citești și nu-ți vine să crezi:

„*Prefața la ediția **Hasdeu** e un comic exemplu de vorbărie ilogică. Iee Mircea Eliade un manual de-a șaptea [...] și va vedea că un elev de liceu e mai bine orientat în materie... Mircea Eliade nu are pregătire științifică și nu știe carte; să s-apuce de învățat și s-o lase mai domol cu pretențiile.*"

La peste șase decenii de la apariție, ediția din 1937 a lui Eliade continuă să fie o lucrare de referință, un instrument de lucru, fiind citată, comentată, elogiată de filologi, folcloriști, literați, critici și istorici literari – în țară și străinătate.

Anton Dumitriu e la fel de intransigent:

„*În **Revista de Filosofie** i-am analizat confuza lucrare **Yoga...** scamatoriile culturale ale lui Mircea Eliade, genialul miop.*" (*Lumea românească*, 24 februarie 1938) „*Cer solidarizarea cititorilor, a purtătorilor de condei, a profesorilor împotriva acestui șarlatan cultural.*" (*Lumea românească*, 4 martie 1938)

În periodicele interbelice putem citi câteva articole și note ce se refereau la înfloritoarea stare materială, la opulența în care s-ar fi lăfăit Mircea Eliade.

Realitatea e cu totul alta. Fără un salariu asigurat în perioada 1937 – 1939 nu e în stare nici măcar să-și achite chiria. Am publicat scrisorile adresate lui Titus Devechi și P. Georgescu-Delafras, prin care expeditorul imploră un împrumut.[5]

Epistola lui Eliade către Cezar Petrescu e elocventă. Aflându-se într-un fond public, ea poate fi consultată de oricine:

„*A fi asistentul lui Nae Ionescu, se înțelege, este de-a dreptul subversiv. A fi redactor la **Cuvântul** este chiar și mai grav. Cumulând aceste două*

culpe, eu și familia mea suntem necontenit păziți de agenți, de șase săptămâni (suntem în iunie 1938 - M. H.) *Cinci descinderi și percheziții, descindere la proprietar, jandarmi pe stradă, sergent la poartă. Soția și copilul nostru nu mai au somn. De cinci zile, de când au venit să „mă ridice" - fără mandat firește - eu sunt fugărit ca un vânat de lux, din casă în casă, din gară în gară, din oraș în oraș. Am de lucru ca să-mi pot plăti chiria și coșnița, și nu pot lucra. M-am angajat să editez, în limba franceză, o revistă de studii religioase* ***Zalmoxis*** *și am primit de două luni șase studii de la savanți străini. Nu pot tipări revista pentru că nu mai găsesc fonduri. Și, mai ales, pentru că sunt urmărit ca un câine."*[6]

Orice comentariu mi se pare inutil.

*

A doua etapă a... *atacului la baionetă* cuprinde perioada 24 august 1944 - 1 septembrie 1967.

Stabilit la Paris în septembrie 1945, Mircea Eliade devine în câțiva ani un prestigios orientalist și istoric al religiilor prin *Tratatul de istorie a religiilor* (1949), *Mitul eternei reîntoarceri* (1949), *Șamanismul* (1951). Numele său începe să figureze în toate dicționarele și enciclopediile lumii, operele îi sunt traduse în peste 20 de limbi.

În România însă, aproape un sfert de secol, e considerat „persona non grata"; cărțile nu i se mai editează, fiind decretate... dușmănoase.

Imediat după glorioasa noastră „eliberare" de către trupele sovietice, acestea își spun cuvântul prin intermediul redactorilor și colaboratorilor fostelor reviste comuniste:

„Mircea Eliade, cel care nu de mult cerea sânge și moarte... În presă să nu mai intre nici unul dintre cei ce au mâinile pătate cu cerneala urii și a infamiei. Să nu mai pătrundă în lumea nobilă a tiparului, să nu mai scrie, să nu mai cugete cu glas tare, adică în public, dascălii crimelor,

profesorii atrocităților, învățătorii nelegiuirilor." (Oscar Lemnaru, *Perna cu ace*, în *Dreptatea*, seria a II-a, an I, 1944, sept. 3, nr. 8, p. 2)

Trei săptămâni mai târziu, citim sub aceeași semnătură: *„A pescuit în apa tulbure a unui misticism penibil cât a putut, iar când undița își tocise vârful și când i se terminase momeala, a devenit deodată diplomat"* (idem, 28 septembrie 1944, nr. 29, p. 2).

Trei ani la rând Oscar Lemnaru se năpustește orbește, cu o ură inimaginabilă împotriva adversarului, înlocuind calamburul și zeflemeaua (procedeele lui predilecte) cu invectiva și insulta: *„A reprezentat în* ***Criterion*** *huliganismul, orientând prin scris și prin viu grai lumea spre obscurantism.. A reprezentat în străinătate hitlerismul românesc"* (idem, 11 octombrie 1944, nr. 40, p. 2). Revine cu insistență în *Dreptatea nouă* din 3 ianuarie, 3 februarie 1946, din 4 noiembrie 1947, considerându-l pe Mircea Eliade vinovat de toate relele posibile. E invidios pe succesul și prestigiul acestui „farseur", autor al atâtor „infamii nefaste". Cere cu vehemență interzicerea tuturor cărților lui Mircea Eliade (din librării și anticariate): *„Ar trebui să i se ceară socoteală pentru atâtea orori pe care le-a lăudat, pentru atâția prozeliți al căror spirit obscur a fost dinamizat de scrisul necontestatului «șef al generației» sale."* (*Dreptatea nouă*, an II, 1946, februarie 3, nr. 188, p. 2)

Din când în când este „înfierat" și „demascat", vorbindu-se despre tezele lui reacționare și antiștiințifice: *„Exaltarea trecutului urmărește să abată atenția de la actualitatea istorică, de la realitatea luptei înverșunate a clasei muncitoare împotriva exploatării"* (Pavel Apostol, *Iluzia evadării*, Editura Științifică, București, 1958).

La 1 mai 1961 cinismul și acuzația gratuită sunt pur și simplu pline de nerușinare într-o notă din *Glasul Patriei*, publicație destinată românilor din străinătate:

„Dl Mircea Eliade este - precum știe toată lumea - unul din «intelectualii» legionari care poartă răspunderea, laolaltă cu toți camarazii săi, pentru monstruoasa ucidere a lui Nicolae Iorga. A evoca pe Iorga «emoționat» - chiar acolo în emigrație, unde atâtea se uită, e din partea lui

Mircea Eliade un act de cinism și sfidare, ceea ce confirmă că toți legionarii, indiferent de calitatea lor... intelectuală, au aceleași reziduuri de sălbăticie."

Toate acestea au fost spuse despre Eliade, pentru care Iorga a constituit idolul adolescenței și tinereții lui. Preocupările enciclopedice și uriașa lui putere de muncă l-au fascinat. Ori de câte ori se simțea obosit și deprimat, ridica privirea spre cele câteva zeci de volume ale strălucitului erudit, pe care reușise să le strângă în rafturile bibliotecii sale din mansarda casei de pe strada Melodiei. Forțele îi reveneau ca prin farmec și „apa vie" a scrierilor lui Iorga îi dădea puteri nebănuite.

În spiritul calomniei primului articol al lui Belu Silber, *Glasul Patriei* încearcă să-i convingă pe cei din exil: *„Mircea Eliade, prezent pretutindeni unde își poate citi una din elucubrațiile sale mistico-filosofice... cu un trecut dubios, cu caziere înregistrate la toate polițiile europene."* (1 februarie 1962, p. 3)

Aceeași publicație, câteva luni mai târziu (10 noiembrie 1962) vorbește despre spânzurații *„la abatorul din București, în 1941, de către camarazii întru pistol, cruce și rangă ai savantului de la Chicago..."*.

La 1 octombrie 1963 e ridiculizată *Noaptea de Sânziene*, numită *„o imensă platitudine"*. *„Voind să facă pe misteriosul și pe fantasticul, Mircea Eliade a izbutit să fie mai ieftin decât scamatorii de bâlci care, cu un pantalon verde și cu unul roșu fac* **hocus-pocus** *de pe estradă în admirația lui gură-cască... În schimb și-a individualizat eroii foarte realist. Particularitatea fiecăruia este că fumează."*

În momentul apariției acestor rânduri, câțiva dintre intelectualii noștri de frunte (Constantin Noica, Sergiu Al.-George, Dinu Pillat) se mai aflau încă în închisoare doar pentru că... citiseră acest roman.

Furibunda desființare a omului și a scrierilor sale a fost continuată în aceeași publicație de către Nichifor Crainic. Acesta, de curând eliberat din închisorile comuniste, a... pactizat cu diavolul: *„Erudit în obscuritățile sibiline din descântecele tuturor babelor de pe glob, Mircea Eliade, își rostește disperarea în stilul unei Casandre moderne, cu vederi lugubre."* (*Disperarea renegaților*, în *Glasul Patriei*, 10 aprilie 1963).

„Când l-am numit un sexolog maniac am întrebuințat un eufemism. În realitate, Mircea Eliade e un pornograf maniac, care își difuzează obsesiile sale sub forma înșelătoare a studiilor erudite. Scrieri erudit pornografice circulă cu duiumul în Occident. Mircea Eliade excelează prin tentativa de a da pornografiei un sens mistic, sacru și a fi făcut din incest și din actul orgiac un principiu cosmic." (*Un sexolog maniac*, în *Glasul Patriei*, 10 septembrie 1963). Concluzia e pur și simplu stupefiantă: *„Pornografia lui constituie patronajul spiritual al legionarilor renegați."*

Funcționarii ambasadelor – numiți în diplomație de către regimul comunist – erau niște executanți servili. Inamicul lor public nu putea fi altul decât Mircea Eliade.

„Intenționând să-mi încredințeze [în 1946] *o catedră la École des Hautes Études, ministrul educației ceruse avizul Legației (căci eram cetățean român); ministrul nostru, distinsul matematician Stoilow, a întrebat Bucureștiul și, evident, răspunsul a fost negativ. Câteva zile în urmă, Al. Rosetti m-a însoțit în biroul lui Stoilow* ca să vadă ce se poate face. *Natural, nu se mai putea face nimic. I-am mărturisit lui Rosetti surpriza mea: nu puteam crede că un mare savant ar putea proceda ca un agent informator (câțiva ani mai târziu, asemenea procedee vor părea firești)".*[7]

În Italia au fost întârziate cu câțiva ani traducerile cărților lui Eliade datorită „manevrelor" comuniștilor.

„În bătălia împotriva lui Eliade a intrat și Ambasada României [din Italia, M.H.] *care pretindea «că va fi foarte hotărâtă împotriva acestor caporali»".*[8]

Denigrarea era însă organizată în mod metodic, cu minuțiozitate, fără nici o fisură, ducând cu succes la... victoria finală. Din studiul lui Vittorio Lanternari aflăm că Ambrogio Donini – ambasador al Italiei la Varșovia în 1945-1946 *„a primit* ***informații directe*** *de la un diplomat român (ambasador la Varșovia) ca și de la colegi francezi despre trecutul antisemit și filonazist al lui Mircea Eliade".*[9]

Efectul nu a întârziat să apară: Ambrogio Donini – care a redactat

capitolul *Mircea Eliade* din *Enciclipedia religiilor* - îl numește pe acesta *antisemit și filonazist.*

*

Operele lui Mircea Eliade au început să fie comentate favorabil în România abia în toamna anului 1967. Aceasta a stârnit indignarea unui grup intransigent din exil, care a pornit o campanie acuzându-l pe Eliade de *„colaboraționism"*.

În arhiva mea se află xeroxul unei scrisori particulare, adresată de Mircea Eliade lui Nelu Manzatti la 17 octombrie 1970, din care desprind:

„E vorba de gelozie, invidie, ură, imbecilitate și, uneori, bănuiesc, o foarte abilă acțiune de dezagregare a Emigrației... Atacurile, aluziile, insultele - nu mă impresionează; de altfel, de la o bucată de vreme nici nu le mai citesc. De la „fascist și criminal de război" *la* „colaborator al Diavolului", *sau cam așa ceva, pentru că n-am citit-o cu ochii mei, dar cred că expresia aparține lui V. Posteucă, nu există soluție de continuitate. Pe mine,* scriitor român, *mă interesează un singur lucru: ca literatura pe care am scris-o* în libertate *(în țară până în 1940, și în Occident după 1945) să circule și să fie accesibilă tinerelor generații crescute exclusiv în proza și poezia produsă în conformitate cu normativele ocupantului".*

Fluxul și refluxul răspândirii operelor lui Eliade în România au cunoscut în perioada comunistă mari variații. Câțiva entuziaști s-au străduit să popularizeze viața și opera lui. Ideologii partidului s-au opus cunoașterii și răspândirii scrierilor eliadești: Leonte Răutu, Miron Constantinescu, Ștefan Voicu, Gogu Rădulescu. Acesta din urmă, din înalta funcție de membru al comitetului executiv al P.C.R., se împotrivea reeditării operelor lui și, în articolele publicate în *România literară*, îl combătea în mod aluziv, fără să-l numească.

Atunci când un articol despre Eliade părea prea laudativ, imediat

intra în scenă un vigilent deținător al adevărului absolut, punând lucrurile la punct. De pildă, în 1970, *România literară* a publicat sub semnătura lui D. Micu o temeinică analiză, la obiect, a volumului *De Zalmoxis à Gengis-Khan.* [10]

După două săptămâni numai, intervine Miron Constantinescu (pe pagina întâi a aceleeași reviste) combătând *„idealismul"* ce se degajă din exegeza recenzentului și sugerând *„linia"* viitoarelor interpretări ale operelor lui Eliade chiar din titlul intervenției sale: *Considerații metodologice și istorice.* [11]

Articolul meu *Mircea Eliade - gazetarul (Vatra,* nr. 5, mai 1984) este răstălmăcit într-o revistă din Israel, aducându-se drept argument o frază sprijinită pe verbul impersonal *„se știe". „Se știe că, în bună parte din articolele lui, de atunci, marele filosof și scriitor a avut o clară atitudine legionară și antisemită".* (Marius Godeanu, *Spălarea statuilor, Revista mea,* nr. 6-7, 31 august 1984).

În istoria acuzațiilor la adresa lui Eliade din ultima vreme, un rol important l-a avut un text publicat în Israel: *Dosarul Mircea Eliade* în *Toladot* I, 1972, pp. 21-27. Afirmațiile din acest articol au fost reluate de mai multe ori în publicistica din Italia și de peste ocean. Calomniile, insinuările, acuzațiile gratuite din *Toladot* nu sunt semnate. Ni se aduce la cunoștință că *„în numărul viitor al Buletinului nostru vom publica documente despre activitatea diplomatică a lui Mircea Eliade, pe când îndeplinea ca trimis al guvernului legionar funcția de atașat cultural pe lângă Legația română din Lisabona, Madrid și ulterior la Londra".* Bineînțeles că în cei aproape 30 de ani care au trecut, informațiile respective n-au mai apărut! În fraza citată mai sus remarcăm însă și două mici erori de informație: Eliade a fost numit atașat cultural întâi la Londra, și, apoi la Lisabona. În aprilie 1940, atunci când și-a luat în primire postul, la conducerea țării nu se afla un guvern legionar, ci Carol al II-lea.

Piesa de bază folosită în articolul din *Toladot* este *Jurnalul* lui Mihail Sebastian, care a fost tipărit în in extenso de Editura *Humanitas* în 1997.

Virulentul atac a fost declanșat de apariția în 1969 a volumului omagial

consacrat lui Mircea Eliade, profesor de istoria religiilor la Universitatea din Chicago, *Miths and Symbols – Studies in Honor of Mircea Eliade.* Culegerea cuprinde și un studiu al profesorului de la Universitatea din Ierusalim, Gershon Scholem, cel mai valoros cercetător al istoriei iudaismului.

Comentariul anonim din *Toladot* – despre care am aflat ulterior că aparține dr. Lavi Loewenstein, istoric evreu din România, e necruțător:

„Prezența profesorului de la Universitatea noastră ebraică în corul celor ce-i aduc elogii lui Mircea Eliade este penibilă, ca să folosim un cuvânt mai blând. Colegului d-sale de la Chicago nu i se cuvenea un salut venit de la Ierusalim. Mircea Eliade a făcut parte din „Garda de Fier", *organizație extremistă antisemită, a cărei activitate de asasinate este înscrisă în istoria noastră cu sângele a mii și zeci de mii de victime din sânul evreilor din România".*

Zigu Ornea, autorul volumului *Anii treizeci. Extrema dreaptă a României* confirmă convingerea noastră fermă: Mircea Eliade n-a fost înscris în Garda de Fier. Deci articolul din *Toladot* debutează cu o inexactitate (esențială!).

Autorul se sprijină în „dezvăluirile" sale pe două autorități supreme: Miron Constantinescu și Lucrețiu Pătrășcanu. Într-un studiu recent de istorie, Miron Constantinescu este considerat *„una din cele 12 personalități cheie supervizate de Kremlin pentru supravegherea evoluției sigure a României pe noul drum".* (*Agresiunea comunismului în România,* vol. I, Documente din arhivele secrete 1944-1989, Ediție îngrijită de Dr. Gh. Buzatu și Mircea Chirițoiu, Ed. Paideia, 1998, pp. 13-14).

Miron Constantinescu scrie în articolul *Garda de Fier sub judecata istoriei* că Mircea Eliade este în fruntea listei *„stegarilor ideologici ai acestei mișcări".* Lucrețiu Pătrășcanu îl caracteriza drept *„un recunoscut șef de școală gardistă"* (*Sub trei dictaturi*).

O astfel de acuzație gravă nu se poate baza pe afirmațiile unor asemenea autorități.

Articolul din revista *Toladot* prezintă deformat și tendențios faptele ce țin de biografia autorului lui *Maitreyi*; nu se limitează doar la atât, ci asociază denigrării acestuia și pe E. M. Cioran și Vintilă Horia. Notele de subsol ale articolului sunt ele însele o „capodoperă" de rea credință și falsificare a realității istorice.

Am publicat și comentat în *Jurnalul literar* (mai 1998) schimbul de scrisori dintre Eliade și Scholem precum și cel (referitor la același eveniment) cu Burton Feldman, evreu american, profesor și el la Universitatea din Ierusalim.

Culpabilizarea lui Mircea Eliade de către Norman Manea (1991) și Leon Volovici (1993) a avut ca punct de plecare articolul din *Toladot*, fără să se facă vreo referire la scrisorile publicate de mine, al căror original se află în arhivele publice din Israel. E cu atât mai relevant acest schimb epistolar cu cât el oferă un răspuns la nedumeririle acelora care – asemenea D-lui Z. Ornea – își puneau problema răscolitoare a unui așa-zis refuz constant al lui Eliade de a lua în discuție acest aspect delicat al biografiei sale din tinerețe.

Savantul evreu Gershon Scholem, care-l invitase pe Mircea Eliade să vină la Ierusalim e surprins de articolul din *Toladot*. El îi cerea „acuzatului" la 6 iunie 1972 să se disculpe:

„Aceste pagini conțin atacuri personale împotriva mea și a d-tale, împotriva mea pentru că sunt „vinovat" pentru că te-am onorat prin contribuțiile mele la ***Festschrift****; împotriva dumitale – pentru că autorul te acuză de a fi fost o figură conducătoare a organizației antisemiste „Garda de Fier" din România, și pentru a fi exprimat idei antisemite în perioada activității lor și ai continuat în perioada lui Hitler, incluzând anii celui de al doilea război mondial. Autorul – Dr. Lavi (Theodor Lowenstein) este un istoric evreu din România; lucrează la Institutul Jad Vashem care este un memorial al morților în holocaust* [...]. *Am citit traducerea în ebraică*

a articolului său - publicat în aceeași tipăritură - și nu sunt prea bine lămurit asupra acestei chestiuni. Oare autorul - a cărui lucrare citează pe Mihai Sebastian - vorbind despre contactele personale cu d-ta și prima d-tale soție în acei ani - te acuză de a fi un naționalist român, sau are cunoștință asupra activității d-tale în ceea ce privește evreii din România sau asupra vederilor exprimate de d-ta în ceea ce privește pe evrei în general? Sper că vei înțelege că sunt preocupat de aceste probleme și aș dori din partea d-tale să reacționezi la aceste acuzații, să îți exprimi atitudinea în vremea aceasta, și dacă este necesar motivele pentru care ți-ai schimbat părerile. În lunga perioadă de când te cunosc (din 1950 - M.H.) *nu am avut nici un motiv să cred că ai fost un antisemit, cu atât mai mult un conducător al antisemitismului. Te consider un om sincer și drept, pe care îl privesc cu mult respect, de aceea mi se pare normal să-ți cer să-mi spui adevărul. Dacă este ceva de spus asupra acestui lucru să fie spus și atmosfera acuzațiilor generale sau specifice să se clarifice."*

În răspunsul său, datat 3 iulie 1972, Eliade încearcă să lămurească unele neînțelegeri

1.*„printre prietenii comuni pe care îi aveam, Sebastian și eu, se aflau unii care erau legionari".* 2. *„Ziarul **Cuvântul**, unde Sebastian a fost redactor, până la interzicerea lui de regele Carol, în 1934, a devenit un organ prolegionar și, la reapariția sa, în septembrie 1941, era considerat chiar organul Gărzii de Fier. La această epocă mă aflam la Londra și nu am trimis nici un articol".* 3. *„În fine, și mai ales, noi eram, Sebastian și cu mine, elevii și fidelii admiratori ai profesorului Nae Ionescu, directorul **Cuvântului**. Mi-ar trebui nenumărate pagini pentru a vă prezenta figura compexă a acestui filosof pasionat de problemele religioase, dar și de probleme politice și care a fost cel mai eficace* „suporter" *al lui Iuliu Maniu și al partidului său național-țărănesc, apoi prietenul și consilierul intim al regelui Carol și redutabilul său critic, ceea ca l-a apropiat de Germania și Garda de Fier. Nae Ionescu a fost adorat și defăimat cu egală fervoare și chiar și astăzi, la 32 de ani de la moartea sa, numele său provoacă o furtună de ură sau exaltare. La fel ca mine și ca mulți alți prieteni și elevi, Sebastian nu s-a îndepărtat de N. I. atunci când acesta a devenit ideologul Gărzii de Fier. Această fidelitate i-a cauzat multe neplăceri, mai ales după ce a publicat romanul său* De două mii de ani, *cu o prefață de Nae Ionescu. S-a văzut în această lungă prefață o justificare a antisemitismului și Sebastian a fost atacat violent de presa de centru și de stânga, în așa fel încât a trebuit să scrie o cărticică intitulată* Cum am devenit huligan. *Am fost printre rarii autori care, în două ample articole, publicate în revista* Vremea, *nu numai că am luat apărarea lui Sebastian, dar am criticat această prefață, arătând că argumentele lui Nae Ionescu nu puteau fi justificate teologic, cum le gândea el. La rândul meu, am fost sălbatic atacat de presa de dreapta..."*

Complexitatea relațiilor dintre Mircea Eliade și Mihail Sebastian, *subtextul* amiciției lor, le-am prezentat în volumul al II-lea din *Dosarul Eliade*, subintitulat *Cu cărțile pe masă*, Editura Curtea veche, 1999, pp. 5-160.

Dintre denigratorii din străinătate ai lui Eliade, m-aș opri fugitiv asupra Adrianei Berger. D-sa e autoarea câtorva studii de specialitate și a unei teze de doctorat *Timpul și spațiul în opera de ficțiune a lui Mircea Eliade* (1982). Un exemplar din dactilograma acestei dizertații ținute la Sorbona (textul nu a fost tipărit) se află în arhiva mea. E o analiză corectă, la obiect a beletristicii eliadești. Autoarea își exprimă profunda recunoștință și gratitudinea față de personalitatea *„subiectului"* Domniei Sale. Operele lui Mircea Eliade sunt considerate *„adevărate minuni"*.

Adriana Berger a fost câteva luni (în 1984) secretara particulară a profesorului din Chicago. În această calitate i-a clasat corespondența, i-a aranjat biblioteca. Nu știu cât de important a fost ajutorul savantului în a-și ajuta secretara să capete o catedră la o universitate americană. Cert este că, după moartea lui Eliade, aceasta a publicat un articol într-o revistă din Israel (*Minimum*, 18 septembrie 1988). Apologia față de fostul său men-

tor s-a transformat brusc în defăimare. Acuzele sunt clare: fascism, legionarism, antisemitism. La un congres ținut în America în memoria lui Eliade a fost singura participantă care a reluat cu vehemență aceleași idei, încredințate ulterior tiparului. Cercetând documentele de la Foreign Office din anii 1940-1941, Adriana Berger inventează și interpretează greșit unele texte. Bryan Rennie, tânăr savant scoțian, profesor în momentul de față – la un colegiu din Pensylvania, a mers pe urmele Adrianei Berger și a cercetat aceleași documente. D-sa, care nu are nici o legătură cu România sau cu Universitatea din Chicago, prezintă amănunțit rezultatele studiilor sale, demonstrând falsurile Adrianei Berger. Cele peste zece pagini ce i le consacră în monografia sa constituie o pledoarie convingătoare pentru civism: *„Așa cum trebuie să ne abținem să nu idolatrizăm pe nimeni, tot astfel trebuie să ne ferim ca antipatiile personale să nu acționeze ca o prejudecată în momentul prezentării faptelor”* (Bryan S. Rennie, *Reconsiderându-l pe Mircea Eliade, o nouă viziune asupra religiei*, în românește de Mirella Baltă și Gabriel Stănescu, Criterion Publishing 1999, p. 177).

Mare vâlvă a provocat articolul lui Norman Manea *Culpa fericită – Mircea Eliade, fascismul și soarta nefericită a României*, apărut la 5 august 1991 în revista americană *The New Republic*. Textul a fost reprodus în traducere românească în săptămânalul *22*, numerele 6, 7 și 8 din februarie 1992. Revista *Contrapunct* (iunie 1992) republică o formă prescurtată a articolului.

Opera lui Mircea Eliade fiindu-mi familiară, m-am simțit obligat să arăt în mod concret inexactitățile și erorile *eseului* lui Norman Manea. Am prezentat deci replica mea redacției revistei *22*. Bineînțeles că publicația *„de dialog social”* nu mi-a tipărit *„intervenția”* și nici nu mi-a oferit vreo explicație. Articolul meu a apărut în *Jurnalul literar* (mai 1992). Am revenit în aceeași publicație aducând noi date, cu speranța că voi primi un răspuns. Am avut sau nu dreptate? Faptele și citatele mele sunt inexacte, sau ale *Culpei fericite*? Pentru a treia oară am reluat discuția în *Adevărul literar și artistic* (V, 1996, 22 decembrie, nr. 350, p. 8).

Publicat inițial în America, încetul cu încetul articolul lui Norman Manea a fost tradus aproape în întreaga Europă. Ecourile lui nu s-au stins încă. Au apărut fel de fel de discuții pe marginea textului. Mie însă, nici autorul și nici revista *22* nu mi-au răspuns încă. E drept că nu au trecut decât nouă ani.

Nu e cazul să reiau toate exemplele și argumentele replicii mele. Remarc doar faptul că editorul articolului (Dan Pavel) insistă asupra acribiei redactorilor publicației americane *The New Republic*: *„Fiecare afirmație, informație, judecată de valoare și concluzie era cântărită, verificată...”* Atunci cum se explică inexactitățile și erorile? Numai eu am semnalat mai mult de zece inadvertențe...

Norman Manea citează numai ce-i convine pentru ilustrarea tezelor D-sale. Iată-l referindu-se la *Memorii*: *„Eliade uită să menționeze crimele comise de acest martir (Corneliu Zelea Codreanu) și nu ezită să se identifice cu acea generație și chiar cu destinul ei politic”*. Întrebarea este de ce se preface a nu fi observat și următoarele pasaje:

„Amintesc imediat că în cele trei luni de guvernare coaliția generalului Antonescu și Horia Sima (septembrie-decembrie 1940), teroriștii legionari au săvârșit nenumărate și odioase crime... Dar teroarea Istoriei se făcea necontenit simțită. Cu groază am aflat de asasinarea lui N. Iorga și a lui V. Madgearu, precum și a unui grup de deținuți, în așteptările anchetelor, la închisoarea Văcărești. Prin aceste asasinate din noaptea de 29 noiembrie echipele de legionari care le-au înfăptuit credeau că răzbună pe Codreanu. În fapt, ele au anulat semnul religios de jertfă *al legionarilor executați sub Carol și au compromis iremediabil Garda de Fier, considerată de atunci o mișcare teroristă și pronazistă. Uciderea lui N. Iorga, marele istoric și genialul profet cultural, va păta pentru multă vreme numele de român [...] Informațiile pe care le primeam erau, desigur, sumare și multe din ele inexacte. Am aflat totuși de excesele și crimele legionarilor (se citeau exemple de pogromuri, în special cel de la Iași)”.* [12]

Norman Manea este pur și simplu indignat de atitudinea lui Eliade față de *„procurorul”* Furio-Jesi: *„Iritarea este atât de mare, încât bătrânul*

om de știință ponderat califică drept calomnioasă o carte pe care n-a citit-o, ba chiar nu are de gând să o citească".

Dar Norman Manea a citit articolele lui Eliade pe care le combate? Singur recunoaște că sursa lui principală este monografia lui Ricketts (unde se află doar *extrase* - și acelea în traducere engleză).

Cartea lui Daniel Dubuisson *Mitologiile secolului al XX-lea* (Lille, Presses Universitaires, 1993) este consacrată lui Dumézil, Levi - Strauss și Mircea Eliade. Subtitlurile ce se referă la savantul român ne scutesc de orice comentarii și demonstrează, prin ele însele, orientarea ideologică a autorului: 1. *Fascism și misticism;* 2. *Ontologia primitivă a lui Mircea Eliade;* 3. *Eterna reîntoarcere a antisemitismului;* 4. *Neopăgânismul omului religios;* 5. *Metafizică și politică;* 6. *Eliade și Heidegger.*

Dacă primii doi cercetători ai mitului sunt elogiați, capitolul consacrat lui Eliade e de la început până la sfârșit un virulent pamflet unde ironiile se adaugă acuzațiilor și invectivelor fără acoperire. Concluzia acestui capitol este exprimată de Dubuisson cât se poate de tranșant:

„... quasi-totalitatea dispozitivului eliadesc pare să fie conceput cu scopul de a opune științei societății, principiilor politice, umanismului, moralei și drepturilor moderne un sistem mistic, antisemit, agrar și arhaizant în care se regăsesc abia voalate principiile elitiste ale vechilor metafizici, amestecate cu obsesiile ideologice și mitologiile gânditorilor fasciști ai anilor '30".

Încă din primele pagini ale *Introducerii,* autorul folosește un ton sentențios, referindu-se la *imperfecțiunile și lacunele* operei savantului român, reproșându-i *„misticismul și iraționalismul".* Dl Dubuisson e îngrijorat că această operă *„a exercitat și continuă să exercite o influență multiformă și difuză asupra a numeroși istorici ai religiilor"* (p. 18). Fiindu-i teamă ca Eliade să nu capete noi prozeliți, exegetul din Lille „înfierează" și „demască". Pentru noi, românii, este exact același procedeu de combatere a unor teze „reacționare" și „antiștiințifice" folosit de Pavel Apostol la sfârșitul deceniului al șaselea. Desprinzând cu penseta frazele din

memorialistica lui Eliade, Dubuisson procedează exact ca Norman Manea: citează ce-i convine și interpretează conform ideilor lui preconcepute. Afirmațiile lui par plagiate din articolele vehemente ale revistelor comuniste românești. Am putea chiar să le punem pe două coloane: Miron Radu Paraschivescu, *Era nouă,* nr. 1, 1936; *„În loc să-l fi citit pe Marx, dl Mircea Eliade l-a citit pe Heidegger. Or, Heidegger este, după cum se știe, filosoful oficial al hitlerismului, fiii lui spirituali vor fi prin definiție huligani".*

Daniel Dubuisson (p. 292): *„Heidegger și Eliade au fost și au rămas partizani convinși ai ideologiei fasciste".*

Am remarcat, cu altă ocazie, informația lacunară a autorului *Mitologiilor secolului al XX - lea* și minimalizarea de către aceasta a începuturilor științifice ale lui Mircea Eliade. Rețin, în paginile de față doar un scurt citat dintr-un articol semnat de Eliade. A apărut în *Credința* (14 februarie 1934) și se intitulează *Contra dreptei și contra stângii.* Eliade își arată aici, fără echivoc, repulsia, în egală măsură față de fascism și față de comunism:

„Huligani și barbari sunt și comuniștii incendiatori de biserici - ca și fasciștii prigonitori ai evreilor...

Priviți dreapta: oameni decapitați în Germania, gânditori progoniți în Italia, preoți creștini schingiuiți în Germania, evrei decapitați.

Priviți stânga: preoți creștini puși la zid în Rusia, libertatea de gândire pedepsită cu moartea..."

Câtă ură cumulată cu minciuna și reaua credință se află în acuzația de antisemism adusă lui Eliade! Repetată obsesiv, această incriminare nu e justificată absolut cu nimic. [13]

Și atunci nu rămâne decât să ne întrebăm pe ce se sprijină Dl. Dubuisson în afirmațiile finale ale capitolului consacrat lui Eliade, unde alături de învinuirile agresive, negând cu o rară violență și îndârjire întreaga operă științifică a lui Mircea Eliade, apar stranii și năucitoare, fără sens, afirmațiile:

„Oricare ar fi defectele lor, aceste opere rezumă aportul cel mai tipic al lui Eliade, cel pentru care merită să figureze alături de Frazer, Dumézil, Levi-Strauss printre cei cinci sau șase cunoscători ai mitologiei care contează în acest secol" (p. 218)

Întâlnesc în cartea lui Leon Volovici *Ideologia naționalistă și* ***problema evreiască*** *în România anilor '30*, carte publicată în 1992 în ediția engleză și apărută în 1995 la Editura Humanitas în versiune românească, următoarea caracterizare a operei de tinerețe a lui Mircea Eliade:

„Explorarea iraționalului, a subconștientului, toate valorile culturale și estetice legate de mit sunt opuse programatic rațiunii, adevărului, spiritului critic și sunt transpuse într-o ideologie de dreapta, într-o expresie politică explicit sau voalat pro-legionară" (p. 96).

Îmi propun să mă opresc asupra felului cum vede Leon Volovici personalitatea lui Mircea Eliade în *„sinteza"* sa istoriografică. Deși *Prefața la ediția românească* este datată *decembrie 1994*, autorul ignoră bibliografia românească a problemei pe care o pune în discuție. Interesat de „ecoul" internațional al cărții sale, Dl. Volovici nu pierde din vedere nici articolele Adrianei Berger și nici cartea lui Daniel Dubuisson, trecând însă sub tăcere sau eludând cu superioară dezinvoltură alte surse. Nici un cuvânt despre studiile și cartea profesorului scoțian Bryan S. Rennie (cel ce a spulberat cu documente *afirmațiile și insinuările* Adrianei Berger), nici măcar o simplă trimitere la articolele pe aceeași temă ale lui Mac L. Ricketts din ultimul deceniu. Ce să mai spunem că sunt trecute cu vederea contribuțiile documentare ale lui C. Popescu-Cadem (răspunzând direct, *cu acte* ce infirmă supozițiile detractorilor, acelor „chestiuni arzătoare", pe care le ridică Dl. Volovici). Evident că despre cartea lui Cornel Ungureanu *Mircea Eliade și detractorii săi*, autorul *Ideologiei naționaliste* nu știe nimic. N-a auzit nici despre scrisorile și paginile de mărturisiri

inedite date la iveală de Nicolae Florescu, spre a înlătura nedreptele acuze. În aceste condiții, desigur nu am pretenția ca Dl. Volovici să fi citit cartea mea *Mircea Eliade* (Editura Minerva, 1992) și cu atât mai puțin cele zece materiale pe care le-am consacrat comentării și dezbaterii rechizitorului inițiat de Adriana Berger și ceilalți.

Nu intenționez să deturnez sensul faptelor. Am convingerea că adevărul trebuie spus și cunoscut fără idei preconcepute și fără încercări de denaturare. Constatăm mai întâi că Eliade este autorul a 12 articole ce pot fi incriminate ca aparținând *„ideologiei"* legionare. De asemenea i se atribuie răspunsul (nesemnat) la o anchetă *De ce cred în biruința mișcării legionare* (*Buna vestire*, nr. 244, 17 decembrie 1937), deși Eliade neagă paternitatea acestui ultim text. Biograful american al scriitorului, Mac L. Ricketts consemnase în ampla sa monografie *Rădăcinile românești ale lui Mircea Eliade* faptul că acesta nu a recunoscut textul în cauză: *„Cum directorul publicației respective îi era prieten, Eliade nu a protestat în mod public, căci așa cum mărturisea - nu a dorit să declanșeze un scandal."* Leon Volovici respinge vehement dreptul savantului român de a restabili adevărul la o vârstă, de altfel, și după o perioadă de timp când mistificarea faptelor nu ar mai fi avut nici o rațiune, ci, dimpotrivă, adevărul asupra lor putea să preocupe o conștiință. Mai mult încă: Domnia sa citează masiv tocmai din răspunsul la respectiva anchetă (pp. 102 - 103, cu notă la p. 226; p. 109, cu notă la p. 227; p. 141, cu notă la pp. 232 - 233), ca și cum aceasta fără nici un dubiu i-ar aparține lui Eliade. Comentatorul nu aduce nici un argument care să-i confirme opinia, în contradicție cu negația tardivă a autorului și fără înțelegerea istorică și psihologică a faptului că indicarea unei asemenea paternități în Jurnalul lui Mihail Sebastian venea pe o evidentă ruptură a relațiilor dintre cei doi scriitori și ținea loc de exemplu al unei acuze ușor pătimașe, plecând de la considerente particulare, pe care istoricul literar avea datoria nu numai să le verifice, dar să le și interpreteze ca atare.

Opera lui Mircea Eliade (literară și științifică) e alcătuită din peste 80 de volume și din circa 3.000 de articole și eseuri. Considerând fiecare volum având în medie 300 de pagini și fiecare articol 5, un calcul sumar

ar ajunge la rezultatul de 39.000 de pagini. Dintre acestea, doar maximum 60 de pagini incriminate sunt puse în discuție de Dl. Leon Volovici de pe poziții „naționaliste". Domnia sa se mai referă și la câteva articole din 1928 (*Precizări pentru o discuție, Confesiuni și semnificații, Aventura*), unde i se reproșează lui Eliade că susține *„primatul spiritualului"*. Observăm, de asemenea, că, în cartea pe care o analizăm, nu îi e pe plac termenul de *românism*, folosit de Eliade. Domnia Sa are impresia că acest cuvânt conține aluzii șovine și chiar... xenofobe. Îi repugnă și elogiul adus de tânărul Eliade ideilor lui Eminescu, Pârvan, Hasdeu, precum și încrederea nestrămutată a acestuia în spiritualitatea românească.

Cea mai pregnantă și mai neadevărată acuzație pe care dl. Leon Volovici o aduce atitudinii adoptate de Mircea Eliade în scrisul său publicistic interbelic ca și în opera științifică din aceeași perioadă este cea de antisemitism, pe care volumul *Ideologia naționalistă...* o pune cu deosebire în evidență.

Comentând astfel articolul lui Mircea Eliade *Iudaism și antisemitism*, prin care autorul lui *Maitreyi* intervenea în disputa nu numai ideologică și religioasă, creată în epocă în jurul romanului *De două mii de ani* de Mihail Sebastian, Leon Volovici abordează, în concluziile sale, o tonalitate „neutră", ținând însă să sublinieze ironic: *„Ca și Nae Ionescu, Eliade are antecedente filoseniste de care va pomeni uneori cu anumită mândrie de om care a suferit din această cauză*" (p. 137).

În ceea ce ne privește, nu cunoaștem și nu am reținut în nici un caz o asemenea „mândrie" la Mircea Eliade. Ca și în articolul amintit mai sus, problema care se ridică este aceea a adevărului, a obiectivității, a rațiunii. Eliade și-a spus răspicat opinia despre romanul *De două mii de ani* de Mihail Sebastian:

„Sunt indignat de felul cum a fost privită această carte, de toată conspirația idioată a celor ce știu să înjure atunci când nu li se poate răspunde, de tăcerea și lamentarea ascunsă a confraților evrei, de

superficialitatea sau indiferența confraților creștini, de completa lipsă de înțelegere omenească și creștinească a acestei drame..."

Numai pentru a-și ilustra aceste aspre considerații autorul articolului simte nevoia să recurgă la o *paranteză personală* ce urma să demonstreze *ce înseamnă «antisemitism» în presa noastră de toate nuanțele*, căci Mircea Eliade nu avea să știe în 1934, cum îl va califica în anii '90, pentru asemenea paranteză, Leon Volovici. E interesant să reproducem acest paragraf pentru a ilustra, poate și astfel, intoleranța recenzentului de azi al lui Eliade:

„Acum un an am fost invitat de cercul studenților evrei din Bârlad să le țin o conferință. Trei zile după aceea, nu știu ce foaie a L.A.N.C.-ului mă făcea „jidănit", „vândut jidanilor" *și așa mai departe. N-au trecut câteva luni și apărea aici la* Vremea, *un articol de-al meu intitulat* A nu mai fi român! *O revistă naționalistă îl reproduce și îl comentează, lăsând a înțelege că m-am* convertit la românism *(deci și la oarecare antisemitism). Din nefericire, în cadrul suplinirii mele la Facultatea de Litere, am vorbit și despre* **iudaism** *și am vorbit așa cum cred. În aceeași săptămână auzeam că sunt „jidan" (după cum vedeți, lucrurile erau destul de înaintate; se preciza și numele meu adevărat: Elias). Dar jocul cu antisemitismul nu se oprește aici. În urma unui articol publicat tot în* ***Vremea*** *(articol teribil de masacrat de cenzură, e drept, se numea* ***Compromiterea românismului****), o foarte interesantă revistă săptămânală introduce o notiță în care eram numit pe rând: antisemit, huligan și gogoman".* (*Vremea*, 22 iulie, 1934).

Despre ceea ce au însemnat articolele lui Mircea Eliade pe marginea romanului *De două mii de ani*, în perioada când autorul său era atât de neloial lovit, vorbește, cred, destul de elocvent dedicația pe care Mihail Sebastian a înscris-o pe pagina de gardă a volumului *Cum am devenit huligan*: *„Lui Mircea, care nu mi-a dat dreptul să disperez în suportarea atâtor mizerii aici povestite..."* Desprind de asemenea un scurt pasaj dintr-o scrisoare a lui Sebastian către același interlocutor: *27 august 1934*: *„Ultimele*

răspunsuri ale lui Racoveanu mi-au făcut rău. Mi-e aproape milă de el. Nu înțeleg cum poate cineva cădea până aici. Răspunsul tău, dragă Mircea, excelent. Mai mult și mai bine nu se poate spune. Îmi pare profund rău că ai fost târât în porcăria asta, oarecum din cauza mea".

În loc să țină seama de mărturii indubitabile, cu o valoare documentară certă, dl. Leon Volovici colportează în cartea sa informații fără nici o bază reală, ba chiar îndoielnice. Iată ce scrie D-sa la pagina 127 din cartea pe care o discutăm: *„Referiri violent negative la* «spiritul iudaic» *au fost semnalate în unele izbucniri orale ale lui Eliade, notate de prietenii săi, dar nu și în scris, poate un semn că se îndoia de valabilitatea lor".* Îmi face plăcere că contrazic aceste afirmații ale lui Leon Volovici prin opinia unui cercetător american, Seymour Cain, care într-un amplu studiu, datând din 1989, *Mircea Eliade, The Iron Guard, and the Romanian anti-semitism,* menționat, dar necomentat în *Ideologia naționalistă* (p. 238), ținea să sublinieze:

„Știam că [Eliade] *este un om de dreapta, pentru a folosi propria lui expresie, în timp ce eu eram un antifascist intratabil, dar n-am văzut nici un motiv de neînțelegere din cauza atitudinilor noastre ideologice opuse. Ba mai mult, n-am descoperit nici cea mai mică urmă de antisemitism în opera sa. El m-a impresionat întotdeauna ca un om bun, un învățat de o mare creativitate și, mai presus de toate, ca o ființă de o omenie extraordinară".*

Dl. Volovici trece cu vederea faptul că orice relatare asupra unor întâmplări și fapte omenești nu se poate extrage din contextul istoric în care s-a manifestat. Oricât ar părea de banal, trebuie remarcat că un *jurnal* este o foaie de temperatură sufletească, spirituală și nu un act oficial, capabil să exprime o judecată obiectivă. Prin urmare *„convertirea gardistă și ieșirile antisemite ale lui Eliade",* pe care se grăbește să le denunțe, etichetându-le astfel Leon Volovici (pp. 236 - 237), plecând de la *Jurnalul* lui Mihail Sebastian, se cuvenea să fie analizate cu mai multă grijă.

Acum, când textul *Jurnalului* lui Sebastian este integral sub ochii noștri, devine vizibil că multe din scenele consemnate în acest document intim au fost scrise la cald, sub impresia nemijlocită a momentului. S-ar fi cerut ca ele să fie puse sub lupa comentariului critic obiectiv, nu acreditate părtinitor, ca atare în mod absolut. (Sunt notorii reacțiile umorale ale dramaturgului privitoare la piesa *Iphigenia,* sau descrierea unor întâmplări la care acesta nu a participat, nu a fost deci martor și pe care le-a auzit relatate de intermediari). În același timp, nici nu paragraf din *Jurnalul* lui Sebastian nu surprinde cu adevărat o *„ieșire antisemită"* a lui Eliade, așa cum se întâmplă în cazul lui Camil Petrescu, N. Davidescu, Dragoș Protopopescu, înregistrată de autorul *Ultimei ore* tocmai într-o asemenea condamnabilă postură civică.

Nu discutăm aici *Jurnalul* lui Sebastian, carte remarcabilă, ce necesită o analiză aparte, dar există în arhiva mea destule dovezi ale relațiilor de afecțiune și prietenie, în care, prin ani, Mircea Eliade le-a păstrat cu familia lui Sebastian. Iată, de pildă, un scurt fragment dintr-o scrisoare expediată la 4 martie 1980 lui Beno Sebastian, în care Eliade mărturisea, într-un ton familiar, pe care nu și l-ar putea permite decât față de un adevărat prieten: *„Dragă Bimbirică, aștept să-ți aud glasul, să te aud vorbind despre „De două mii de ani", să-l regăsesc pe Mihai".* Să-mi dea voie Leon Volovici să mă îndoiesc că asemenea relații personale se puteau menține cu un „antisemit", cu un om care n-ar fi făcut altceva decât să jignească cele mai profunde sentimente prin atitudinea și vechile sale manifestări. Sunt *„atitudini",* va fi de acord, sper, și dl. Volovici care nu se pot uita niciodată, nu se pot trece cu vederea cu atât mai mult când între comiterea lor și momentul elaborării epistolei în cauză (certificată de altfel și prin altele, relevând aceeași profunzime a unei prietenii de o viață) se interpune o moarte, o dispariție zguduitoare, cum ar fi cea a unui frate divinizat.

Edificator, credem, de asemenea, ar fi pentru elucidarea *„dosarului"* – abuziv și rechizitorial – pe care autorul *Ideologiei naționaliste...* i-l intentează lui Mircea Eliade, fragmentul unei scrisori din 2 ianuarie 1973, trimisă lui Dumitru Micu:

„Aş fi publicat bucuros amintirile despre Sebastian, dacă n-ar fi intervenit un incident neaşteptat: într-o revistă românească tipărită în Israel a apărut, astă vară, un articol insultător, în care pe temeiul „Jurnalului" lui Mihail Sebastian sunt denunţat ca antisemit şi fascist. Un tragic malentendu l-a depărtat de mine pe Sebastian în ultimii 2-3 ani ai vieţii – dar ştiu ce gândea şi ce scria Mihail Sebastian despre mine (mi-a citit multe pagini din „Jurnal" în anii controversei provocate de Prefaţa lui Nae Ionescu)".

Într-adevăr, Eliade nu a răspuns niciodată, după un principiu de viaţă fixat cu rigoare încă din anii interbelici, acuzelor deplasate în care era implicată persoana sa. A spus-o, de altfel, în repetate rânduri. *„Singurul răspuns eficient la orice fel de critică este* creaţia. *Este atât de puţin interesant şi atât de puţin glorios să stau de vorbă,bunăoară, cu un om care, fără a cunoaşte măcar alfabetul sanskrit, critică o operă de indianistică".* (*Cuvântul*, 4 martie 1938).

Majoritatea celor ce l-au contestat pe Eliade (*în ultimii 75 de ani*) nu au cercetat cu atenţie imensa operă publicistică a eseistului.

Se impune ca cei ce vor intenţiona să revină în... *atacul la baionetă* împotriva lui Mircea Eliade, să parcurgă operele direct şi nu prin intermedieri, să transcrie extrasele cu atenţie şi să-şi noteze cu exactitate sursa.

Fiecare afirmaţie trebuie să fie justificată prin documente indubitabile, iar memorabilistica să fie folosită cu circumspecţie.

Citatul trunchiat, acuzele, calomniile şi insinuările gratuite, trimiterile greşite sau... nemenţionate, generalizările pripite nu sunt compatibile cu profesionalismul istoricului literar (indiferent de ce coloratură ar fi el). [14]

Note:

1.*Viaţa Românească*, nr. 10 - 11, octombrie-noiembrie 1993, p. 144.

2.*Falanga*, an I, (1927), 1 mai, nr. 21, p. 3.

3.Mircea Eliade, *Memorii*, 1907 - 1960, Ed. a II-a, Editura Humanitas, 1997, pp. 296 - 297.

4.Vezi *Era nouă*, 1936, februarie 1, nr. 1, p. 138 - 142.

5.Vezi volumul Mircea Eliade, *Europa, Asia, America*, Corespondenţă I A - H. Ed. Humanitas, 1999, pp. 219 şi 359.

6.Biblioteca Academiei Române, Secţia manuscrise - S, 1 (3) DCCXCVI.

7.Mircea Eliade, *Memorii*, 1907 - 1960, op. cit., p. 404.

8.Lionello Sozzi, în *Litere, arte, idei* [supliment cultural al ziarului *Cotidianul*, 13 septembrie 1993.

9.Vittorio Lanternari, *Ripensando a Mircea Eliade*, în *La critica sociologica*, 1986, ottobre - dicembre, nr. 79, pp. 67-84.

10.D. Micu, *O carte despre arhaicul românesc*, în *România literară*, nr. 27, 2 iulie 1970, p. 11.

11.Vezi *România literară*, nr. 29, 16 iulie 1970, pp. 1-2.

12. Memorii, op. cit., pp. 368-369.

13.E tot atât de şubredă ca punerea recentă la stâlpul infamiei - în anul 2000! - a lui Nicolae Manolescu şi Gabriel Liiceanu consideraţi antisemiţi de către Edgar Reichmann et comp., într-un cotidian francez cu un tiraj de peste un milion de exemplare. (Acelaşi Edgar Reichmann care în deceniul al 8-lea - tot în *Le Monde* - era un admirator entuziast al lui Mircea Eliade, iar după moartea scriitorului a devenit un înverşunat *mânuitor al baionetei* decretând: Mircea Eliade a fost legionar, fascist şi antisemit).

14.Articolul de faţă e departe de a fi exhaustiv. Alte aspecte şi exemple concrete pot fi găsite în cele peste 20 de foiletoane ale lui Cornel Ungureanu publicate în *Luceafărul* în 1993 şi topite în volumul *Mircea Eliade şi literatura exilului*, precum şi în textele mele din *Jurnalul literar* (1990-1999).

Mircea HANDOCA

ARTICOLE „LEGIONARE"

ION MOȚA ȘI VASILE MARIN

Rareori se întâlnește în istoria unui neam o moarte atât de semnificativă ca moartea acestor doi fruntași legionari, căzuți pe frontul spaniol.

În războiul civil din Spania – devenit repede un război între ideologii politice și interese economice extra-naționale – au murit, fără îndoială, sute de mii de oameni, de ambele părți; oameni și mai buni și mai răi, desperați sau mercenari, eroi sau asasini. E greu de crezut, totuși, că printre acele câteva sute de mii de morți de pe fronturile spaniole – se mai pot număra jertfe atât de voluntare ca a lui Ion Moța și Vasile Marin. Revoluția naționalistă – ca și rezistența guvernului democrato-comunist – a găsit desigur, încă din primele zile, aderențe fanatice. S-au înscris voluntari pentru ambele tabere și din toate țările. Dar plecarea celor șapte comandanți legionari români în Spania – unde au luptat ca simpli voluntari în trupe de șoc – a fost simbolică. Simbolică ar fi fost de asemenea înrolarea contelui Ciano, a lui Litvinof sau a Generalului Goering – într-una din acele trupe de șoc care au 70 la sută pierderi...

Problematica morală a unui șef este întotdeauna mai dură ca a unui simplu fanatic. De foarte multe ori un șef nu are dreptul să se jertfească direct, personal, misticei pe care o promovează. Atât Ion Moța cât și Vasile Marin dăduseră nenumărate probe de spiritul lor de jertfă: închisori, suferință, prigoană morală; o tinerețe trăită eroic, responsabil, ascetic.

Această ultimă și fatală încercare – plecarea în Spania – și-o aleseseră ei singuri, ca o supremă dovadă de credință și eroism creștin. Nici cea mai aspră morală omenească nu-i silea să se jertfească; pentru că tinerețea lor fusese o jertfă continuă și fanatismul lor creștin și naționalist fusese de nenumărate ori încercat. Semnificația morții lor trece, deci, deasupra valorilor și eroismului viril. Moartea voluntară a lui Ion Moța și Vasile Marin are un sens mistic: jertfa pentru creștinism. O jertfă care să verifice eroismul și credința unei întregi generații. O jertfă menită să fructifice; să întărească creștinismul, să dinamizeze un tineret.

Ion Moța avea adversari, dar nu avea nici un dușman. Era un tânăr palid, calm, concentrat; nici un gest frenetic, nici un fel de eroism ostentativ în cuvintele și privirile lui. Avea priviri limpezi, orizontale. Ghiceai însă o lungă și nedomolită macerație lăuntrică; siguranța lui în lumea de dincolo, în viața sufletului după moarte, îl făcea să sufere și mai mult de puținătatea acestei scurte vieți pământene. Nu se temea de moarte, a dovedit aceasta cu mult înainte de plecarea lui în Spania. Aștepta nerăbdător să se jertfească, să învețe pe alții drumul unei vieți eroice, impersonale. „Martir" înseamnă „martor"; cel care moare pentru o credință mărturisește pentru ea, dovedește celorlalți că o asemenea credință te mântuiește de spaima morții, că în ea găsești un sprijin, după ce ai găsit un sens al existenței. Ion Moța dovedise de mult că își găsise sensul suprem al existenței. Sângele lui ardelenesc, familia lui de aspri și încercați naționaliști, educația lui de luptător – totul contribuise ca Ion Moța să-și ghicească menirea și să-și mărturisească cinstit sensul pe care înțelege el să-l dea existenței sale, încă de pe băncile Universității.

În viața politică a României de după război – intransigența și demnitatea lui Ion Moța îl făcuseră admirat chiar de adversari. Bărbăția luptei lui își avea rădăcinile într-o sinceră și bogată viață religioasă. România puternică, cinstită și creatoare, pentru care era gata să se jertfească încă din cea dintâi zi a luptei sale – era înainte de toate o Românie creștină. Ca și șeful și prietenul său, Corneliu Codreanu, Ion Moța credea că misiunea generației tinere este să împace România cu Dumnezeu. Să transforme

litera moartă în viață creștină. Să lupte cu orice mijloace împotriva puterilor întunericului. În ceasul când a simțit că Lucifer se încleștează din nou în lupta cu Cristos – Ion Moța, cruciat ortodox, a plecat dârz, cu inima împăcată, să se jertfească pentru biruința Mântuitorului. Alți voluntari, în Spania, au căzut pentru un ideal omenesc – fascismul sau comunismul. Ion Moța a fost dintre aceia care au căzut pentru un ideal supra-uman – pentru biruința lui Cristos. O asemenea moarte fructifică - chiar și aici, pe pământ...

Vasile Marin aparținea unei alte structuri spirituale: era bătăios, ironic, pasionat de lecturi și de controverse, întotdeauna dispus să asculte un pamflet, o glumă, o pagină frumos scrisă și curajos gândită. Aprecia înainte de toate inteligența, căuta pretutindeni talentul. De când l-am cunoscut, acum vreo 12-13 ani, era un cetitor pasionat al „reacționarilor" francezi, era abonat la *Action française* și cunoștea toate cărțile lui Leon Daudet și Maurras. Avea temperament de luptător și fenomenul politic l-a pasionat încă din liceu. Nu bănuiai totuși, în figura lui râzătoare, sub vorbele lui întotdeauna ironice – hotărârea unei jertfe atât de cumplite. Vasile Marin nu mi-a spus niciodată ce crede despre moarte. Plecarea lui în Spania a dovedit însă tuturor că nu se teme de ea; a căutat moartea cu înverșunare, cu bucurie, ca și unul care știe că de-abia din ceasul morții începe adevărata viață veșnică.

Jertfa lui e tot atât de semnificativă și tot atât de fertilă ca și a lui Ion Moța. Doi oameni de structuri sufletești atât de deosebite – primesc moartea cu aceeași bucurie.

Destinul i-a ales pe ei ca *să mărturisească*; să arate celorlalți seninătatea pe care ți-o dă credința, sensul creștin și eroic pe care îl capătă viața atunci când ești gata, în orice clipă, să renunți la ea.

[*Vremea*, an X (1937), ianuarie 24, nr. 472, p.3.]

MEDITAȚIE ASUPRA ARDERII CATEDRALELOR

De câte ori, la Berlin, mă plimbam prin fața frumoasei sinagoge din Charlottenburg – îmi aminteam de 6 Februarie. Nu mă duceam cu gândul la revoluția bolșevică din Rusia, la sutele de biserici arse, la miile de preoți împușcați, la milionul de „albi" executați de histeria fratricidă și de demența lui Djerjinski. Nu voiam să merg chiar atât de departe. Dar mă întrebam numai atât: Cum se face că, sub o dictatură fascistă, de un antisemitism violent, ca cea a lui Hitler, și o sinagogă stă totuși mândră și reculeasă în inima Berlinului, - în timp ce la 6 Februarie, la Paris, cel dintâi lucru pe care l-au încercat comuniștii francezi a fost să pună foc catedralelor?!

Sine ira et studio... Nu știu dacă se mai poate scrie, astăzi, și asupra unor împrejurări ca cele de față - *sine ira et studio*. Încerc totuși să înțeleg acest lucru simplu: de ce comuniștii francezi – ca și cei ruși, ca și cei spanioli – s-au repezit întâi la biserici, iar antisemiții germani s-au mulțumit să aplice legi riguroase împotriva evreilor, fără să se dedea la acte de sălbăticie? Orice mi s-ar spune despre teroarea hitleristă, nu pot uita un lucru: că, în plin centrul Berlinului, o sinagogă stă solemnă și nesiluită – așa cum n-a stat nici o biserică în Rusia. Orice mi s-ar spune despre masacrele hitleriste, nu pot trece peste un fapt simplu: că nici măcar presa cea mai anti-fascistă din lume n-a vorbit vreodată despre „mii" de asasinate în Germania – în timp ce jurnalele sovietice publicau mai acum un an cifra oficială a execuțiilor contra-revoluționarilor: *un milion și jumătate*. Atâta recunoșteau *ei* că au ucis...

Stați acum și judecați: o revoluție fascistă-antisemită, care nu siluiește sinagogile și nu execută evreii în masă; o revoluție comunistă, care arde mii de biserici și execută un milion și jumătate de oameni.

Să fi fost oare adversari politici toți acești nefericiți executați? Nu o afirmă nimeni; ar fi fost dealtfel și greu de crezut. Cam prea mulți preoți

puși la zid, cam prea multe femei spânzurate, cam prea mulți copii arși de vii – ca să fie vorba numai de adversari politici. E mai simplu: e vorba, mai ales, de isterie, de acea bestială nevroză produsă de vederea sângelui. Așa s-a întâmplat și în Revoluția Franceză, așa s-a întâmplat astă-vară în Spania, în primele zile ale războiului civil. Milițienii și femeile, la vederea sângelui, erau cuprinși de o isterie colectivă, care îi îndemna să masacreze până la extenuare. La Passionaria nu este o fericită excepție a eroismului hispano-comunist. Este un exemplar ceva mai apăsat a unei ferocități neurotice, destul de ușor de explicat clinic. Din ziarele englezești pe care le citeam la începutul războiului civil – aflam amănunte înspăimântătoare: femeile care sileau pe milițieni să ucidă, să nu ia prizonieri; femeile care masacrau pe răniți, după luptă; care amenințau cu revolverele pe milițieni pentru că aceștia refuzau să execute, obosiți și dezgustați de atâta sânge...

Când se spune, despre războiul civil din Spania, că atrocitățile sunt egale de ambele părți – se exagerează din exces de prudență.

Atrocitățile sunt mai sălbatice din partea acelei „armate" în care intervin femeile și, în general, oamenii pașnici (milițienii, în cazul Spaniei). Soldații sunt obișnuiți cu sângele; bărbații obosesc mai repede decât femeile când e vorba de masacrat răniții (cazul Sarmizegetuza, cazul bulgăroaicelor de la Turtucaia). Dealtfel, dacă într-o zi acel oaspete sosit de curând din Spania s-ar hotărî să ne povestească felul în care au fost executați 20.000 de oameni la Madrid – am afla, fără îndoială, amănunte foarte interesante...

Rămâne bine stabilit un lucru: că orice mișcare revoluționară cu caracter comunist este sângeroasă și anti-religioasă. Comuniștii de bună-credință, dacă îi întrebi, îți dau întotdeauna același răspuns: *Trebuie* să fie sângeroasă, căci altminteri n-ar mai fi revoluție – și *trebuie* să ardă bisericile, pentru că creștinismul se confundă cu capitalismul și regimul burghez.

Răspunsuri care mi se par complet nefundate. Nu este deloc adevărat că o revoluție trebuie să fie cu necesitate sângeroasă (adică, urmată sau întreținută prin *masacre în masă*). Nu vorbim de Anglia, țară clasică a revoluțiilor fără sânge. Vorbim însă de România, unde s-au făcut, în 70 de ani, cel puțin cinci mari revoluții sociale și naționale, fără vărsare de sânge:

1) dezrobirea țiganilor, 2) secularizarea averilor mânăstirești, 3) reforma agrară, 4) etatizarea subsolului, 5) conversiunea. Dacă ne gândim bine, ceea ce în Spania (înainte de războiul civil, adică în primăvara 1936) se încerca să se obțină prin arderea bisericilor și terorizarea preoților – la noi se obține de la jumătatea veacului trecut prin legea secularizării averilor mânăstirești. Tot așa și cu reforma agrară. S-a spus că românul n-are conștiință de clasă (de ex. boierimea) și de aceea nu reacționează când este deposedat. Vi se pare atât de gravă această lipsă a „conștiinței de clasă"? Fenomenul românesc prezintă, din orice unghi de vedere este judecat, caractere de unitate pe care nu le are fenomenul francez bunăoară, sau cel german. Mi se pare foarte natural ca să nu existe conștiință de clasă în România – când știu că limba română nu are dialecte, și că poporul român s-a format în centrul unei vaste arii începând din munții Tatra și sfârșind în Balcani, fără așa numitele „mișcări ciclonice". Mi se pare iarăși natural ca revoluțiile sociale să se fi făcut în România firesc, „patriotic", oarecum în familie. Nu înțeleg de ce revendicările sociale, juste, să se susțină numai prin Karl Marx. Noi avem pe un Nicolae Bălcescu, pe un Bogdan Petriceicu Hasdeu, pe un Eminescu – care cereau reforme sociale pe temeiuri „rasiste" și „patriotice"; se făceau, adică, exponentul țărănimii autohtone împotriva fanarioților și a străinilor (nemți, ruși, evrei, bulgari).

Să ne întoarcem acum la al doilea argument al comunistului de bună credință: Biserica Romano-Catolică este reacționară și s-a făcut instrumentul capitalismului. De la început fie spus, aceasta n-ar fi un argument pentru distrugerea catedralelor și executarea preoților. Să ne amintim că, pentru hitleriști, evreii sunt „dușmanii umanității"; totuși, n-au fost incendiate sinagogile și n-au fost masacrați cei 600.000 de evrei ai Germaniei. Mi se va răspunde: „În Germania n-a fost Revoluție". Să admitem că, într-adevăr, n-a fost; dar a fost o cucerire a puterii; Hitler are astăzi puterea deplină; ar fi putut incendia sinagogile și ar fi putut masacra pe evrei. N-a făcut nici una, nici alta. Din prudență, din slăbiciune, din spirit de toleranță? Hitler n-a prea dovedit asemenea virtuți creștine. Dacă

n-a incendiat, și n-a masacrat – asta a făcut-o pur și simplu pentrucă n-a încurajat histeria luciferică, n-a provocat fiara umană prin execuții preliminare. S-a mulțumit cu lagărele de concentrare; mai puțin grav, în orice caz, decât revolverul descărcat în ceafă sau spânzurătoarea. Asasinate a cunoscut și hitlerismul. Dar îndrăznește cineva să menționeze asasinatele lui Hitler alături de acel milion și jumătate din Rusia bolșevică?!...

Cei care vorbesc de reacționarismul „Bisericii Romano-Catolice" uită cam repede tot ceea ce datorește Europa acestui catolicism. Uită cultura păstrată, adâncită și transmisă de Biserică. Uită că „europeanul" ar fi ajuns o fiară histerică și ar fi pierit în câteva sute de ani – ca hunii lui Atila – dacă n-ar fi cunoscut caritatea creștină, morala creștină, filosofia creștină. Poate fi făcută vinovată întreaga Biserică Romano-Catolică pentru câteva greșeli ale anumitor Papi sau Episcopi? Dar regii, și împărații, și democrațiile, și republicile, și dictatorii – au făcut greșeli de o mie de ori mai grave și mai numeroase. Este biserica împotriva revendicărilor sociale? Dar secolul XIX cunoaște un socialism creștin alături de un socialism laic și marxist. Dar opera de ajutor social a Bisericilor creștine într-un sigur an întrece tot „ajutorul roșu" de la început și până în 1936. Este Biserica *organic* legată de capitalism? Amintiți-vă că ea a fost legată de toate formele economice și sociale ale lumii; a acceptat și feudalismul, și monarhia, și republica. A fost în luptă cu *toate* aceste forme de viață – și s-a împăcat cu *toate*. Biserica Romano-Catolică (vorbim de ea, pentru că ortodoxia și protestantismul, evident din motive diferite, nu prea se amestecă în treburile Statului), promovează și ea revendicările și reformele economice. (Citiți de pildă Codul Social, asupra căruia se găsește în altă pagină, o scurtă notiță). O revoluție socială, dacă se poate face fără Biserică, se poate face foarte bine *alături* de ea, nu *împotriva* ei...

Și cu toate acestea, cel dintâi lucru pe care îl atacă bravii comuniști francezi, spanioli sau ruși – sunt bisericile. Meditați puțin asupra acestor amănunte care se explică unul pe altul: setea de sânge, de sălbăticie inutilă; patima de a arde bisericile; refuzul primatului spiritualului (al *oricărui* primat spiritual, fie el laic sau budhist); umilirea valorilor europene

(monogamia, familia, caritatea, frumosul mediteranean, personalitatea). Lucrurile acestea nu se întâmplă *în orice revoluție*; fascismul sau hitlerismul, bun sau rău, cum o fi, nu cunoaște nici incendiile, nici masacrele.

Lucifer e în deplină libertate numai în Răsărit.

[*Vremea*, an X, 1937, februarie 7, nr. 474, p. 3.]

COMENTARII LA UN JURĂMÂNT

De la frontieră și până la mausoleul din Bucureștii Noi, multe zeci de mii de oameni, întâmpinând sicriele lui Ion Moța și Vasile Marin, au ascultat și s-au legat prin acest jurământ: Moța și Marin, jur în fața lui Dumnezeu, în fața jertfei voastre sfinte, pentru Hristos și Legiune, să rup din mine bucuriile pământești, să mă smulg din dragostea omenească și, pentru învierea Neamului meu, în orice clipă să stau gata de moarte!

Rareori o mișcare tinerească, născută din voința de a face istorie, iar nu politică - s-a exprimat atât de total ca în jurământul acesta. Cine crede că s-a schimbat ceva în țara românească, și că ne apropiem de timpul când vom putea face istorie pentru că acțiunea noastră este controlată și orientată de către spiritualitate, iar nu de politică - de la acest jurământ trebuie să se inspire. Sensul politic al luptei cade pe un plan cu totul secundar. Lupta, acțiunea, efortul - toate gesturile care implicau „politicul", pentru că nu se puteau înfăptui decât renunțând la ceea ce se numește contemplație - își capătă acum un sens nou, creștin, mistic. Primatul acțiunii, desigur - dar nu primatul politicului. Acțiune înțeleasă ca o luptă dârză pentru desăvârșirea de sine, adică pentru renunțarea de sine. Acțiune în sens mistic: luptă împotriva omenescului, pregătire de moarte.

Semnificația acestui jurământ este copleșitoare. Măsura în care va fi împlinit și fructificat va dovedi și capacitatea de înnoire spirituală a României. Ceea ce lovește în primul rând pe un creștin din afara mișcării, care nu cunoaște adâncimea spirituală și bărbăția vieții dinlăuntrul Legiunii - este prezența atât de gravă a Morții. În orice clipă să stau gata de moarte! Nu mai e vorba de o mișcare politică - ci de un Război, de o Revoluție însuflețită de ideea jertfei de sine. Moartea nu este niciodată invocată pentru sine într-o revoluție politică. Dimpotrivă, la 1789 s-a strigat: "moarte

nobililor și popilor!", iar comuniștii secolului nostru strigă de câte ori au prilejul: „moarte burghezilor!". Cei care au jurat în fața sicrielor lui Moța și Marin nu s-au legat să le răzbune moartea - ci să fie ei înșiși gata de moarte în orice clipă. Jurământul n-a țintit să le potolească setea omenească de răzbunare - ci, dimpotrivă, se străduie să-i rupă de omenesc, să-i pregătească de moarte, ca pe călugări.

Ca pe călugări - mai mult chiar decât pe eroi. Pentru că eroul e stăpânit numai de gândul victoriei, al apoteozei finale. Singur călugărul trăiește toată viața cu gândul morții mereu viu în sine.

Asceza creștină, viața călugărească - de renunțare, de luptă cu pământescul - însuflețesc acest jurământ. *Să rup din mine bucuriile pământești, să mă smulg din dragostea omenească!...* Numai într-o împrejurare atât de tragică, atât de bogată în semnificații religioase și morale - cum a fost moartea celor doi legionari - sufletul era destul de pregătit ca să primească o asemenea luptă cu sine. Niciodată în istoria României moderne creștinismul n-a apărut mai robust ca în aceste zile, când zeci de mii de oameni s-au legat în fața lui Dumnezeu să rupă din ei bucuriile pământești. Niciodată ființa românească nu s-a voit pe sine mai tragică, mai substanțială - într-un cuvânt mai creștină.

Viziunea ascetică a vieții pe care o trădează acest jurământ este tragică - întrucât presupune luptă cu sine, renunțare, înfrânare - dar nu este pesimistă. Dimpotrivă, solemnitatea și gravitatea hotărârii de a se smulge din dragostea omenească - nu izbutesc să ascundă bucuria celeilalte dragoste, creștine, cerești. Renunțarea la bucuriile pământești nu este o împuținare a ființei, o sterilizare a substanței - ci dimpotrivă, o creștere frenetică a ființei spirituale, o victorie a realului împotriva trecătoarelor, iluzoriilor, deznădăjduitelor bucurii omenești. Dragostea creștină, dragostea oamenilor ce trăiesc laolaltă sub semnul lui Christos, - iată limanul după care tânjește sufletul oricărui creștin: singura dragoste nestricătoare, fertilă, în care bucuriile sunt neschimbătoare și adânci.

Ce revoluție națională și socială, în afară de cea a lui Gandhi, străbătută de duh creștin și tolstoian - a îndrăznit să-și facă „propagandă" cerând

oamenilor să se apropie de călugări și să fie în orice clipă gata de moarte? Semnificația revoluției pe care o năzuiește d. Corneliu Codreanu este atât de profund mistică – încât succesul ei ar însemna încă o dată victoria duhului creștin în Europa; într-o Europă în care Christos n-a prea fost biruitor, deși milioane de oameni au crezut în numele lui. Jurământul acesta, care exprimă atât de limpede gândul dl-ui Codreanu, dovedește cât de departe este mișcarea Legiunii de o „revoluție naționalistă" oarecare. Nu e vorba de cucerirea puterii cu orice preț – ci înainte de toate de *un om nou*, un om pentru care viața spirituală să existe, iar creștinismul să fie trăit responsabil, adică tragic ascetic.

Mântuirea Neamului nu e posibilă fără jertfă; nici o înviere, în nici un ordin al existenței nu se poate face fără moarte. Sensul creștin al acestei afirmații este atât de limpede, încât nici nu mai trebuie să stăruim. Dar această „Înviere a Neamului" nădăjduită prin minunea creștinismului și prin trăirea cât mai sinceră în duhul creștin nu numai că schimbă total istoria românească, realizând destinul neamului nostru, dar înseamnă și apariția unei noi mistice naționaliste în Europa. Dacă, după cum se spune, nazismul se fundează pe Neam și fascismul pe Stat – atunci mișcarea Legiunii are dreptul să se revendice ca singura mistică creștină în stare să conducă așezări omenești. O mișcare, la baza căreia stă un asemenea jurământ, este înainte de toate o revoluție creștină; o revoluție spirituală, ascetică și bărbătească, așa cum nu a cunoscut încă istoria Europei. Astăzi, când primatul politic este aproape necontestat, jurământul Legiunii și al unei bune părți din lumea românească, dovedește că învierea unui Neam și mântuirea unui om nu pot fi nădăjduite decât printr-o totală fărâmițare a omenescului, prin cea mai aspră luptă cu sine; într-un cuvânt, prin creștinizare!

În nici o parte a lumii, astăzi oamenii nu-și propun un scop atât de puțin lumesc, atât de spiritual. Numai în așa numitul „Grup de la Oxford" se mai speră astăzi o salvare a Europei prin creștinism. Dar nici acolo nu s-a pomenit un jurământ atât de aspru, un jurământ aproape călugăresc...

[*Vremea*, 21 februarie 1937, nr. 476, p. 2.]

DE UNDE ÎNCEPE MISIUNEA ROMÂNIEI?

Așa cum stau astăzi lucrurile, România nu poate ajunge o putere politică de mâna întâia în Europa. Vor fi întotdeauna mai mari decât noi, mai puternice, mai bogate și mai înarmate – țări ca Anglia, Germania, Italia, Franța. Trebuie să treacă foarte mulți ani până când nații intrate astăzi în decadență – ca Anglia și Franța – să lase loc forței de expansiune a unor popoare tinere, cum ar fi poporul român.

Pe această cale, deci, treptele de mărire ale României sunt destul de mediocre. Vom face și noi „progrese", firește, dar ritmul lor este mult mai lent ca al țărilor occidentale. Nimeni nu ignoră faptul că și în China s-au făcut, pe o scară întinsă, opere de culturalizare și de occidentalizare. S-au cheltuit miliarde în China pentru sanitație, cultură, agricultură, militarizare. Dacă n-ar fi existat Japonia alături, poate că astăzi am fi în admirația „progresului" înfăptuit în colosalul imperiu chinezesc numai într-o sută de ani. Dar intervenția Japoniei în istoria Asiei a azvârlit în umbră toate celelalte eforturi de civilizare, tot „progresul" asiatic. Ce mai înseamnă astăzi „occidentalizarea" Chinei, față de magnifica organizație politică, militară și culturală a Japoniei?!

Să luptăm din răsputeri pentru „progres", dar să nu ne legăm prea multe iluzii de el. Dacă *acesta* ar fi destinul nației noastre – și numai acesta – am avea toate motivele să fim pesimiști.

Semnele ne arată, însă, că România are și un alt destin. În foarte multe din articolele pe care le publicăm de câțiva ani în această foaie, întâmpinăm cu oarecare neîncredere „voga" primatului politic. Nu o dată am afirmat că România modernă este opera câtorva generații consumate în politică – și că misiunea tineretului românesc nu poate repeta această voință de creație în *ordin* politic a generațiilor trecute. În deosebite prilejuri

am accentuat că numai un primat al spiritualului poate fructifica munca tineretului. Când în toate țările „intelectualii" erau fascinați de „politică", și aderau în masă la o ideologie de stânga sau de dreapta - noi ne încăpățânam să afirmăm că misiunea României este de a face istorie, iar nu de a face *politică*. Și a face istorie înseamnă a crea un „om nou", cu un alt sens al existenții.

Semnele ne arată că destinul României moderne cu acest „om nou" începe: că dintr-un primat al spiritualului, adică al valorilor creștine, își vor trage hrana și tăria noile generații. *Comentariul* nostru la jurământul legionarilor încerca să pună în lumină structura creștină a vieții tineretului românesc de astăzi. O înspăimântătoare voință de creștinare stăpânește astăzi sufletul elitelor tinerești. Mistica aceasta - care nu e *nouă*, căci se află pe locurile noastre din timpul când se zămislea poporul românesc - coincide cu setea neamului întreg de a se împrospăta sufletește, de a se întări și a se spiritualiza.

Veți întâlni pretutindeni astăzi, în toate straturile sociale, oameni care-și caută un sens al existenții prin valorile creștine. Jertfă, muncă. viață aspră, temniță, renunțare la bucuriile lumești - au ajuns țel și sens al existenții pentru foarte mulți oameni, care trăiau până acum la întâmplare, în afara oricăror valori spirituale. Toți acești oameni *cred și vor să creadă*. Toți nădăjduiesc o țară nouă prin harul lui Dumnezeu și asprimea vieții lor creștine.

Iată, prin aceste schimbări adânci, nevăzute și neauzite, se pregătește destinul României moderne. O țară și un neam care trăiesc *total* sub semnul Crucii. Ceea ce n-au izbutit să realizeze sau să păstreze neamurile Apusului - să încercăm noi, să înfăptuim noi. Dacă poate fi vorba de o misiune a României, de un om nou creat de români - aici sunt, în această colectivă sete de sfințenie, de creștinare totală.

Geneva n-a însemnat prea mult în istoria lumii. Dar a fost un veac când Geneva domina în întreaga Europă: acolo trăia Calvin, acolo încerca el să realizeze o viață creștină (după capul lui, e drept). Atunci Geneva strălucea ca un far în Europa. Era dată ca exemplu pentru libertatea ei

spirituală, pentru creștinismul ei, pentru perfecțiunea omenească pe care o realizase Calvin. Oamenii din alte locuri își îndreptau privirile spre Geneva ca spre un nou Ierusalim. Istoria Reformei a dovedit apoi, cât de lumesc era acest Ierusalim genevez. Dar pe noi nu ne interesează aici adevărul sau minciuna Reformei. Ci numai un singur fapt: că unicul ceas când Geneva a dominat Europa a fost ceasul revoluției sale creștine.

În România de astăzi nu se întâmplă o nouă Reformă. Dimpotrivă, o adâncire a celei mai vechi forme de viață creștinească: ortodoxia. Dar ortodoxia noastră ar putea să strălucească într-o zi apropiată și să domine întreaga Europă. Nu prin puterea ei de prozelitism - pe care nu o are și pe care, structural, nu o poate avea, deoarece se deosebește de universalismul catolicismului și de atomismul protestantismelor. Ci prin miracolul unui neam care crește, se fortifică și își justifică misiunea lui istorică, numai cu ajutorul valorilor creștine. Când întreaga Europă recunoaște că oamenii nu pot fi conduși *creștinește* - și că numai un primat politic dă semnificație unui neam - România își îngăduie „nebunia" să arate Apusului că o perfectă viață civilă nu se poate împlini *decât* printr-o viață autentic creștină, și că cel mai superb destin pe care și-l poate găsi un neam este *să facă istorie prin valori supra-istorice.*

Dacă ne învrednicim să arătăm lumei acest lucru, misiunea României se alătură, în istoria Europei, misiunei pe care și-au recunoscut-o Grecii, Romanii, Germanii și Slavii.

[*Vremea*, an X, nr. 477, 28 februarie 1937, p.3.]

REVOLUȚIE CREȘTINĂ

Anul 1937 a însemnat începutul luptei între „generații". Nu lupta între bătrâni și tineri – cum s-a crezut și s-a spus multă vreme – ci războiul între două lumi: pe de o parte lumea veche care credea în pântec (primatul economicului și al politicianismului), iar pe de altă parte lumea nouă, care îndrăznea să creadă în Duh (primatul spiritualului). Mișcarea tinerească din 1927 s-a născut cu conștiința acestei misiuni istorice: de a schimba sufletul României, subordonând toate valorile unei singure valori supreme: Spiritul. Subordonare care înseamnă, mai ales în faza eroică - sacrificiu, renunțare la sine, asceză. Sensul istoric al acestei mișcări tinerești nu este deloc greu de descifrat. Având-și izvoarele vii în creștinism – și creștinismul înseamnă „răsturnarea tuturor valorilor" – ea încearcă formarea unui om nou. Căci omul timpurilor moderne a rămas integrat în vechea economie luciferică: a egoismului, a instinctelor, a valorilor celei mai abjecte biologii. De câte ori a apărut în istorie *un om nou*, el s-a înfăptuit printr-un primat al valorilor spirituale. Lupta între lumină și întunerec, între bine și rău nu va fi curmată decât la sfârșitul veacurilor. Dar orice nouă victorie a spiritualului, a luminii nu s-a împlinit decât printr-o renunțare desăvârșită la instinctele de conservare individuală. Omul nou înseamnă, înainte de toate, depășirea firească a acestor instincte.

Depășire de care istoria ține întotdeauna seama. Este dealtfel semnificativ că nici în istorie, nici în eternitate nimic nu se dobândește decât printr-un act de renunțare. Istoria unui neam nu e posibilă fără renunțarea la viață a unui număr imens de oameni. Dar, de asemenea, mântuirea nu poate fi nădăjduită decât după ce omul renunță la sine, la limitele individualității sale.

Asemenea „cauze", asemenea „idealuri" nu se mai întâlniseră demult în istoria României moderne. De aici mirarea indignată a oamenilor lumii vechi. Căci tineretul, care se arată totuși dornic de luptă și de sacrificiu – nu voia și nu făcea politică. Lupta era dusă pe cu totul alte niveluri – inaccesibile, firește, politicienilor. De aceea mi s-a părut lipsită de sens formula „despoliticianizarea tineretului" – când nici unul dintre tinerii crescuți în mistica nouă nu era preocupat de nici un fel de idee sau scop politic. Dealtfel, era revoluțiilor politice fiind încheiată în 1918 – istoria care începe acum nu va cunoaște, pentru o bună bucată de timp, decât revoluții spirituale.

Și nici una din revoluțiile care s-au făcut, sau sunt în drum de a se face nu s-a desfășurat atât de total sub semnul spiritualului ca cea a tineretului românesc. Nici una, mai ales, n-a încercat o atât de desăvârșită „reactualizare" a creștinismului răsăritean. De multe sute de ani se părea că creștinismul răsăritean nu mai poate crea forme istorice. Lumea modernă, de la Renaștere încoace, trecuse pe lângă acest creștinism răsăritean, ignorându-l sau disprețuindu-l. Tot ce mai părea „viabil" din mesagiul Mântuitorului era căutat și găsit în formele occidentale și nordice ale creștinismului. Și iată, deodată, la zece ani după sincopa ortodoxiei rusești (destul de aproximative, dealtfel) – apare o nouă formă de viață istorică, revoluționară, alimentată de ortodoxie. Deabia acum începe a fi înțeles sensul acestei revoluții creștine care încearcă să creeze o Românie nouă, creând întâi un om nou, un creștin perfect – și care înlocuiește vechea „viață politică" printr-o „viață civilă", adică restaurează raporturi de omenie și de creștinătate în sânul aceleeași comunități de sânge. Deabia acum începe să se vorbească despre o „misiune a României". Căci o misiune istorică nu poate fi justificată decât printr-un „imperialism spiritual", printr-o nouă valorificare a vieții omenești, la care participă un neam întreg. Și această valorificare a vieții umane o încearcă și o realizează tineretul românesc de astăzi, printr-o trăire cât mai aproape de idealurile creștinătății răsăritene. Dacă ea va izbuti până la capăt – dacă va cuprinde, adică, întrega comunitate românească – va fi cea mai mare revoluție a veacului.

[*Buna Vestire*, anul I (1937), iunie 27, nr.100, p.3]

PILOȚII ORBI

Imoralitatea clasei conducătoare românești, care deține „puterea" politică de la 1918 încoace, nu este cea mai gravă crimă a ei. Că s-a furat ca în codru, că s-a distrus burghezia națională în folosul elementelor alogene, că s-a năpăstuit țărănimea, că s-a introdus politicianismul în administrație și învățământ, că s-au desnaționalizat profesiunile libere - toate aceste crime împotriva siguranței statului și toate aceste atentate contra ființei neamului nostru, ar putea - după marea victorie finală - să fie iertate. Memoria generațiilor viitoare va păstra, cum se cuvine, eforturile și eroismul anilor cumpliți 1916-1918 - lăsând să se aștearnă uitarea asupra întunecatei epoci care a urmat unirii tuturor românilor.

Dar cred că este o crimă care nu va putea fi niciodată uitată: acești aproape douăzeci de ani care s-au scurs de la unire. Ani pe care nu numai că i-am pierdut (și când vom mai avea înaintea noastră o epocă sigură de pace atât de îndelungată?!) - dar i-am folosit cu statornică voluptate la surparea lentă a statului românesc modern. Clasa noastră conducătoare, care a avut frânele destinului românesc de la întregire încoace, s-a făcut vinovată de cea mai gravă trădare care poate înfiera o elită politică în fața contemporanilor și în fața istoriei: *pierderea instinctului statal,* totala incapacitate politică. Nu e vorba de o simplă găinărie politicianistă, de un milion sau o sută de milioane furate, de corupție, bacșișuri, demagogie și șantaje. Este ceva infinit mai grav, care poate primejdui însăși existența istorică a neamului românesc: oamenii care ne-au condus și ne conduc *nu mai văd.*

Într-una din cele mai tragice, mai furtunoase și mai primejdioase epoci pe care le-a cunoscut mult încercata Europă - luntrea statului nostru este condusă de niște piloți orbi. Acum, când se pregătește marea luptă

după care se va ști cine merită să supraviețuiască și cine își merită soarta de rob - elita noastră conducătoare își continuă micile sau marile afaceri, micile sau marile bătălii electorale, micile sau marile reforme moarte.

Nici nu mai găsești cuvinte de revoltă. Critica, insulta, amenințarea - toate acestea sunt zadarnice. Oamenii aceștia sunt invalizi: nu mai văd, nu mai aud, nu mai simt. Instinctul de căpetenie al elitelor politice, instinctul statal, s-a stins.

Istoria cunoaște unele exemple tragice de state înfloritoare și puternice care au pierit în mai puțin de o sută de ani fără ca nimeni să înțeleagă *de ce.* Oamenii erau tot atât de cumsecade, soldații tot atât de viteji, femeile tot atât de roditoare, holdele tot atât de bogate. Nu s-a întâmplat nici un cataclism între timp. Și deodată, statele acestea pier, dispar din istorie. În câteva sute de ani după aceea, cetățenii fostelor state glorioase își pierd limba, credințele, obiceiurile - și sunt înghițiți de popoare vecine.

Luntrea condusă de piloții orbi se lovise de stânca finală. Nimeni n-a înțeles ce se întâmplă, dregătorii făceau politică, negutătorii își vedeau de afaceri, tinerii de dragoste și țăranii de ogorul lor. Numai *istoria* știa că nu va mai duce multă vreme povara acestui stârv în descompunere, neamul acesta care are toate însușirile în afară de cea capitală: *instinctul statal.*

Crima elitelor conducătoare românești constă în pierderea acestui instinct și în înfiorătoarea lor inconștiență, în încăpățânarea cu care își apără „puterea". Au fost elite românești care s-au sacrificat de bună voie, și-au semnat cu mâna lor actul de deces numai pentru a nu se împotrivi *istoriei,* numai pentru a nu se pune în calea destinului acestui neam. Clasa conducătorilor noștri politici, departe de a dovedi această resemnare, într-un ceas atât de tragic pentru istoria lumii - face tot ce-i stă în putință ca să-și prelungească puterea. Ei nu gândesc la altceva decât la milioanele pe care le mai pot agonisi, la ambițiile pe care și le mai pot satisface, la orgiile pe care le mai pot repeta. Și nu în aceste câteva miliarde risipite și câteva mii de conștiințe ucise stă marea lor crimă, ci în faptul că măcar acum, când încă mai este timp, nu înțeleg să se resemneze.

Să amintim numai câteva fapte și vom înțelege de când ne conduc piloții orbi.

Cel dintâi lucru pe care l-au făcut iugoslavii după război a fost să colonizeze Banatul românesc aducând în masă de-a lungul frontierei cele mai pure elemente sârbești. Iugoslavii, atunci ca și acum, erau departe de a avea liniștea și coheziunea politică pe care am fi putut-o avea noi: problema croată isbucnise cu violență. Cu toate acestea, știind că *adevărata graniță nu e cea însemnată pe hărți ci limita până unde se poate întinde un neam* (Nae Ionescu) – au făcut tot ce le-a stat în putință ca să deznaționalizeze județele românești. Și se pare că au reușit. În orice caz, acum, la granița Banatului, stau masive colonizări sârbești, sate care nu existau la conferința păcii...

La „plebiscitul" din 1918-1919, *toate satele șvăbești* au votat alipirea la România Mare. S-a obținut astfel o impresionantă majoritate. *Nici un guvern român* n-a făcut, însă, nimic pentru aceste elemente germanice, singurii aliați sinceri pe care i-am fi putut avea pentru ca să contrabalansăm elementele maghiare. Dimpotrivă, de la unire încoace sașii și șvabii au fost necontenit umiliți – iar ungurii favorizați.(*Ce imbecil complex de inferioritate am dovedit, fiindu-ne teamă de unguri!*). În 1918 sașii nu se înțelegeau cu șvabii. Am fi putut profita de aceste neînțelegeri. N-am profitat. Dimpotrivă, am făcut tot ce ne-a stat în putință ca să accelerăm unirea tuturor elementelor germanice. Și astăzi, sașii și șvabii sunt uniți – și sunt împotriva noastră.

Ungurii au colonizat granița încă din 1920, deși și astăzi se găsesc înapoia acestei centuri de fier nu știu câte sute de mii de români. Noi n-aveam nevoie de colonizări, pentru că toate satele de pe frontieră sunt românești. În schimb, am stat cu mâinile în sân și am privit cum se întărește elementul evreiesc în orașele din Transilvania, cum Deva s-a maghiarizat complet, cum Țara Oașului s-a părăginit, cum s-au făcut colonizări de plugari evrei în Maramureș, cum au trecut pădurile din Maramureș și Bucovina în mâna evreilor și maghiarilor etc. etc.

Cei 10.000 de țărani români veniți din Ungaria continuă să moară

de foame. Am luat sate de români din Banat și am colonizat Cadrilaterul – în loc să păstrăm pe bănățeni acolo unde sunt și să aducem la frontiera bulgară numai macedoneni, singurii care răspund la cuțit cu toporul și la insulte cu carabina. Astăzi româncele bănățene cerșesc în Balcic...

Dintre toate minoritățile noastre, în afară de armeni, numai turcii erau cei mai inofensivi; i-am lăsat să plece. Pământurile lor, în bună parte, au intrat în stăpânirea bulgarilor. Bazargicul este complet bulgarizat. Ceva mai mult. Am lăsat pe bulgari să-și cumpere și să cultive pământ *până la Gurile Dunării*. Piloții orbi s-au făcut unealta celei mai înspăimântătoare crime împotriva ființei statului românesc: înaintarea elementului slav din josul Dunării spre Deltă și Basarabia. N-a fost un singur om politic român care să înțeleagă că ultima noastră nădejde, așa cum suntem înconjurați de oceanul slav, este să ne împotrivim cu toate puterile unirii slavilor dunăreni cu slavii din Basarabia. În loc să alungăm elementul bulgăresc din întreaga Dobroge – noi am colonizat pur și simplu Gurile Dunării cu grădinari bulgari.

În același timp, piloții orbi au deschis larg porțile Bucovinei și Basarabiei. De la război încoace, evreii au cotropit satele Maramureșului și Bucovinei și au obținut majoritatea absolută în toate orașele Basarabiei. Ceva mai grav: rutenii s-au coborât de-a lungul Basarabiei și astăzi mai au foarte puțin să-și dea mâna cu bulgarii care au suit pe Dunăre. Reni este punctul de unire a celor două populații slave – pe pământ românesc. Imediat după război, în Basarabia românii reprezentau 68 la sută din populație. Astăzi, după statistici oficiale, ei sunt numai 51 la sută.

Elitele politice românești, în loc să se intereseze de-aproape de problema Ucrainei prin încurajarea agitațiilor separatiste – așa cum au făcut guvernele austriece până la război, încurajând sistematic pe ruteni ca să lovească în români și poloni – s-au mulțumit să tolereze întinderea ucrainienilor nu numai în Bucovina, dar și în Basarabia.

În anul 1848, rutenii din Galiția revendicau o parte din Bucovina pentru provincia lor (Galiția), care ar fi trebuit să devină semi-autonomă în reorganizarea Austriei pe baze federale (planul Palacki). Românii

bucovineni de atunci au știut să se apere (în Constituanta austriacă de la Kremsir). Dar rutenii, după războiul cel mare, au găsit un neașteptat aliat în piloții orbi ai României care, în loc să lupte pentru revendicările ucrainiene *dincolo* de Nistru (crearea statului-tampon Ucraina) și-au arătat prietenia față de acești slavi lăsându-i să se înmulțească peste măsură în Bucovina și să coboare cât mai jos în Basarabia. Astăzi, un savant ucrainean de la universitatea din Varșovia, refugiat politic, expune la seminarul de geografie din Berlin hărți ale viitorului stat ucrainean în care se găsesc înglobate Bucovina și Basarabia. Nădăjduiesc că la ceasul când știu lucrurile acestea, prietenul care mi-a atras atenția asupra hărților profesorului ucrainean (profesor la universitatea din Varșovia) a izbutit să le fotografieze pe toate – pentru ca să facem amândoi dovada, dacă va fi nevoie.

*

Inutil să mai continui. Și am fost stăpânit de acest înspăimântător sentiment al inutilității în tot timpul cât am scris paginile de față. Știu foarte bine că ele nu vor avea nici o urmare. Știu foarte bine că evreii vor țipa că sunt antisemit, iar democrații că sunt huligan sau fascist. Știu foarte bine că unii îmi vor spune că „administrația" e proastă – iar alții îmi vor aminti tratatele de pace, clauzele minorităților. Ca și când aceleași tratate au putut împiedica pe Kemal Pașa să rezolve problema minorităților măcelărind 100.000 de greci în Anatolia. Ca și când iugoslavii și bulgarii s-au gândit la tratate când au închis școlile și bisericile românești, deznaționalizând câte zece sate pe an. Ca și când ungurii nu și-au permis să persecute fățiș, cu închisoarea, chiar *satele germane*, ca să nu mai vorbesc de celelalte. Ca și când cehii au șovăit să paralizeze, până la sugrumare, minoritatea germană!

Cred că suntem singura țară din lume care respectă tratatele minorităților, încurajând orice cucerire de-a lor, preamărindu-le cultura și ajutându-le să-și creeze un stat în stat. Și asta nu numai din bunătate sau prostie. Ci pur și simplu pentru că pătura conducătoare nu mai știe ce înseamnă un stat, *nu mai vede*.

Pe mine nu mă supără când aud evreii țipând: „antisemitism", „fascism", „hitlerism"! Oamenii aceștia, care sunt oameni vii și clarvăzători, își apără primatul economic și politic pe care l-au dobândit cu atâta trudă risipind atâta inteligență și atâtea miliarde. Ar fi absurd să te aștepți ca evreii să se resemneze de a fi o minoritate, cu anumite drepturi și cu foarte multe obligații – după ce au gustat din mierea puterii și au cucerit atâtea posturi de comandă. Evreii luptă din răsputeri să-și mențină deocamdată pozițiile lor, în așteptarea unei viitoare ofensive – și, în ceea ce mă privește, eu le înțeleg lupta și le admir vitalitatea, tenacitatea, geniul.

Tristețea și spaima mea își au, însă, izvorul în altă parte. *Piloții orbi!* Clasa aceasta conducătoare, mai mult sau mai puțin românească, politicianizată până în măduva oaselor – care așteaptă pur și simplu să treacă ziua, să vină noaptea, să audă un cântec nou, să joace un joc nou, să rezolve alte hârtii, să facă alte legi. Același și același lucru, ca și când am trăi într-o societate pe acțiuni, ca și când am avea înaintea noastră o sută de ani de pace, ca și când vecinii noștri ne-ar fi frați, iar restul Europei unchi și nași. Iar dacă le spui că pe Bucegi nu mai auzi românește, că în Maramureș, Bucovina și Basarabia se vorbește idiș, că pier satele românești, că se schimbă fața orașelor – ei te socotesc în slujba nemților sau te asigură că au făcut legi de protecția muncii naționale.

Sunt unii, buni „patrioți", care se bat cu pumnul în piept și-ți amintesc că românul în veci nu piere, că au trecut pe aici neamuri barbare etc. Uitând, săracii că în Evul Mediu românii se hrăneau cu grâu și pește și nu cunoșteau nici pelagra, nici sifilisul, nici alcoolismul. Uitând că blestemul a început să apese neamul nostru odată cu introducerea secarei (la sfârșitul Evului Mediu), care a luat pretutindeni locul grâului. Au venit apoi fanarioții care au introdus porumbul – slăbind considerabil rezistența țăranilor. Blestemele s-au ținut apoi lanț. Mălaiul a adus pelagra, evreii au adus alcoolismul (în Moldova se bea până în secolul XVI bere), austriecii în Ardeal și „cultura" în Principate au adus sifilisul. Piloții orbi au intervenit și aici, cu imensa lor putere politică și administrativă.

Toată Muntenia și Moldova de jos se hrăneau iarna cu pește sărat; căruțele începeau să colinde Bărăganul îndată ce se culegea porumbul și

peștele acela sărat, uscat cum era, alcătuia totuși o hrană substanțială. Piloții orbi au creat, însă, trustul peștelui. Nu e atât de grav faptul că la Brăila costă 60-100 lei kilogramul de pește (în loc să coste 5 lei), că putrezesc vagoane întregi cu pește ca să nu scadă prețul, că în loc să se recolteze 80 de vagoane pe zi din lacurile din jurul Brăilei se recoltează numai 5 vagoane și se vinde numai unul (restul putrezește), grav e că țăranul nu mai mănâncă, de vreo 10 ani, pește sărat. Și acum, când populația de pe malul Dunării e secerată de malarie, guvernul cheltuiește (vorba vine) zeci de milioane cu medicamente, uitând că un neam nu se regenerează cu chinină și aspirină, ci printr-o hrană substanțială.

Nu mai vorbiți, deci, de cele șapte inimi în pieptul de aramă al românului. Sărmanul român, luptă ca să-și păstreze măcar o inimă obosită care bate tot mai rar și tot mai stins. Adevărul e acesta: neamul românesc nu mai are rezistența sa legendară de acum câteva veacuri. În Moldova și în Basarabia cad chiar de la cele dintâi lupte cu un element etnic bine hrănit, care mănâncă grâu, pește, fructe și care bea vin în loc de țuică.

Noi n-am înțeles nici astăzi că românul nu rezistă băuturilor alcoolice, ca francezul sau rusul bunăoară. Ne lăudăm că „ținem la băutură", iar gloria aceasta nu numai că e ridiculă, dar e în același timp falsă. Alcoolismul sterilizează legiuni întregi și ne imbecilizează cu o rapiditate care ar trebui să ne dea de gândit.

...Dar piloții orbi stau surâzători la cârmă, ca și când nimic nu s-ar întâmpla. Și acești oameni, conducători ai unui popor glorios, sunt oameni cumsecade, sunt uneori oameni de bună-credință, și cu bunăvoință; numai că, așa orbi cum sunt, lipsiți de singurul instinct care contează în ceasul de față - instinctul statal - nu văd șuvoaiele slave scurgându-se din sat în sat, cucerind pas cu pas tot mai mult pământ românesc; nu aud vaietele claselor care se sting, burghezia și meseriile care dispar lăsând locul altor neamuri... Nu simt că s-au schimbat unele lucruri în această țară, care pe alocuri nici nu mai pare românească.

Uneori, când sunt bine dispuși, îți spun că n-are importanță numărul evreilor, căci sunt oameni muncitori și inteligenți și, dacă fac avere, averile

lor rămân tot în țară. Dacă așa stau lucrurile nu văd de ce n-am coloniza țara cu englezi, căci și ei sunt muncitori și inteligenți. Dar un neam în care o clasă conducătoare gândește astfel, și-ți vorbește despre calitățile unor oameni străini - *nu mai are mult de trăit*. El, ca neam, nu mai are însă dreptul să se măsoare cu istoria...

Că piloții orbi s-au făcut sau nu unelte în mâna străinilor - puțin interesează deocamdată. Singurul lucru care interesează este faptul că nici un om politic român, de la 1918 încoace, n-a știut și nu știe ce înseamnă un stat.

Și asta e destul ca să începi să plângi.

[*Vremea*, nr. 505, 19 septembrie 1937, p. 3]

MITUL GENERALULUI

Mitul care s-a creat în jurul Generalului Cantacuzino-Grănicerul - atât în lumea militară cât și în masele civile, prețuiește, el singur, cât o bibliotecă întreagă de documente asupra istoriei României contemporane. Mitul acesta mărturisește nu numai eroismul medieval al ostașului și vrednicia fără seamăn a cetățeanului; mărturisește, mai ales, înspăimântătoarea descompunere morală a întregii noastre clase conducătoare și politicianizate.

Profilul spiritual al Generalului Cantacuzino capătă parcă o mai cutezătoare unicitate.

Înțeleg acum ce înseamnă o tradiție și un sânge eroic. Generalul Cantacuzino, născut și crescut cu o respirație medievală, fiind unul dintre foarte rarii contemporani care păstrase înțelesul cuvintelor de „bărbăție", „demnitate", „credință" - a fost ursit să-și împlinească munca în mijlocul unei societăți fără tradiție eroică și fără simțul onoarei. De câteva generații clientela politică românească era copleșită de țigani dezrobiți („Sloboziile") și de copiii iobagilor români, care nu izbutiseră încă să-și stârpească complexele de inferioritate.

În mijlocul unei asemenea societăți - scursori balcanice, dezrobiții sloboziilor, iobagi neînvățați cu libertatea, slugi, argați și arnăuți - Generalul Cantacuzino cobora parcă din legendă. *Nici un complex de inferioritate*; o demnitate aristocratică, bărbătească, românească. După aproape două veacuri de umilințe, în care neamul românesc își pierduse, odată cu libertatea, sămânța adevăratelor neamuri boierești și se părăginiseră răzășiile - era foarte greu să trăiești *liber*. Era greu să nu simți în bătaia sângelui tău umilirea și frica strămoșilor tăi, să te reîntorci, printr-un salt mistic, la mândria și bărbăția din timpurile lui Ștefan sau Mihai Bravul. Feciorul

slugii lingușitoare ca și feciorul iobagului bătut la tălpi - aduceau, într-o Românie liberă, complexele de inferioritate ale străbunilor; le tremurau spinările, le tremurau inimile, le tremura brațul. În timpul lui Eminescu, ca și astăzi, lașitatea, lingușirea, turpitudinea, ipocrizia, viclenia - erau armele de luptă și de apărare ale acestor robi dezrobiți. Slugi care aveau în vinele lor un sânge tot atât de bicisnic, fie că veneau din Fanar, din Balcani sau din Bărăganul nostru...

Curajul, vrednicia, simțul onoarei „dus până la absurd" (cum se exprimă belferul modest) - au izolat, în mijlocul unei clase conducătoare corupte, figura imperială a Generalului Cantacuzino. Foarte puțini dintre contemporanii săi îl „înțelegeau"; erau mulți chiar, care, spre onoarea lui, nici măcar nu-l luau „în serios". Cum „să înțelegi" sau „să iei în serios" un om care-și apără onoarea în orice clipă, care nu primește nici o tranzacție, nici un compromis, nici o „interpretare"?! Un om care-și respectă cuvântul, își înțelege jurământul de oștean ca o logodnă cu moartea și își valorifică viața cu o serie continuă de acte de curaj?

În clasa sa socială - cu care nu s-a solidarizat niciodată - domnea aceeași descompunere morală ca și în clasa cuceritoare, a slugilor și levantinilor. De aici, profundul dezgust pe care-l mărturisea Generalul față de „boieria" românească, intrată, în marea ei majoritate, în putrefacție...

Îmbrățișând idealurile Legiunii, Generalul Cantacuzino a recunoscut în noua sa familie spirituală aceeași iubire de libertate, același simț al onoarei și demnității, aceeași nepăsare față de moarte, de suferință și de prigoană - pe care le păstrase intacte în sufletul său de oștean, apărându-le împotriva tuturor.

A recunoscut în Căpitan și în legionarii săi morala medievală, bărbătească, românească, pe care deznădăjduise s-o mai vadă stăpânind sufletele contemporanilor. De aceea a părut multora miraculoasă solidarizarea unui General din altă generație cu idealul ascetic și eroic al tineretului legionar. Alături de câteva adevăruri mântuitoare pe care Generalul Cantacuzino le-a dobândit prin integrarea sa în Legiune - și ce laudă mai mare poate fi adusă unui om care are atâta prospețime sufletească

încât să învețe, în amurgul vieții, de la niște copilandri?! – Alături de aceste câteva adevăruri noi, Generalul Cantacuzino și-a regăsit în idealurile legionare crezul său intact. Opera de educație spirituală a Legiunii, restaurarea străvechilor virtuți virile *în întreg neamul românesc*, cultivarea simțului de răspundere și jertfă – toate acestea și le recunoștea Generalul Cantacuzino în propriul său trecut...

„Mitul" creat de lumea veche în jurul numelui Generalului izvora tocmai din „unicitatea" și „curiozitatea" vieții sale, care uimea, amuza sau înspăimânta pe contemporani. Dar pilda vieții sale nu îi era urmată. Credința și vrednicia nu îi erau însușite.

Mitul Generalului Cantacuzino a fost preluat și fructificat de lumea nouă, legionară, în care viața sa de magnific precursor nu mai e privită ca o curiozitate psihologică sau socială – ci e întesată și urmată firesc, cu admirație, dar și cu dragoste. Tinerii care își încep viața pregătindu-se de moarte alcătuiesc astăzi marea familie românească în care virtutea și bărbăția pre-fanariotă, realizate de Generalul Cantacuzino, luminează destinele veacului întreg.

[*Buna Vestire*, an I (1937), octombrie 14, nr. 189, p.2]

„DE CE CRED ÎN BIRUINȚA MIȘCĂRII LEGIONARE?"

Răspunsul domnului Mircea Eliade

Dl. Mircea Eliade, membru al Societății scriitorilor români, a binevoit să ne răspundă următoarele la ancheta ziarului nostru: „De ce cred în biruința Mișcării Legionare?":

Cred în destinul neamului românesc – de aceea cred în biruința Mișcării Legionare. Un neam care a dovedit uriașe puteri de creație, în toate nivelurile realității, nu poate naufragia la periferia istoriei, într-o democrație balcanizată și într-o catastrofă civilă.

Puține neamuri europene au fost înzestrate de Dumnezeu cu atâtea virtuți ca neamul românesc. Unitatea lingvistică este aproape un miracol (limba română este singura limbă romanică fără dialecte). Românii au fost cei mai buni creatori de State din sud-estul Europei. Puterea de creație spirituală a neamului nostru stă mărturie în folclor, în arta populară, în sensibilitatea religioasă. Un neam hărăzit cu atâtea virtuți – biologice, civile, spirituale – poate el pieri fără să-și fi împlinit marea sa misiune istorică? Poate neamul românesc să-și sfârșească viața în cea mai tristă descompunere pe care-ar cunoaște-o istoria, surpat de mizerie și sifilis, cotropit de evrei și sfârtecat de străini, demoralizat, trădat, vândut pentru

cîteva sute de milioane de lei? Oricât de mare ar fi vina părinților noștri, pedeapsa ar fi prea neînduplecată. Nu pot crede că neamul românesc a rezistat o mie de ani cu arma în mână, ca să piară ca un laș, astăzi, îmbătat de vorbe și alcool, imbecilizat de mizerie și paralizat de trădare. Cine nu se îndoiește de destinul neamului nostru, nu se poate îndoi de biruința Mișcării Legionare.

Cred în această biruință pentru că, înainte de toate, cred în biruința duhului creștin. O mișcare izvorâtă și alimentată de spiritualitatea creștină, o revoluție spirituală care luptă în primul rând împotriva păcatului și nevredniciei - nu este o mișcare politică. Ea este o revoluție creștină. Cuvântul Mîntuitorului a fost înțeles și trăit în felurite chipuri, de către toate neamurile creștine, de-a lungul istoriei. Dar niciodată un neam întreg n-a trăit o revoluție creștină cu toată ființa sa; niciodată cuvântul Mântuitorului n-a fost înțeles ca o revoluție a forțelor sufletești împotriva păcatelor și slăbiciunilor cărnii; niciodată un neam întreg nu și-a ales ca ideal de viață *călugăria* și ca mireasă moartea.

Astăzi lumea întregă stă sub semnul revoluției. Dar în timp ce alte popoare trăiesc această revoluție în numele luptei de clasă și al primatului economic (comunismul) sau al Statului (fascismul) sau al rasei (hitlerismul), Mișcarea Legionară s-a născut sub semnul Arhanghelului Mihail și va birui prin harul dumnezeiesc.

De aceea, în timp ce toate revoluțiile contemporane sunt politice, revoluția legionară este spirituală și creștină.

În timp ce toate revoluțiile contemporane au ca scop cucerirea puterii de către o clasă socială sau de către un om, revoluția legionară are drept țintă supremă: mântuirea neamului, împăcarea neamului românesc cu Dumnezeu, cum a spus Căpitanul. De aceea sensul Mișcării Legionare se deosebește de tot ceea ce s-a făcut până astăzi în istorie, și biruința legionară va aduce după sine nu numai restaurarea virtuților neamului nostru, o Românie vrednică, demnă și puternică - ci va crea un om nou, corespunzător unui nou tip de viață europeană.

Omul nou nu s-a născut niciodată dintr-o mișcare politică - ci

întotdeauna dintr-o revoluție spirituală, dintr-o vastă prefacere lăuntrică. Așa s-a născut omul nou al Creștinismului, al Renașterii etc., dintr-un desăvârșit primat al spiritului împotriva temporalului, dintr-o biruință a duhului împotriva cărnii. Omul nou se naște printr-o adevărată trăire și fructificare a libertății. Cred în biruința Mișcării Legionare pentru că cred în libertate, în puterea sufletului împotriva determinismului biologic și economic. Cei care vin în Legiune vin pentru că se simt liberi. Instinctele de conservare, lașitățile care zac în sufletul fiecăruia, frica - toate acestea sunt înfrânte. Legionarul nu mai e robul determinismului și al instinctelor biologice. El știe că „n-are nici un interes", că „n-are nimic de câștigat", integrându-se în Legiune. Dimpotrivă, știe că va fi lovit în interesele lui, că viața va fi mai grea, că poate va intra în temnițe, sau poate va da piept chiar cu moartea. Toate „interesele" și instinctele acestea, care „determină" viața fiecărui om, sunt înfrânte prin marele gest de libertate al aderării la Mișcarea Legionară. Se poate spune, fără urmă de paradox, că singurii oameni care cunosc și trăiesc libertatea sunt astăzi, în România, legionarii.

Cei care nu cunosc Legiunea, ca și cei care luptă împotriva ei, continuă să vorbească despre „dictatură" și se miră că tinerii intelectuali aderă cu atâta spontaneitate la o mișcare în care „personalitatea" este strivită și libertatea suprimată. Am avut prilejul să mă ocup altădată de subita admirație a oamenilor noștri politici pentru „personalitate", de teama lor că în România nu se vor mai putea ridica „personalitățile". Îi întrebam atunci câte „personalități" a creat regimul libertății lor. Unde sunt? Care sunt? Și mai întrebam ce au făcut politicienii noștri pentru oamenii cu adevărată „personalitate", care au ieșit la lumină prin munca, geniul sau talentul lor, și au fost osândiți la o viață de mediocritate și jertfă. Ce au făcut politicienii noștri, din toate partidele, pentru un Lucian Blaga sau Aron Cotruș, un Camil Petrescu, un Perpessicius și alții? Ce-au făcut politicienii pentru generația tânără de cărturari, artiști, tehnicieni și gânditori? Care este tânărul cu „personalitate" pe care l-a descoperit vreun partid politic și l-a pus la locul pe care-l merită, i-a dat putința să-și fructifice inteligența sau talentul pentru binele obștesc? Eu știu că au fost

„descoperiți" o sumă de afaceriști precoci, secretari „inteligenți" și lichele domestice, cu care s-au „întinerit" cadrele partidelor. Apologeții aceștia de ultimă oră ai „personalității" sunt tot atât de ridiculi pe cât sunt de ipocriți. Le aminteam cu alt prilej că în cele mai disciplinate și mai severe ordine călugărești catolice s-au putut înălța totuși destule personalități. Un Thomas din Aquino nu seamănă cu un Francisc din Assisi, un Bonaventura cu un François de Salle. Personalitatea crește și rodește pretutindeni, și cu cât e mai severă disciplina, cu atât „personalitatea" se definește mai precis. Disciplina nu e totuna cu „dictatura", cum lasă a se înțelege ponegritorii Legiunii. Disciplina crește și promovează personalitățile - pentru că orice act de ascultare poate fi un act de comandă asupra ta însuți, asupra instinctelor sau anarhiei tale lăuntrrice. Actul de ascultare îți dă ție comanda asupra bestiei din tine, asupra vieții biologice care încearcă să te mențină în evaziv, în comoditate, în căldicel. Disciplina te întărește pe tine, îți făurește peronalitatea. De aceea cavalerii medievali și feudali au fost atât de liberi și de dârji; pentrru că juraseră credință (fides, Trust, Treve) unui șef...

Cred în biruința Mișcării Legionare pentru că cred în dragoste. Dragostea singură preface bestia în om, înlocuind instinctele în libertate. *Dilige et quod vis fac*, spunea Fericitul Augustin: „iubește și fă ce vrei!". Cel care iubește cu adevărat e liber. Dar dragostea transfigurează pe om și libertatea pe care și-o dobândește insul iubind nu va stânjeni pe nimeni, nu va face să sufere pe nimeni. Legionarii nu sunt numai camarazi, sunt frați. Și este atât de puternic valul de dragoste, încât dacă n-ar fi decât el singur, și tot ar trebui să nădăjduim în învierea neamului românesc, adică în biruința Mișcării Legionare.

Cred în destinul neamului nostru; cred în revoluția creștină a omului nou; cred în libertate, în personalitate și în dragoste. De aceea cred în biruința Mișcării Legionare, într-o Românie mândră și puternică, într-un stil nou de viață, care va transforma în valori spirituale de universală circulație bogățiile sufletului românesc....

[*Buna Vestire,* an I, 1937, decembrie 17, nr. 244, pp.1 - 2]

LIBERTATE

Există un aspect al mișcării legionare asupra căruia nu s-a stăruit îndeajuns: *libertatea* omului. Fiind în primul rând o mișcare spirituală, având ca scop crearea unui *om nou* și ca nădejde *mântuirea neamului* - legionarismul nu se putea naște și nu putea crește decât valorificând libertatea omului, această libertate asupra căreia s-au scris biblioteci întregi și s-au ținut nenumărate discursuri democratice, fără ca să fie *trăită* și valorificată.

Vorbesc de „libertate" și se declară gata de a muri în numele ei, oameni care cred în dogma materialistă, cred în fatalități: clase sociale, lupte între clase, primatul economic etc. Este cel puțin straniu să auzi vociferând în numele „libertății" un om care nu crede în Dumnezeu, nu crede în primatul spiritului, nu crede într-o viață de după moarte. Un asemenea om, când e de bună credință, confundă libertatea cu libertinajul și anarhia. Nu poate fi vorba de libertate decât în viața spirituală. Cei care se refuză primatului spiritului, cad automat în determinismul mecanicist (marxismul) sau iresponsabilitate.

Oamenii se leagă între ei prin concupiscență, fie printr-un destin familial sau economic. Sunt tovarăș cu x pentru că *s-a întâmplat* să-mi fie rudă, sau pentru că *s-a întâmplat* să-mi fie coleg de muncă, și deci de salariu. Legăturile între oameni, de cele mai multe ori, sunt involuntare, sunt *date*. Nu-mi pot modifica destinul familial. Iar în ceea ce privește destinul economic, oricâte eforturi aș face, pot cel mult să-mi schimb tovarășii de câștig - dar întotdeauna voi fi, fără voia mea, solidarizat cu anumiți oameni pe care nu-i cunosc și de care mă leagă numai întâmplarea de a fi bogat sau sărac.

Sunt însă mișcări spirituale în care oamenii *se leagă prin libertate*. Oamenii sunt liberi să adere la această nouă familie spirituală. Nici un determinism

exterior nu-i silește să devină frați. Bunăoară, creștinismul a fost, în timpurile sale de prozelitism și martiraj, o asemenea mișcare spirituală la care aderau oamenii prin libertate, mânați numai de dorința de a-și valorifica spiritualicește viața și a birui moartea. Nimeni nu silea pe un păgân să se creștineze. Dimpotrivă, statul pe de o parte, instinctele sale de conservare pe de altă parte, ridicau nenumărate obstacole convertirii la creștinism.

Dar cu toate acestea, setea de a fi *liber*, de a hotărî asupra destinului tău, de a înfrânge determinismele biologice și economice – era mai puternică. Oamenii aderau la creștinism deși știau bine că pot sărăci peste noapte, pot fi rupți de familiile lor rămase păgâne, pot fi închiși în temnițe pe viață sau chiar cunoaște cea mai crâncenă moarte, moartea de martir.

Fiind o mișcare profund creștină, avându-și justificarea înainte de toate în planul spiritual – legionarismul încurajează și se întemeiază pe *libertate*. Vii în legionarism pentru că ești *liber*, pentru că te-ai hotărât să depășești cercurile de fier ale determinismului biologic (frica de moarte, de suferință etc.) și ale determinismului economic (frica de a rămâne pe drumuri). Cel dintâi gest al legionarului este un gest de totală libertate: el îndrăznește să se rupă de toate lanțurile robiei sale spirituale, biologice și economice. Nici un deteminism exterior nu-l mai poate influența. În clipa când s-a hotărât să fie *liber*, toate spaimele și toate complexele de inferioritate dispar ca prin farmec. Cel care intră în Legiune, îmbracă pentru totdeauna cămașa morții. Asta înseamnă: legionarul se simte atât de liber, încât nici moartea nu-l mai înspăimântă. Dacă Legionarul cultivă cu atâta pasiune spiritul de jertfă și dacă a dovedit că știe să facă atâtea jertfe – culminând cu moartea lui Ion Moța și Vasile Marin – asta stă mărturie de nesfârșita libertate pe care și-o dobândește legionarul, „Cel care știe să moară nu va fi rob niciodată". Și nu e vorba numai de robia etnică sau politică – ci, în primul rând, de robia sufletească. Dacă ești gata să mori, nu te mai poate robi nici o *frică*, nici o slăbiciune, nici o timiditate. Împăcându-te cu gândul morții, atingi cea mai totală libertate care îi este îngăduită omului pe pământ.

[*Iconar*, (Cernăuți), an III, 1937, nr. 5, p. 2]

[FĂRĂ TITLU]

Ion Moța și Vasile Marin, deși de familie spirituală deosebită, au crezut în moarte cu aceeași tărie și au căutat-o cu aceeași ardoare.

Ei, care-și închinaseră tinerețea Legiunii – adică închisorilor și prigoanei – n-au pregetat să-și jertfească viața ca să grăbească mântuirea neamului întreg.

Moartea aceasta a fructificat. A pecetluit sensul vieții și al creației generației noastre. Primatul spiritualului, împotriva primatului Temporarului, în care au crezut generațiile precedente. Și ne-au arătat ce rămâne de făcut și ceea ce se poate face cu această trecătoare viață omenească: *O REVOLUȚIE CREȘTINĂ!*

[*Buna Vestire*, an II, nr. 262, 14 ianuarie 1938, p.4]

În grupajul *Prinos de lacrimi și rugăciuni pentru sfânta jertfă de la Majedohonda*.

STRIGOII...

„...se apropie stăpânirea strigoilor, cumplită". Așa își încheia *Ion Moța* prefața cărții sale, *Cranii de lemn* din Martie 1936.

De unde apare, în scrisul și în gândul românesc, gravitatea aceasta sumbră, sentimentul acesta tragic al existenții, sentiment care nu-și găsește model în nici una din normele mediteraneene? Pentru că nu e vorba aici de tragicul grec - izvorât din lipsa de semnificație a devenirii universale sau din sălbăticia destinului. Și, iarăși, nu recunoaștem aici exasperarea pe care nu și-au putut-o stăpâni câteva genii germanice în fața neputinței omului de a se depăși. Sentimentul tragic al lui Ion Moța, și al generației sale, este izvorât și alimentat de istorie: nu de orice istorie, ci de ceasul de față. Cândva, într-un viitor mai mult sau mai puțin apropiat, într-o altă Românie, premenită sufletește - gravitatea sumbră și prezența permanentă a tragicului își vor pierde rostul. Nu vor mai fi. Vor pieri în strălucirea acelor zile de „22 Mai" - zi glorioasă, împăcată, care înduioșase cândva sufletul zbuciumat al lui Ion Moța.

Ce hotărâtă întoarcere la normele românești! Poporul nostru s-a refuzat întotdeauna tragicului și sentimentului tragic al existenții. Moartea ciobanului din *Miorița*, este o moarte „împăcată". Melancolie, din belșug; dar niciodată deznădejdea cumplită, niciodată tragicul considerat ca o categorie fundamentală a condiției umane. Românul a întâlnit „tragicul" în istorie, nu în viață. Mai precis, într-o anumită istorie, în anumite episoade; în întâmplări. Astăzi bate crivățul - mîine va fi senin. Nestatornicia soartei seamănă mai mult cu nestatornicia primăverei - decât cu legea implacabilă a destinului. Și dacă ar fi să căutăm aderența sufletului românesc la unul din anotimpuri, apoi fără îndoială că acesta ar fi: primăvara.

Sunt neamuri care nu cred în schimbarea istoriei: ceea ce a fost este

încă - și va mai fi. Schimbările sunt posibile, dar nu aici, pe pământ. Neamurile acestea se solidarizează cu anotimpurile statornice: cu Vara și Iarna. Ele nu cred că, pe pământ, se poate întâlni „o gură de rai". Ele nu cred că omul poate, cândva, trăi într-un paradis terestru: modest, firește, dar totuși un paradis (adică: fără istorie). Românii, care știu că Raiul se aseamănă mult cu un plaiu, cred deasemenea că pământul acesta al lor nu e atât de blestemat încât să nu se poată cândva realiza, chiar aici; o simplă beatitudine paradisiacă. Nu se împiedică prea mult de destin; căci acesta, pentru români, nu e nici absolut nici definitiv...

„Strigoii" lui Ion Moța vor stăpâni o bucată de vreme. Până când se va face „o țară ca soarele mândru din Cer".

[*Cuvântul*, an XV, 1938, ianuarie 21, nr. 3120, p.2]

NOUA ARISTOCRAȚIE LEGIONARĂ

Suntem contemporanii, norocoși, ai celei mai semnificative prefaceri pe care a cunscut-o România modernă: *făurirea unei noi aristocrații.*Tineretul legionar, odată cu alte miracole realizate prin jertfă, elan și voință creatoare – a pus temeliile unei elite românești care e menită să schimbe sensul istoriei acestui neam. Vechea noastră aristocrație, atât de mult legată de pământ și de civilizația țărănească – a fost zdruncinată de o seamă de domnii nefericite, ca să-și găsească sfârșitul, lamentabil, sub stăpânirea fanariotă. Cele câteva neamuri într-adevăr „boierești", care supraviețuiseră, n-au mai jucat nici un rol de frunte după restaurarea de la începutul secolului al XIX-lea. O altă aristocrație a luat locul elitelor românești din epocile glorioase. Cât de dubioase ar fi fost originile acestei aristocrații, ea a dat totuși României moderne câțiva oameni și câteva lozinci. Nu i-a putut da, însă, niciodată, o tradiție și o educație aristocrată.

Să privim acum ceea ce se întâmplă în jurul nostru. Suntem față-n față cu un tineret de curată obârșie rurală. Dar au pierit toate complexele de inferioritate care apăsau asupra clasei țărănești. Avem în fața noastră un fiu de țăran, sau un țăran, dârz, cu fruntea sus, nepăsător de moarte, iubitor de libertate. Un om nou care a descoperit odată cu *ascultarea* și propria sa voință, propriul său destin. Disciplina și ascultarea i-au dăruit o nouă demnitate, o nesfârșită încredere în sine, în șef, și în destinul major al neamului său.

Cel dintâi semn al unei aristocrații este *indiferența față de calomnie, de atacuri, de critică și de comploturi.* Priviți pe legionari; fie că sunt muncitori în fabrică, studenți sau țărani, cărturari sau „analfabeți" – legionarii au o superbă indiferență față de toate prostiile sau calomniile scornite împotriva lor. Legionarii se simt atât de străini față de lumea

aceasta putredă și ridiculă – încât nici o imbecilitate și nici un venin, pornit *de aici*, nu izbutește să le atragă, măcar pentru o clipă, atenția. Ce magnifică formă a disprețului! Indiferența aceasta aristocratică ucide mai rapid și mai eficient decât invectiva și sarcasmul. Bieții imbecili deștepți se simt într-adevăr zdrobiți de seninătatea aceasta bărbătească, pe care nici o armă democratică sau marxistă nu o poate tulbura. Descoperi uneori în ochii legionarilor o întristată milă față de acești adversari neputincioși, care opun eroismului și sincerității – lichelismul, calomnia, sforăria și complotul.

Al doilea semn caracteristic al aristocrației este încrederea în bărbăție, în selecția firească pe care o poate face numai lupta. Legionarismul a introdus din nou în România bucuria și pedagogia luptei cinstite, pe față. Chiar dușmanii de moarte ai Legiunii sunt siliți să recunoască schimbarea adusă de această mișcare revoluționară românească: normalizarea luptei. Conducerea mișcării legionare anunță mai dinainte când, cu cine și în ce condiții va da lupta. Au dispărut din viața politică românească strategia polițistă, serviciul secret de informațiuni. Întocmai după cum Mahatma Gandhi a silit să șomeze cei o mie de agenți secreți ai lui Inteligence Service în India, anunțând el însuși, cu o săptămână mai înainte, toate atacurile pe care intenționează să le dea guvernului englez. Acest *fair-play,* care a câștigat simpatia întregului popor englez, a schimbat în același timp stilul tacticei și strategiei polițiste în India. Pentru orice informațiuni „secrete", agenții englezi erau invitați să se adreseze direct conducerii Mișcării insurecționale...

Promovarea bărbăției și a spiritului ofensiv – valori europene, aristocratice – a adus după sine o altă prefacere a sufletului tinerei generații românești. A creat *conștiința unei misiuni istorice,* sentimentul că ne-am născut ca să împlinim o revoluție unică în istoria neamului. Legionarul nu mai trăiește la întâmplare. Viața lui are un sens precis și major: revoluția creștină, mântuirea neamului românesc. Eroismul și sfințenia sunt valorile superioare în care cred tinerii de astăzi. Am scris de mai multe ori despre spiritul revoluției creștine, așa cum începe să fie realizată ea de mișcarea

legionară – și mi-am îngăduit, acum, să mă opresc numai asupra valorilor eroice, aristocratice, pe care le cultivă legiunea. Conștiința unei misiuni istorice a fost întotdeauna caracteristica oricărei aristocrații.

Urmașii direcți ai celor care au făurit, cu spada și cu geniul, Europa – s-au simțit întotdeauna purtătorii unei misiuni. Chiar atunci când acești urmași au ajuns bicisnici, sterpi, degenerați – rămăsese în sufletul lor obosit și în trupul lor vlăguit amintirea orgolioasă a unei demnități pe care nici un viciu și nici o infirmitate nu o puteau stinge.

În locul aristocrației de sânge, Legiunea creează o nouă aristocrație: a spiritului. În locul elitelor care-și moșteneau drepturile – odată cu virtuțile și păcatele strămoșești – se naște o nouă elită care-și cucerește libertatea învățând să moară și să [se] jertfească.

Dar în această nouă aristocrație legionară care se naște, reînvie Evul Mediu românesc; conștiința misiunii istorice, vrednicia și bărbăția, disprețul și indiferența față de neputincioși, canalii și băieții deștepți.

[*Vremea*, an XI (1938), 23 ianuarie, nr. 522, p. 2]

LIBERTATE ȘI CREAȚIE ÎN LITERATURA LEGIONARĂ

Confuzia de planuri, care stă la temelia marxismului, făcea pe anumiți scribi și comisari ai poporului să compare pe Maxim Gorki cu un oarecare Ivanovici pentru simplul motiv că amândoi „au cunoscut și s-au inspirat din viața proletarilor". Critica literară marxistă valorifica pe Goethe pentru „atitudinea sa anticapitalistă" și accepta, cu rezerve, pe Flaubert în panteonul artei numai pentru că acesta era „împotriva burgheziei". S-a petrecut multă vreme, în toată lumea, pe seama acelei savante bolșevice care interpreta *Tristan și Isolda* ca pe o prefigurare a dragostei antiburgheze. Literatura critică și istoria marxistă abundă în asemenea delicioase confuzii. Nu spunea un tânăr rus – din aceia editați de N.R.F. – că literatura proletară din U.R.S.S. a întrecut, în câțiva ani, pe toți titanii Rusiei țariste în cap cu Tolstoi, Dostoievski și Gogol?!

Am amintit toate aceste orori, ca să ne dăm și mai bine seama de grava primejdie a confuziei planurilor. Să învățăm din monstruoasa sterilitate spirituală a marxismului aplicat în artă cum *nu trebuie* să judecăm o operă de artă revoluționară.

Astăzi, în plină ofensivă legionară și cu câțiva scriitori legionari ajunși la maturitate – suntem datori să facem câteva observații în legătură cu o eventuală confuzie de planuri. Spuneam altădată: nu orice poezie cu fagi sau stejari este o poezie „specific românească". Astăzi putem preciza: nu orice pagină scrisă cu verde este o pagină legionară.

Talentul scriitoricesc, fără a fi cea mai de seamă virtute pe care o poate avea omul, este totuși un talent anevoie de întâlnit pe toate cărările. Nu trebuie să ne îndoim de sinceritatea celor care scriu versuri și proză

literară „legionară". Dar simpla sinceritate și bună intenție nu e de ajuns. Acești tineri scriitori pot fi excelenți legionari, pot avea o viață morală și spirituală excepțională; dar dacă n-au talent, nu sunt scriitori.

Spun toate acestea limpede și cinstit. De altfel *omul nou* pe care îl creează Legiunea, își deschide sieși probleme atât de vaste și realizări spirituale atât de hotărâtoare – încât a fi sau a nu fi un scriitor devine un lucru de secundară importanță. Un om care are în centrul ființei sale problema mântuirii – firește că va privi cu oarecare detașare creația artistică. Asta nu înseamnă că o va disprețui sau deprecia, înseamnă însă că nu o va mai socoti ca scopul final al existenței sale. Dar tocmai în această detașare văd eu cea mai bună perspectivă care se cuvine operei de artă. Detașarea acordă o perfectă autonomie operei de artă. Ești acum, în sfârșit, liber s-o contempli în planul său original de existență, adică exclusiv în planul artistic.

Când centrul de greutate al *omului nou* cade pe mântuire și pe desăvârșire spirituală – omul devine *liber*. Liber să contemple și să judece opera de artă după cum se cuvine. Liber să practice o știință sau o tehnică, să cerceteze o filosofie, să prețuiască o operă de artă – fără să-și simtă ființa sa angajată total în această activitate.

Pe de altă parte, bărbăția și sinceritatea, virtuți legionare, vor schimba curând fața țării! Ești astăzi aproape obligat să spui adevărul în față – ca să înveți oamenii, și în primul rând pe camarazii tăi cu aspra disciplină a adevărului. Cât ar fi de neplăcut adevărul acesta, el trebuie spus; și el *poate* fi spus astăzi în România. Laudele reciproce, ipocrizia, minciuna, interesele de coterie și prieteniile de cafenea – care alimentau altădată gloriile literare bucureștene – își pierd eficiența în noua viață legionară. Un legionar este destul de tare ca să primească adevărul în față.

Spuneam mai sus că unii dintre scriitorii legionari au ajuns la maturitate și au realizat opere într-adevăr de seamă. Să nu ne facem iluzii însă asupra numărului imens de poeți și prozatori legionari. Ei sunt încă departe de a fi numiți scriitori. Atâta timp cât pana lor este instrument de

luptă – prin gazete și reviste – nu le putem cere să scrie capodopere. Lupta cere alte calități decât cele necesare marilor creații literare. În lupta ta se cere să dovedești o înaltă viață spirituală, curaj, informație și putere de muncă.

Se schimbă însă lucrurile când scrisul tău nu mai e născut din luptă – ci din contemplație. Talentul și geniul (sau spuneți-le cum voiți) sunt, aici, hotărâtoare și dacă nu ai nici una, nici alta – poți evoca oricâți eroi și voievozi, poți chema toți codrii lui Ștefan cel Mare în pagina ta, poți mărturisi cele mai bune intenții patriotice și legionare – nu ești, totuși, *un bun scriitor.*

[*Sânzana*, an I (1938), 29 ianuarie, nr. 16, p. 1.]

PROVINCIA ȘI LEGIONARISMUL

Mă întorceam, mai zilele trecute, cu câțiva prieteni și camarazi din centrul orașului Călărași spre gară. Bulevardul era slab luminat: doar câteva felinare obosite. Umezeală, ceață, noroi. Și sentimentul unei nelămurite pustietăți; parcă ne aflam undeva la sfârșitul lumii, izolați de ceilalți oameni, departe de lumină și de „civilizație".

Mi-am dat atunci seama de nesfârșitele posibilități de creație ale unui artist provincial. Cum de nu le folosește nimeni? Cum de nu înțelege nimeni lecția aceasta de *realism* pe care provincia ne-o ține necontenit la dipoziție? Unde poți privi mai limpede, *față în față*, realitatea - decât pe acest bulevard din Călărași într-o noapte cețoasă și umedă de Februarie? Peisajul acesta te silește să renunți la orice bovarism. Bulevardul acesta îți vorbește mai mult și mai precis despre singurătatea omului și despre demnitatea lui decât o bibliotecă întreagă.

E de mirare că scriitorul provincial n-a folosit încă lecția de realism a peisajului său natal. Este mai *adevărată* această Românie virilă, aspră, săracă și întunecată - pe care provincia ne-o arată în toată sălbatica ei frumusețe - decât România romanțelor învechite, a tristețelor crepusculare, a amorurilor defuncte. Nicăieri nu înțelegi mai repede și nu simți mai categoric lipsa de semnificație a unui „amor defunct" și a frunzelor ofilite - decât într-un oraș de provincie. Aici, ca să poți supraviețui, trebuie să deschizi bine ochii, *să privești realitatea față în față.*

A fost o vreme când, în România, „realitatea" însemna cariera și oportunismul politic - iar „idealul" era identic cu melancolica abandonare în voia destinului. *Atunci*, erai aproape dator - așa te învăța literatura moldovenească - să visezi și să te predai.

Cred că astăzi încep să se schimbe lucrurile. Astăzi „idealismul" te

silește să cauți și să accepți *realitatea.* Asta nu înseamnă oportunism și politicianism; ci, dimpotrivă, să-ți dai seama de condiția românească. Să înțelegi că suntem o țară săracă, cu oameni săraci, cu viață aspră. Să înțelegi că din această viață aspră și cu acești oameni săraci se pot face totuși lucruri dumnezeiești. E destul să aibi curajul de a privi realitatea față-n față - pentru ca nici un peisaj și nici o melancolie să nu te mai poată „rata".

Într-adevăr, unde se duce lupta în condiții optime, dacă nu pe aceste bulevarde întunecate și înecate sub ceață? Aici rămâi singur. Nu mai este nimeni să te ajute, să te păcălească. Nici un confort, nici o reverie. Singur în *realitate.* O perfectă terapeutică sufletească. Și cea mai bărbătească. Îți dai, aici, bine seama de forțele tale. Poți rezista? Ești destul de tare? Nu ți-e frică de singurătate, de ploaie, de noroi, de plictiseală, de tristețe? Asta înseamnă o luptă în condiții optime: când lupți singur, cu desăvârșire singur.

Dar tocmai această izolare în mijlocul realității fructifică întrega ta viață. Prins de „vârtejul luminilor", cum se spune prin romane, măcinat de iluzia confortului, a luxului, a reclamelor colorate și a barurilor de noapte - îți pierzi timpul într-o agreabilă imbecilizare colectivă. De multe ori îmi vine să râd când surprind invidia cu care provincialii vorbesc de cutare cucoană frumoasă că „s-a mutat la București", sau de cutare cărturar că „și-a văzut visul cu ochii": stabilirea în metropolă. Aproape toți oamenii aceștia trăiesc iluzia că schimbarea peisajului aduce cu sine „salvarea" vieții. De fapt, imbecilizarea și ratarea în capitală se consumă și mai rapid. Problema centrală nu stă în *mediu.* Salvarea sau ratarea vieții omenești depinde foarte mult de puterile omului...

Sunt destule semne că lucrurile se vor schimba. Legionarismul aduce o schimbare radicală a mentalității provinciale. Când educația legionară va da roade, se va vedea că sensul vieții nu este parvenirea, cariera cu orice preț. Marea revoluție legionară schimbă centrul de gravitate al ființei românești: din afară, înlăuntru. Când oamenii noștri își vor da seamă că o viață nu se „realizează" prin cuceriri de onoruri și ranguri sociale; când

în locul parvenitismului cu orice preț, al egoismului și al „luptei pentru existență", vor naște în sufletele noastre alte „idealuri", de jertfă anonimă, de muncă neștiută, de eroism nerăsplătit – toate acestea pornite dinlăuntru, pentru nutrirea ființei noastre, pentru demnitatea noastră – atunci peisajul, confortul, mediul și celelalte valori exterioare nu vor mai exercita funesta lor influență, pe care o exercitau până mai dăunăzi.

Una din afirmațiile revoluționare ale creștinismului era aceasta: nu există om, oricât de jos ar fi căzut el pe scara valorilor morale și religioase – care să nu fie îndreptățit să-și nădăjduiască mântuirea. O astfel de afirmație revoluționară face și legionarismul: nu există loc în țara românească unde să nu-ți poți realiza, până la maxima ei fructificare, viața. Legionarismul va pune capăt complexelor de inferioritate ale provinciei. Într-adevăr, idealul legionar, idealul de aspră spiritualitate creștină – poate fi trăit *oriunde* în mijlocul comunității românești. În ceasul când se destramă iluzia unei metropole „salvatoare" prin „mediul"ei, în ceasul când simplul fapt de a te găsi în această metropolă nu implică un *merit* deosebit sau un noroc personal – nu va mai exista nici obsesia „ratării" în provincie. Pentru că „ratarea" aceasta nu va mai fi judecată după criterii exterioare: parvenire, succese personale, bogăție etc. Ratații vor fi acei care nu și-au putut găsi un sens existenții lor proprii, care n-au rodit nimic și nicăieri...

Aș fi vrut să închei aici observațiile asupra fenomenului provincial. Primesc însă câteva scrisori care deschid noi paranteze și pun noi întrebări. Continuăm deci.

[*Vremea*, an XI (1938), februarie 13, nr. 525, p. 8]

ALTE TEXTE

„BLUZE ALBASTRE"

Adevăraților comuniști

O carte proastă e un caz facil și reconfortant; o înjuri sau o ignori și ți-ai făcut datoria. Dar o revistă proastă, nu știu precis de ce, produce întotdeauna o tristă și deprimantă abandonare sufletească. O revistă proastă e un atentat la psihologia normală a vieții asociate. Ea pune întrebări destul de grave și angajează responsabilități care nu pot fi soluționate printr-o simplă ridicare din umeri sau o glumă rea. Mai ales când în numele revistei proaste vorbește ultima promoție a ultimei generații de tineri, unii mai liberi și mai emancipați decât alții.

Sper că nu mai e nevoie să prezint grupul de literați și proletari din jurul revistei „Bluze Albastre". Ei sunt cunoscuți prin delicioasa lor impertinență (și asta ne bucură, pentru că așa am rămas și noi), prin aventuroasa lor schimbare de patroni (și asta dovedește căutare, primenire, emancipare), prin ignoranța lor orgolioasă și admirabilul lor dispreț pentru orice muncă intelectuală organizată, pentru orice „spiritualitate", orice lectură fără *imprimatur* de la Moscova și orice gratuitate artistică. Nu știu ce cred alții, dar pe mine revolta aceasta împotriva erudiției și rafinamentului occidental, a gândirii abstracte și a scrisului valid – revolta aceasta a celor mai tineri dintre tineri, mă bucură. O așteptam, chiar, ca o reacțiune împotriva setei noastre de cunoaștere, de experiențe gratuite și de lecturi neproletare.

Surpriza „Bluzelor Albastre" e deci, cu atât mai mare. Căci pornind de la un grup de tineri atât de emancipați de canoane – și ajungând la o

revistă de incontestabilă mediocritate, de strict dogmatism și de elixirantă limbă românească, mărturisesc, la aceasta nu mă așteptam.

Cum, asta e literatura proletariatului? Acesta va fi rezultatul magnificului experiment social ce se așteaptă, numai aceasta? Căci doară nu e nevoie să fii comunist și să proclami că vrei să scrii literatură pentru proletariat – ca să reeditezi ura și pamfletul, ignoranța și dogma, mediocritatea și intoleranța. Păcatele acestea le cunoaștem noi de mult, în răbdătoarea noastră patrie. Socoteam ignoranța, diltantismul, invidia, mediocritatea, intoleranța și dogmatismul – viciile generațiilor trecute. O parte din ele le recunoșteam chiar printre noi. Dar în nici un caz nu le-am crezut cununa Artei și Vieții sociale ce ne așteaptă într-un viitor mai mult sau mai puțin apropiat.

Mediocritatea și intoleranța în scrisul tinerilor sunt simptome triste. Căci poți fi intolerant numai dintr-un unghi de vedere spiritual, de pe o poziție profetică. Dar nu poți fi intolerant afirmând asurzitor primatul economicului. În acest caz poți fi cel mult un șomer căutând stăpân. Și atunci nu e nevoie să scrii literatură și doctrină pentru proletari.

Tinerii noștri, în literatură, vor o tehnică nouă, adaptată pentru un public nou. Un punct de plecare admirabil. Dar dacă proza lor – reportagii tendențioase, sentimentale și politicale – reprezintă literatura proletariatului, atunci nu e deloc o încurajare și nici o invitație pentru convertire la comunism.

Eu știam odată că revoluția comunistă nu tinde numai la o reformă economică, ci la o primenire în masă a întregei psihologii, la un nou profetism, la o instaurare a vieții libere. Bune sau rele, realizabile sau irealizabile – criteriile acestea puteau fi, în orice caz, discutate. Dar „Bluzele Albastre" reeditează problematici învechite, polemici inutile și de mult depășite. „Artă pentru artă" sau „artă cu tendință" – mi se pare că aparțin vitrinei caragealești. Revolta împotriva „abstractului" are o istorie de cel puțin cincizeci de ani. Intoleranța contra oricărei „spiritualități" streine trăiește pe acest continent de două mii de ani. Și ea e cu atât mai vehementă

cu cât convertirea e mai improvizată; cu atât mai dogmatică, cu cât ignoranța e mai evidentă.

Tot ceea ce am admirat la acești tineri, tot jemenfichismul și continua lor frondă, goana lor după neconvențional, viața lor bohemă, discuțiile lor la Bar-Automat, alura lor de tribuni eleganți și parfumați, în sfârșit curajul lor de a afirma una și a face alta – toate acestea s-au făcut nevăzute în „Bluze Albastre". Lăsați de capul lor, au dovedit ce pot realiza. Sau poate, un ordin, un stăpân care vrea mercenari securi, iar nu bohemi? Aceasta le-ar explica, într-un anumit sens, mediocritatea scrisului lor ultim.

Bunii noștri prieteni nu văd cât de burgheză e munca lor, cât de individualistă e metoda lor. Căci o convertire la un nou sistem de viață asociată nu se face prin propagandă individuală – ci e un vânt profetic, o surpriză inspirată, o convertire în masă, la temelia căreia stă întotdeauna o experiență spirituală (iar nu, vai, o viziune economică) prodigioasă. Mesagiul unei noi Vieți și unei noi Arte nu poate fi dus, în nici un caz, de tineri lipsiți de asemenea experiențe. O revoluție sau o reformă nu se învață într-un ceas de vorbărie la „Automat", și energia convertirii nu o capătă o duzină de șomeri enervați. Aceștia ajung, cum au ajuns, mercenarii unei idei streine.

Așteptăm, încă, literatura „adevăraților comuniști". O așteptăm pentru că, oricât de discutabilă ar fi doctrina lor, realizarea lor artistică va fi, sunt sigur, un câștig al limbii și literaturii românești.

[*Cuvântul*, an IX, 1932, iulie 4, nr. 2856, p. 1.]

CREAȚIE ETNICĂ ȘI GÂNDIRE POLITICĂ

Un observator al culturii românești contemporane - pus să judece evoluția gândirii politice naționaliste față de realizările „naționaliste" în artă și în literatură - ar constata lucruri într-adevăr uimitoare. De la început ar constata o primejdioasă prăpastie între *gândirea politică* naționalistă - care de la Eminescu încoace se află într-o continuă ascensiune - și *politica naționalistă*, care, cel puțin până în ceasul de față a decăzut necontenit, a cunoscut toate falimentele posibile și se află într-o descompunere decisivă. E ciudat ce bine *se gândește* în politica naționalistă română (amintiți-vă continuitatea Eminescu - Iorga - Pârvan - generația *Gândirii)* și ce prost *se face* această politică naționalistă. Poate cauzele nu sunt așa de greu de ghicit; lipsa unei elite de gânditori politici la cârma țării (gânditorii au fost întotdeauna *exteriori* politicii propriu-zise, au fost gazetari, profesori, intelectuali), alterarea politicii prin politicianism, empirismul șefilor de partide etc.

Discrepanța aceasta dintre gândire și faptă politică naționalistă mai are și altă latură: artificialitatea sau, în orice caz, insuficiența întregii arte naționaliste. De câte ori a bătut un vânt de naționalism și s-a încercat a se face o artă „națională" realizările acestea artistice au fost stângace, grosolane, factice. Amintiți-vă de *Rodica*, de literatura sămănătoristă, chiar de literatura anilor de după război. Este o artă exterioară până la siluire, artificială și tendențioasă. Cel mai furtunos profet naționalist al veacului, Nicolae Iorga, n-a izbutit să însuflețească decât o astfel de literatură, n-a promovat decât o astfel de artă. Față de forța și adâncimea gândirii politice a acelor ceasuri, literatura naționalistă care a întovărășit-o pare ridiculă. Cred că nu ne este greu nouă, celor care am venit în urmă, să înțelegem cauza acestor continue eșecuri ale creației artistice naționale. S-a aplicat și

în artă punctul de vedere *politic* adică un criteriu exterior, caduc, ineficace, de a alege temele creației și tehnica (verbală sau plastică) a realizării ei. S-a *construit* un fel de a vedea lumea „românesc", adică s-a gândit politic, nu organic. S-a *construit* o emoție artistică românească, în loc de a trece dincolo de formule exterioare, sărbătorești, demonstrative, pe care le îmbracă la răstimpuri, românismul - și a intui substanța irațională a ethnosului nostru. Este o deosebire fundamentală între constituirea unei arte naționale cu mijloace *exterioare* (teme folclorice, teme rurale, vocabular, culoare locală) și crearea unei arte *cu* mijloace *fantastice* (prezența iraționalului, rodul unei experiențe de viață asociată milenară). O deosebire tot atât de mare ca și aceea dintre o mașină și un organism. Și, ceea ce e interesant de știut, în anii când s-a făcut mai mult caz de ruralism, de spontaneitate, de viață simplă și de glie - tocmai în acei ani „sămănătoriști", s-a procedat mai europenește, adică s-a făcut artă așa cum s-ar face o mașină; bucată cu bucată, exterior, tematic; nu s-a creat viu, așa cum creează un organism.

De aceea a și fost lipsită întreaga artă și literatură românească naționalistă de viabilitate și de universalitate. O operă universală nu se poate face pe un criteriu politic; o asemenea operă se creează pornind de la o intuiție etnică, de la o experiență asociată. Universalitatea în artă aparține fantasticului, prezenței aceleia iraționale care stă la baza oricărei creații de geniu și nutrește orice emoție estetică. Luciditatea, tendențiosul, demonstrația - sunt mijloace politice și sunt criterii prin care se justifică o acțiune sau o gândire politică. În artă, însă, ele ratează creația, o fac artificială și locală.

Din cauza atâtor eșecuri de artă națională s-a și crezut un răstimp că o asemmenea artă este imposibilă. Dimpotrivă, numai o asemenea artă are șanse de universalitate. Dar, să ne înțelegem. O artă națională care folosește aceea ce poate da o națiune, adică un organism, o viață asociată; care folosește prezența fantastică, națională, transcendând formele exterioare.

Până acum s-a crezut că dacă folosești un mediu rural și culori câmpenești - realizezi o operă românească. Dar toate acestea sunt ele însele

manifestări ale unei realități românești - și nu mai pot servi de model unor manifestări artistice. Trebuie să treci peste *forme*, să ajungi acel izvor care a creat în decursul veacurilor înseși aceste forme specifice. Și acesta este un proces care nu putea fi intuit de artiștii și scriitorii contemporani marilor mișcări naționaliste. Este un proces de gândire pur artistică. Pe când ei au gândit politic chiar atunci când au creat artistic.

Este foarte ciudat să constați că aceeași gândire politică din ultimii 50 de ani - care a făcut atâtea progrese de la Eminescu încoace - aceeași gândire politică a ratat toate încercările de artă naționalistă, până la Lucian Blaga, cel dintâi creator care a gândit *românește,* fără să gândească politic. Dar și acest fapt își are explicația lui, și poate vom încerca să-l lămurim cândva.

[*Cuvântul,* an IX, 1933, august 26, nr. 2994, p. 1.]

RASISM ȘI CINEMATOGRAFIE

Mi-a fost dat să văd în aceeași săptămână două filme rasiste: *Nibelungii* (partea a II-a) și *Casa misterelor* (misterul doctorului Fu Man Chu). Nu fac aici cronică cinematografică, și e suficient să spun că *Nibelungii* rămâne un film de epocă, în timp ce *Casa misterelor* este unul dintre cele mai inepte producții ale anului. Dar ceea ce le aseamănă - spre rușinea *Nibelungilor* - este culoarea lor accentuat rasistă. Amândouă sunt o apologie a rasei albe, în speță a arienilor. În *Nibelungii,* hunii lui Attila parcă ar fi niște boșimani. Oamenii aceștia care au vânturat Europa întreagă, care au ucis mii de arieni și în fața cărora cordoanele germanice se spulberau - eroii aceștia pe care Istoria (istoricii europeni, mai degrabă) i-a hulit și i-a batjocorit, trăiesc în filmul nemțesc ca niște larve, înaintează pe burtă și fug de sting pământul, când arianul Tronje se aruncă în mijlocul lor, îmbrăcat în zale și cu un bici de lanțuri în mână. E ridicul și neverosimil până la revoltă. Două duzini de nemți, asediați în palatul lui Attila, rezistă atacurilor câtorva mii de huni, omoară pe capete și nu pot fi biruiți decât tot de un german, vasalul lui Attila.

Se exaltă în *Nibelungii* toate virtuțile ariene, dar apologia aceasta este atât de prost trucată, încât ajunge aproape o pedagogie războinică.

În *Casa Misterelor,* lucrurile se petrec cam în același fel. Europenii apar din film ca niște adevărați stăpâni, înzestrați cu toate virtuțile; sunt curajoși, plini de inițiativă, rezistă până la urmă oricărei tentații și oricărei suferințe, râd în fața morții, spun cuvinte cu majusculă în camera torturilor, în sfârșit, sunt niște adevărați eroi. Ceilalți, asiaticii, sunt totdeauna fricoși, lași, vicioși (banchetul din palatul lui Fu Man Chu, expresiile acelea alterate de libido și descompunerea simțurilor), sunt cruzi, sălbatici etc.

Nu știu ce profesor este torturat, moare de sete și de foame, dar

rezistă. O fată, în clipa când e condusă la sacrificiu (va fi sacrificată noului zeu asiatic, inventat de Fu Man Chu ca să realizeze unitatea Asiei!... dacă se poate închipui o asemenea inepție anglo-americană), în ceasul când vestalele chineze o îmbracă, stă dreaptă în fața călăului și spune, cu o expresie extatică, de martiră: „Sunt gata!"

Este pur și simplu revoltător. Noi, care nu suntem coloniali, râdem de asemenea caraghioslâcuri civilizate, și apoi le uităm. Dar gândiți-vă că *Misterul lui Fu Man Chu* se rulează în sute de orașe asiatice, gândiți-vă că s-au cheltuit milioane pentru a se monta un film de ură contra rasei galbene. Și oamenii aceia din Asia nu trec atât de ușor asupra unor lucruri care pentru noi sunt de bun simț artistic, iar pentru ei reprezintă caritatea creștină a cuceritorilor, umanitatea rasei albe, civilizația ei.

S-ar crede că toate acestra nu ne privesc. Și totuși, datorită propagandei acesteia stupide, populațiile asiatice asimilează spiritul și cultura europeană cu politica anglo-saxonă. Cred că așa sunt europenii, așa suntem toți. Și ne urăsc. Oare nu supără pe nimeni ura aceasta, de care noi nu suntem vinovați, dar pe care o încurajăm prin tăcerea noastră?

[*Cuvântul*, an 1933, septembrie 7, nr. 3006, p. 1.]

A NU MAI FI ROMÂN

A apărut, acum de curând, o nouă modă printre tinerii intelectuali și scriitori: a nu mai fi români, a regreta că sunt români, a pune la îndoială existența unui specific național și chiar posibilitatea inteligenței creatoare a elementului românesc. Să ne înțelegem bine: tinerii aceștia nu depășesc naționalul pentru a simți și gândi valorile universale, ei nu spun: „nu mai sunt român pentru că sunt înainte de toate om, și cuget numai prin acest criteriu universal și etern". Tinerii aceștia nu disprețuiesc românismul pentru că sunt comuniști, sau anarhiști, sau mai știu eu ce sectă social universală. Nu. Ei pur și simplu, regretă că sunt români, și ar vrea să fie (o mărturisesc) orice altă nație de pe lume, chinezi, unguri, nemți, scandinavi, ruși, spanioli; orice, numai români nu.

S-au săturat până în gât de destinul acesta de a fi și a rămâne român. Și caută prin orice fel de argumentare (istorică, filosofică, literară) să demonstreze că românii sunt o rasă incapabilă de gândire, incapabilă de eroism, de probleme filosofice, de creație artistică, și așa mai departe. Unul dintre ei se îndoiește atât de mult de realitatea unui neam românesc războinic, încât își propune să citească *Istoria Imperiului Otoman* a lui Hammer, ca să verifice dacă într-adevăr s-au luptat vreodată românii cu turcii, și i-au învins! Altul crede că orice creier care contează în istoria și cultura „românească" nu e de origine română: Cantemir, Kogălniceanu, Eminescu, Hasdeu, Conta, Maiorescu, Iorga, Pârvan etc. etc. – toți, dar absolut toți sunt streini.

Sunt slavi, evrei, armeni, nemți, orice; dar nu pot fi *români*, românii nu pot crea, nu pot judeca; românii sunt deștepți, sunt șmecheri, dar nu sunt nici gânditori, nici creatori.

Dacă le pronunți vreun nume despre care se știe sigur că e românesc, au alte argumente.

Este din Oltenia? Sânge sârbesc. Este din Moldova? Moldova întreagă este slavizată. Din Transilvania? Sânge unguresc. Cunosc câțiva moldoveni care spun cu mândrie: am sânge grecesc, sau: „strămoșu-meu a fost rus". Singura lor șansă de a fi oameni adevărați este de a-și dovedi că originea lor nu este curat românească.

Nu cred că se află țară europeană în care să existe atâția intelectuali cărora să le fie rușine de neamul lor, să-i caute cu atâta frenezie defectele, să-și bată joc de trecutul lui și să mărturisească în gura mare, că ar prefera să aparțină, prin naștere, altei țări.

Toți tinerii aceștia au de făcut obiecții neamului românesc. Mai întâi, spun ei, românii sunt deștepți și asta îi împiedică să aibă drame interioare, să cunoască profunzimile sufletului omenesc; îi împiedică să aibă probleme. Cine nu are probleme sufletești, cine nu capătă insomnii din cauza meditațiilor și agoniilor, cine nu e în pragul nebuniei și al sinuciderii, cine nu ajunge pentru zece ani neurastenic, cine nu uită: „Neant! Agonia! Zădărnicia!", cine nu se dă cu capul de pereți ca să afle „autenticitatea", „spiritualitatea" și „viața interioară" acela nu poate fi om, nu poate cunoaște valorile vieții și ale culturii, nu poate crea nimic. Românii sunt deștepți – ce oroare! Unde poate duce deșteptăciunea? La ce-ți folosește faptul că poți cunoaște, superficial realitatea – când îți lipsește facultatea de a imagina probleme, îți lipsește boala prin care poți întrezări moartea și existența, îți lipsesc înseși elementele dramei lăuntrice? Tinerii aceștia sunt supărați pe neamul românesc pentru că românii nu au drame, nu au conflicte și nu se sinucid din disperare metafizică. Tinerii au descoperit o întreagă literatură europeană de metafizică și etică a disperării. Și pentru că disperarea este un sentiment necunoscut românului (care a rămas, în pofida atâtor erezii și culturalizări, drept credincios Bisericii Răsăritene), tinerii intelectuali au dedus stupiditatea iremediabilă a acestui neam. Tot ce nu se găsește în Pascal, în Nietzsche, în Dostoievski și Heidegger – și toate

aceste genii au elaborat o gândire impenetrabilă structurii gândirii românești – tot ce nu se găsește în nebunia unui biet om din Germania, în viziunile unui rus și în meditațiile unui catolic în veșnică îndoială nu înseamnă nimic, nu are valoare filosofică, nu are valoare umană.

Alimentați de lecturi europene, mimând drame europene, voind cu orice preț o spiritualitate care să se asemene chiar numai exterior cu spiritualitatea occidentală sau rusă – tinerii n-au înțeles nimic din geniul acestui popor românesc, bântuit de atâtea păcate, având nenumărate lipsuri, dar strălucind totuși cu o inteligență și o simțire proprii. Tinerii au reacționat împotriva curentului de acum zece-doisprezece ani, pornit de la „Gândirea" și „Ideea europeană" (Pârvan, Lucian Blaga, Nae Ionescu, Nichifor Crainic; originile sunt tot în cursurile și publicațiile lui N. Iorga) care proclamase „autohtonismul", „specificul etnic", în artă și în gândire și încercase cea dintâi filosofie ortodoxă prin crearea tipologiei românești. Cauzele acestei reacțiuni (care a început prin a fi pur spirituală, pentru a ajunge în deplin nihilism, negație a istoriei, relativism în cultură, disoluția conceptelor critice etc.) sunt mult prea interesante și prea aproape de noi ca să ne încumetăm să le discutăm în acest articol. Dealtfel nici n-am încercat azi să cercetăm întreg fenomenul „a nu mai fi român", ci numai să denunțăm câteva din aberațiile ultimei mode intelectuale.

Acei care disperează de destinul de a se fi născut români, judecă strâmb meritele și defectele poporului. Ei vor problematică, îndoială, eroism – iar poporului român îi e cu totul străină îndoiala și despre eroi are o concepție cu totul familiară. Pentru un tânăr intelectual *credința* și *îndoiala* au valoare filosofică, deschid căile meditației prin „probleme"; pentru un țăran român, nu există îndoială, el crede firesc („așa cum curg apele, sau cresc florile"), fără „probleme" (țăranul român este realist; vezi colecțiile de proverbe, ca să înțelegi cum a reacționat el contra încercărilor de idealism, de criticism, aduse de popoarele cu care a intrat în legătură).

Intelectualii au despre *eroi* o concepție morală sau magică; și într-un caz, și în altul, ei judecă individualist, iar la limită, demoniac. Am arătat altădată ce cred românii despre eroii neamului; ceea ce cred și despre

personagiile biblice și apostolice, că trăiesc într-un rai ca un plai românesc, că gândesc la nevoile lor, familiale, ca și în viață, coboară pe pământ în ceasuri grele, stau de vorbă cu oamenii într-un limbaj familiar etc. Eroii, așa cum sunt înțeleși de popor și eroii așa cum sunt închipuiți de intelectualii tineri – nu au nimic – de-a face între ei. Unii au un eroism pe care li-l dă viața asociată, ceilalți concep un eroism etic, de probleme, de drame și conflicte.

Apoi, tinerii intelectuali judecă totdeauna un popor prin ce *creează*, nu-l judecă prin ceea ce *este*, prin supraviețuirea lui. A „crea" este o concepție individualistă; *a fi* așa cum a lăsat Dumnezeu, este adevărata axă a „spiritualității" poporului. În concepția poporului, nimic nu se creează, nimic nu se face; lucrurile vin și pleacă, lucrurile *se întâmplă*. Dar aceasta este o problemă prea complicată pentru a o rezolva aici.

Este adevărat că poporul românesc suferă de multe păcate, este adevărat că ne lipsesc multe axe – dar aceasta e condiția noastră umană, acestea sunt posibilitățile noastre de a atinge universalitatea. Putem pleca de la ele, sau le putem ignora, pur și simplu. Dar nu e nici cavaleresc, nici eficace – să ne fie rușine că ne-am născut români, numai pentru simplul motiv că nu găsim în valențele românești ceea ce vrea Chestov sau Dostoievski.

[*Vremea*, an VI, 1933, septembrie 10, nr. 304, p. 6.]

O CONVERTIRE LA ROMÂNISM

Hebdomadarul naționaliștilor tineri reproduce* în ultimul său număr două articole de ale subsemnatului, anunțând că ele dovedesc „convertirea" mea la românism. M-am întrebat, cu destulă seriozitate, dacă am încetat cândva de a fi român. Oare faptul că am militat, alături de atâția alții, pentru experiență și pentru spiritualitate, pentru o cultură autentică și o creație personală – a însemnat că nu mai eram român? Oare „aventura" înțeleasă ca gest decisiv, cu riscuri, dar și cu imense posibilități (de adâncire, de creație, de organicitate) – suprimă condiția etnică și socială a celui care o încearcă? Dimpotrivă am crezut întotdeauna că numai experiențele, autenticitatea, cultura – pot limpezi substanța etnică a unui ins, îl pot conduce la deplina înțelegere de sine, la deplina stăpânire a tuturor forțelor etnice.

Există o condiție (umană, cosmică) a românilor, așa cum există pentru fiecare alt popor. Dacă cineva îi relevă greșelile, nu înseamnă că e un „rău român"; după cum cineva care îi constată meritele nu înseamnă că s-a „convertit" la românism. O convertire e ceva factice, exterior, ineficace. Oamenii sunt așa cum sunt, nu pot fi altfel.

După câte îmi amintesc, lucrurile acestea simple nu le-am uitat niciodată. Erau implicate în orice am scris și orice am gândit. Este penibil să discut aici o chestiune personală, dar mi se pare că se fac prea multe cofuzii în publicistica noastră contemporană. De pildă, se crede că fiecare tânăr cu gândire articulată, trebuie să aibă o „atitudine politică". Asta e o confuzie; există o istorie care se face, și altă istorie care se consumă. Numai în privința istoriei care se consumă e necesară o „atitudine politică". Dar sunt atâția tineri care cred, însă, în primatul spiritualității, care cred că e mai necesară și mai fecundă activitatea pur spirituală – decât una politică.

Oamenii aceştia au despre istorie o concepţie mai largă, mai umană. Ei ştiu că ideile şi experienţele „spirituale" au nevoie de decenii ca să se poată actualiza în contemporaneitate, să se poată consuma.

A crede în primatul spiritualităţii nu înseamnă a fi un om abstract, un ins mort. Dimpotrivă, singura viaţă concretă, pliabilă, ce se poate necontenit depăşi - este această spiritualitate. Care nu înseamnă abstracţiune, sicitate, erudiţie, laşitate, anarhie - ci singura posibilitate de a avea priză asupra realului, singura posibilitate de a trăi în concret. Fireşte, nu pretind că toate lucrurile acestea se pot discuta într-un articolaş de ziar - dar e bine să fie menţionate, cel puţin.

...În ceea ce priveşte „românismul" meu, nu l-am dezis niciodată. Este drept, am suferit pentru el de câteva ori; când studenţii români creştini au zădărnicit o conferinţă de la „Fundaţie" - şi când am cetit cum au fost expulzaţi doi mari savanţi: Moses Gaster şi Lazăr Şăineanu.

[*Cuvântul*, an IX, 22 septembrie, 1933, nr. 3021, p.1]

******AXA*, **an II 1933, nr. 18, p. 3. Cu nota redacţiei** ***„Convertirea lui Mircea Eliade la românism" (M.H.)***

CONTRA DREPTEI ŞI CONTRA STÂNGII

Acum vreo câţiva ani erau la modă criticile aduse stângii marxiste şi a întregii sale ideologii, pe un motiv foarte simplu şi, în fond, foarte cuminte: stânga marxistă şi comunismul în speţă, reprezintă o ideologie împrumutată, calchiată după modele străine (apusene sau ruseşti). Ca urmare este o maimuţăreală de copii bine intenţionaţi, care au citit până la surmenare pe Marx şi Lenin, alături de o propagandă subversivă a Marelui Sanctuar de la Moscova, şi de o luptă de clasă de ridicolă importanţă socială, a unui grup de marxişti autohtoni semidocţi şi fără nici o înţelegere pentru realităţile de aici. Aşa se spunea acum câţiva ani, când se încerca înfiriparea unei ideologii *străine*, marxiste, la noi în ţară.

De vreun an încoace, se încearcă introducerea altei ideologii străine, poate mai primejdioasă ca cea dintâi: ideologia fascisto-hitleristă, bazată pe lupta de rasă şi de religie, pe şovinism fără omenie şi pe un patriotism ridicol.

Istoria acestei ideologii de dreapta se cunoaşte. Ce a încercat ea şi cum a rătăcit ea minţile cu maimuţăreala hitleristă, nu mai e nevoie să repetăm; o ştie toată lumea, şi în gazeta acesta s-a vorbit adesea de ea.

Românii au avut acest destin funest al împrumuturilor străine cu orice preţ. Nu e vorba de *cultură*, aici, pentru că valorile culturale, oricât ar fi ele de etnice, au întotdeauna o esenţă universală. Nu e vorba, de asemenea, de împrumuturi materiale; pentru că progresul nu poate începe fără bani, şi o ţară bogată nu este întotdeauna în lipsă de bani. Mă gândesc însă la împrumuturile de doctrină politică, la copia ideologiei politice a altor ţări. Doctrina noastră politică trebuie să iasă din chiar realităţile noastre româneşti.

Totuşi, după cum se ştie, de la originile statului nostru modern,

doctrina politică a fost întotdeauna împrumutată. Ce să mai vorbim de groaznicele doctrine băgate cu de-a sila în mintea surtucarilor noștri, de la bonjurism și liberalism până la sindicalism și „Cultul Patriei"? Să ne oprim numai la ultima dintre aceste bâlbâieli în stil mare; la „dreapta" și la „stânga" noastră.

Am văzut că există „dreaptă" și „stângă" în Apus - am inventat și noi una. Să avem și noi „dreapta" noastră! Să avem și noi „stânga" noastră! În fond, ce avem noi de-a face - cu nevoile neamului nostru - cu asemenea scheme apusene?! Pentru noi, pentru istoria și realitățile noastre de azi, există numai două drumuri: înainte și înapoi, revoluție sau reacțiune. Să nu se confunde „stânga" cu revoluția și „dreapta" cu reacțiunea; să nu se confunde *realități* cu *formule*, fenomene organice cu ideologii abstracte. Stânga poate fi tot atât de reacționară ca și dreapta - și vice-versa.

Ce căutăm noi la dreapta sau la stânga, n-am înțeles niciodată. Cum putem noi imita hitlerismul care persecută creștinătatea sau comunismul care incendiază catedralele (vezi telegramele de la Paris de acum două zile) - îmi stă mintea în loc, dar nu înțeleg. Huligani și barbari sunt și comuniștii incendiatori de biserici - ca și fasciștii prigonitori ai evreilor. Și unii și alții calcă în picioare omenia, credința intimă pe care e liber s-o aibă fiecare individ. Și unii și alții se răscoală teluric contra sâmburelui dumnezeiesc din fiecare om, contra credinței și omeniei lui.

Priviți dreapta: oameni decapitați în Germania, gânditori prigoniți în Italia, preoți creștini schingiuiți în Germania, evrei expulzați.

Priviți stânga: preoți creștini puși la zid în Rusia, libertatea de gândire pedepsită cu moartea, huliganismul comuniștilor de la Paris, acei bravi comuniști francezi, care militează pentru un înalt ideal umanitar și-și inaugurează Evul incendiind catedralele. Frumos ideal! Frumoase perspective!

Amintiți-vă cazul Spaniei. După odioasa dictatură a imbecilului Primo de Rivera - autor al atâtor crime politice, care a expulzat pe Miguel de Unamuno - vine revoluția „de stânga", cu catedrale incendiate, cu preoți schingiuiți, cu călugărițe violate. Parcă n-ar mai exista omenie. Parcă o

mahala de bieți ovrei copleșiți de necazuri - sau o mănăstire de maici ar fi capul răutăților.

Și totuși, oameni inteligenți se încăpățânează să introducă această țară blândă în Codul Bunului Călău hitlerist sau Codul Bestiei Roșii marxist. Nu, domnilor, nu vă lăsați păcăliți de vorbe. Tot atâta sânge nevinovat se va vărsa pe străzi, fie că „puterea" va fi cucerită de „stânga", fie de „dreapta". Vom vedea bătrâni cu capetele sparte, oameni puși la zid și femei necinstite - și într-un caz , și în celălalt. Și ne vom trezi mai păcătoși, mai îngreunați de viața aceasta tristă - și în dimineața steagului roșu, ca și în dimineața cămășilor verzi. Este aceeași barbarie în amândouă părțile. Aceeași dictatură a brutei, a imbecilului, și a incompetentului - și în Rusia, și în Germania.

Cine simte înapoia lui Istoria, cine simte Dacii loiali și modestia voievozilor și dârzenia răzeșilor, cine simte că pe acest pământ românesc s-a vărsat atâta sânge numai pentru a păstra neștirbită *omenia* - și în care cauză am pierdut cultura și civilizația, în veacuri de luptă - acela nu-și poate uita mintea nici la stânga, nici la dreapta. Pentru acela, există numai un drum: înainte.

[În *Credința*, an II, 14 februarie 1934, nr.59, p.2]

IUDAISM ȘI ANTISEMITISM

- preliminarii la o discuție -

Cartea d-lui Mihail Sebastian, *De două mii de ani*, a izbutit până acum să facă pe antisemiți să urle de bucurie, pe evrei să se lamenteze și pe gazetarii deștepți să scrie articole cu haz. Să vedem dacă ea poate face și altceva; dacă ne poate face să gândim.

Mărturisesc că așteptam cartea aceasta ca pe o verificare a tensiunii și a generozității opiniei publice românești. Nu a opiniei publice de pe stradă, firește. Dar cel puțin a unor anumite elite, a oamenilor, hai să le spunem, inteligenți și de inimă. Pentru că romanul aceasta semnat de un scriitor evreu și prefațat de un profesor universitar creștin - aduce cu sine nu numai o serie de calități literare, nu numai o sumă de documente sufletești contemporane și o problematică tragică, dar însăși apariția lui, așa cum a apărut, este un semnal și își are o profundă semnificație. Mă refer la actul de mare curaj al autorului; de a scrie această carte - pe care nimeni nu i-a cerut-o - și a stărui să fie prefațată de domnul profesor Nae Ionescu, dându-și foarte bine seama și de riscurile, și de durerile și de situațiile penibile la care se expune.

Lucrul acesta a trecut nebăgat în seamă. Un om care scrie o carte vie, am spune viscerală, o carte care nu cuprinde numai confesiunea durerilor sale iudaice - căci la urma urmelor această confesiune a mai fost făcută și de alții, și poate cu mai multă eficacitate -, ci cuprinde drama și jurnalul *nedumeririi* sale de om viu în fața eternității și stupidității acestei dureri - ei bine, omul acesta întâlnește cea mai placidă reacțiune. De ce? Pentru că a apărut cu prefața d-lui prof. Nae Ionescu. Toată reacțiunea „opiniei

publice" a fost stimulată - sau, ca să fim mai preciși, paralizată - de alăturarea acestor două nume: Nae Ionescu – Mihail Sebastain.

Va să zică, actul cel mai curajos, cel mai sincer, cel mai igienic pe care l-a făcut un scriitor evreu de astăzi - acela de a accepta o prefață „antisemită" (vom vedea dacă i se poate spune astfel) – actul acesta a provocat cea mai ridicolă rumoare. Mihail Sebastian e mort astăzi în ochii coreligionarilor săi pentru că a dat o mare dovadă de toleranță. Prietenii mei evrei uită că toată suferința lor pornește din intoleranța mediilor creștine (justificată sau nu, e altă poveste). Și lovesc astăzi într-un evreu pentru că acesta a fost *prea* tolerant...

Trebuie să recunosc că reacțiunea aceasta e dezgustătoare. Că ea dovedește mediocritatea opiniei publice românești (opinie formată, firește, din creștini și din evrei), frica de a pune problema răspicat, frica de a judeca, de a gândi, de a se revizui. Mihail Sebastian intră într-o cameră închisă, deschide larg ferestrele și spune: „nu simțiți că aici pute? Că ceva e stricat, ceva care se ascunde cu grijă, ceva care nu se vindecă?" Toată lumea e jignită de cuvântul „pute". Vai de mine, cum se poate să spui asta? Cum să spui că între evrei și creștini există disensiuni, ireductibilități, plictiseli? Nu suntem toți „oameni"? Dacă există antisemitism, apoi acesta se datorește huliganilor. Este suficient să fim oameni de omenie, ca orice umbră de antisemitism să dispară...

Mihail Sebastian – ca și d. Nae Ionescu – cred altfel. Fiecare pentru motive diferite, firește. Dar așa cred – și asta o spun. În ceea ce mă privește, am de făcut obiecții și autorului și profesorului meu, d. Nae Ionescu. Dar ceea ce mă uimește de la început este conspirația josnică și polemica ușoară ce se duce în jurul acestei cărți. Pentru simplul motiv că cei doi autori și-au întrunit numele pe copertă. Pentru că Mihail Sebastian a avut curajul de a spune ce crede despre evrei și despre antisemitism – și a avut cavalerismul de a apare cu o prefață ostilă, sau, așa cum se spune, „antisemită".

Acum începem să ne lămurim. Actul de curaj, de vorbire răspicată și sinceră – actul cel mai *higienic* al publicisticei românești de la război – a trecut neobservat pentru că este amestecat acolo și d. prof. Nae Ionescu.

Vă rog să mă credeți, nu iau apărarea nici a autorului, nici a prefațatorului. Amândoi se pot apăra singuri. Și o vor face, fără îndoială, atunci când vor avea unde. Dar sunt indignat de felul cum a fost primită această carte, de toată conspirația idioată a celor ce știu să înjure atunci când nu li se răspunde, de tăcerea și lamentarea ascunsă a confraților evrei, de superficialitatea sau indiferența confraților creștini, de completa lipsă de înțelegere omenească și creștinească a acestei drame.

Mă rog, ce e „criminal" sau „supărător" în această carte? Fără îndoială, nu faptul că ea se ocupă de evrei. Au mai apărut cărți despre evrei, scrise de evrei, care au fost judecate fără enervare, ba chiar lăudate. Atunci, poate faptul că, în această carte, evreii suferă - din pricina „destinului", sau din cauze contingente? Nici asta. În admirabilul roman al d-lui Ury Benador, *Ghetto veac XX*, evreii suferă, ba suferă chiar mai brutal - și totuși cartea a primit laudele ce i se cuvin. Atunci, stăm și ne întrebăm: care este „crima" acestei cărți a lui Mihail Sebastian? După însăși mărturisirile presei de stânga, crima e clară: prefața d-lui Nae Ionescu. Nu *prezența* acestei prefețe; căci dacă ea ar fi fost „favorabilă" tezei iudaice (ne vom lămuri îndată dacă poate fi vorba de „favorabil" sau „ostil"), cartea d-lui Mihail Sebastian ar fi fost primită cu urale: Nu prezența, deci; ci *sensul* acestei prefețe, sens „antisemit", care își capătă grave consecințe în momentul istoric în care ne aflăm.

Va să zică, suntem înțeleși. S-a trecut peste marele act de curaj, de higienă și de dragoste (da, de dragoste) al autorului, și colaborarea dintre romancier și prefațator a fost interpretată josnic; ca un act de masochism spiritual, ca o autoinvitație la suferință. Iar tot ce profesorul Nae Ionescu a scris în prefață a fost interpretat cu o adevărată stupiditate de băieți deștepți. Unul spune: e sofism. Altul: e o prostie. Un al treilea: e o șmecherie. Și așa mai departe.

Dacă privim lucrurile fără enervare, prefața d-lui prof. Nae Ionescu era sortită de la început neînțelegerii. Pe de o parte, pentru că ea spune lucruri neplăcute despre evrei. Pe de altă parte, pentru că este scrisă pe un plan al filosofiei istoriei; lucrează, adică, cu imponderabile. Înțeleg foarte

bine ca ea să fie atacată pentru că ea spune lucruri neplăcute despre evrei. Dar e penibil să vezi o sumă de băieți deștepți, o serie de gazetari cu haz, prăpădindu-se de râs în fața „imponderabilelor". Câte calambururi nu se pot face pe seama acestui cuvânt, câte jocuri „spirituale" nu pot fi improvizate cu prilejul inocentelor „imponderabile". Parcă-i aud pe delicații noștri prieteni: „Cum vine vorba, coane, cu imponderabilele astea? Păi ce fel de imponderabile sunt ele, când se sparg în capul ovreilor? Vezi, coane, unde duce metafizica?..." Repet, nesfârșite vorbe de haz, amuzante, scânteietoare, „inteligente", se pot spune despre o prefață care are nenorocul să fie scrisă din punctul de vedere al filosofiei istoriei. Dar ce vreți? *Așa* se scrie filosofia istoriei: fără vorbe dulci, fără lucruri de toate zilele, fără jocuri de cuvinte.

Toate cărțile de filosofia istoriei - și a lui G. B. Vico, și a lui Hegel, și a lui Gobineau, și a lui Chamberlain, și a lui Spengler – sunt clădite pe „imponderabile". Că sunt armate cu fapte, cu documente – fără îndoială. Dar dl. Nae Ionescu nu scria un tratat; scria o prefață. În care, fatal, nu putea fi invocat aparatul cu fapte, care dealtfel, e ușor de găsit în orice monografie istorică asupra problemei. Că această prefață e fantastică, ermetică, abstractă, pomenind de „structuri", de „destine", despre „Iuda" și „Mântuire", că ea alunecă pe un plan de demonstrare greu de urmărit? - e foarte adevărat. Dar asta e filosofia istoriei, acestea sunt datele problemelor. Prefața poate fi îngustă, poate fi greșită; vom vedea. Dar, ca să fie criticată, criticul trebuie să respecte planul în care a fost scrisă, planul imponderabilelor. Altminteri, nu numai lucrările filosofilor istoriei mai sus citați pot fi foarte ușor luate în râs – dar orice filosof, orice metafizician, poate fi ridiculizat cu nesfârșit haz. Bunăoară, Kant: „Cum e cu chestia lucrului în sine, coane? Păi ce lucru în sine este ăla, dom 'le, dacă îl simt colo, mă 'nțelegi...?" Și așa mai departe.

Ce s-a întâmplat cu prefața d-lui Nae Ionescu? A început a fi „atacată" din punct de vedere economic, marxist, politic, gazetăresc etc. – a fost privită, cu alte cuvinte, printr-un unghi al contingențelor. D. Nae Ionescu spune că evreul suferă. Asta va îndemna pe huligani să spargă geamurile

sau capetele ovreiești, asigurați prin „argumente metafizice". Deci, prefața d-lui Nae Ionescu este primejdioasă, ba chiar este criminală, iar evreul Mihail Sebastian este un trădător de neam" pentru că a primit-o în fruntea cărții sale. Ca să fim cinstiți, aceasta este argumentul intim al presei „democratice". (Cealaltă presă, „naționalistă", nu zice nimic. Se bucură în tăcere sau în urale).

Că ceea ce spune d. Nae Ionescu în prefață este nejustificat din punct de vedere economic? O fi. Dar nu aceasta este problema pe care d-sa o pune. Căci, dacă e vorba așa, nici din punct de vedere botanic nu este justificată. Și nici din punct de vedere astronomic. Deci toate obiecțiile care se aduc nu se țin în picioare. Toate își au un singur suport real (și e păcat că, în fața unei cărți atât de sincere ca ceea a lui Mihail Sebastian, lucrurile acestea nu se spun sincer, pe față, fără ocoluri). Anume: prefața apare într-un moment istoric penibil, într-o conjunctură politică în care greutatea cuvântului d-lui Nae Ionescu poate apăsa mai mult decât evreii pot îndura. Vorba noastră: huliganii capătă argumente metafizice...

Lăsăm la o parte faptul că un gânditor care scrie filosofie a istoriei nu-și poate pune problema conjuncturii politice în care se tipărește gândul. Căci atunci am acuza prea mult pe un Fichte, iar Croce nici n-ar mai cuteza să scoată ochii în lume. Dar să atacăm problema direct: este prefața d-lui Nae Ionescu antisemită? Să-mi fie îngăduită o paranteză personală: ca să vedeți ce înseamnă „antisemitism" în presa noastră, de toate nuanțele. Acum un an am fost invitat de cercul studenților evrei din Bârlad să le țin o conferință. Trei zile după aceea, nu știu ce foaie a L.A.N.C.-ului mă făcea „jidănit", „vândut jidanilor", și așa mai departe. N-au trecut câteva luni, și apărea aici, la „Vremea", un articol de al meu intitulat „A nu mai fi român!". O revistă naționalistă îl reproduce și îl comentează, lăsând a înțelege că m-am „convertit la românism" (deci și la oarecare antisemitism). Din nefericire, în cadrul suplinirii mele la Facultatea de Litere, am vorbit și despre iudaism, și am vorbit așa cum cred. În aceeași săptămână auzeam că sunt „jidan" (după cum vedeți, lucrurile erau destul de înaintate; se preciza chiar și numele meu adevărat: Elias). Dar jocul cu antisemitismul

nu se oprește aici. În urma unui articol, publicat în „Vremea" (articol teribil de masacrat de cenzură, e drept; se numea „Compromiterea românismului"!), o foarte interesantă revistă săptămânală introduce o notiță în care eram numit pe rând: „antisemit, huligan și gogoman".

Toate aceste întâmplări plăcute m-au învățat să nu mai acord nici o valoare termenului de „antisemit". Ce poate să însemne acest cuvânt? Dacă ești naționalist, adică dacă îți iubești țara, crezi în destinul ei și te sacrifici, în măsura însușirilor tale, măririi și întăririi ei – ești antisemit? Atunci toți bunii cetățeni ai tuturor țărilor sunt antisemiți. Sau ești antisemit dacă faci deosebire între cetățenii aceleiași țări? Atunci toți istoricii timpurilor moderne și toți sociologii sunt antisemiți, și toți etnografii, toți antropologii, toți istoricii religiilor, care constată grupuri etnice și structuri spirituale semite. Sau ești antisemit dacă faci deosebire între cetățeni, scriind: evreul Husserl, sau evreul Montefiore, sau evreul Leon Blum? Atunci și redactorii unei gazete democrate de amiază, *Vestea*, sunt antisemiți; căci au scris „evreul Baier învinge pe Carnera", în loc să scrie „californianul Baier"...

După cum vedeți, termenul acesta și-a căpătat atâtea înțelesuri conjuncturale și parazitare, încât a ajuns foarte vag, aproape impracticabil. La fel cu expresia „filosemit" sau „jidănit". Căci dacă te revolți atunci când oameni nevinovați sunt bătuți sălbatic de niște lichele sau niște imbecili – atunci ești „jidănit". Și dacă ai curajul (ce e drept cam rar) de a te împotrivi unor oameni care cer excluderea totală a evreilor din viața publică și comercială a țării – atunci tot „jidănit" se cheamă că ești. (După cum ești „huligan", dacă observi că numărul străinilor din anumite intreprinderi particulare este covârșitor.) Sau dacă spui că iudaismul este o grandioasă revoluție spirituală, că creștinismul este împlinirea profețiilor iudaice, că semiții sunt *oameni*, și încă oameni care au colaborat cu forțe magnifice la creația acestei civilizații europene, că Sf-ul Pavel, Spinoza, Einstein, și alții, nenumărați au fost evrei și s-au mândrit a fi evrei – atunci ești ori „filosemit" ori „jidănit"...

Toate lucrurile acestea sunt triste, profund triste. Și ele își au o

explicație simplă: lașitatea oamenilor, lipsa lor de curaj în judecarea realității, spaima de adevăruri neconfortabile, jena de a ieși din formule și a găsi adevărul (care este întotdeauna, se știe, la mijloc). Ce confortabil este să fii antisemit! Nu ți se mai cere să judeci, de la om la om, de la țară la țară. Odată ce te-ai hotărât să fi antisemit, totul se explică, totul merge ca pe roate; jidanii sunt de vină, totdeauna, jidanii n-au creat nimic, jidanii sunt degenerați etc. „Argumente" găsești câte vrei, în literatura confortabilă pe care alți oameni confortabili ți-o pun la îndemână: argumente antropologice, sociologice, teologice, economice etc. Și ce confortabil este să fii democrat; ești un om liniștit și sigur, până la moarte. Antisemitismul? O legendă, sau o prostie, sau o manevră politică, sau, și mai simplu, o bandă de derbedei, de huligani. Totul se explică atât de simplu. Se sparg geamuri în Văcărești? Huliganii. Germania este antisemită? Huliganii. A existat antisemitism în Evul Mediu? Huligani. Roma Imperială a cunoscut pogromuri? Huligani. Totul se explică prin huligani – după cum dincolo se explică prin jidani...

Vedeți, este foarte simplu și foarte confortabil să treci de o parte sau alta a baricadei, *să ai o convingere*, cum se spune. Este mult mai greu, mult mai dramatic, și – de ce n-am mărturisi-o? – mult mai ineficace, practic vorbind, să încerci să gândești singur, să examinezi realitățile direct, fără formule, să rămâi *om* și *creștin*, adică să-ți păstrezi întreagă și dragostea ta de oameni, de toți oamenii, și judecata critică, purificată de sentimentalisme. Asemenea atitudine a avut Mihail Sebastian în romanul său. Se întâlnesc huligani acolo; dar se întâlnesc și altfel de antisemiți, oameni de care te miri că sunt antisemiți, oameni buni, caritabili, inteligenți. Așadar antisemitismul nu se poate reduce la huliganism, crede Sebastian. Este un destin, afirmă el. Vom vedea. Dar mai întâi să vedem ce e cu prefața d-lui profesor Nae Ionescu, despre care – când nu s-a spus că e o „absurditate", pentru că lucra cu „imponderabile" – s-a spus că e antisemită.

***

Domnul Nae Ionescu a evitat soluțiile comode. A refuzat, adică, să spună: „Jidani" sau „Huligani" – și să rezolve problema, fie repetând argumentele antisemite, fie argumentele umanitariste, democratice și celelalte. Domnul Nae Ionescu, ca și Mihail Sebastian, a observat că Evreul suferă. Și a încercat să arate cauzele pentru care suferă. Și pentru care va suferi până la sfârșitul lumii.

Lucrul acesta ar părea, la prima vedere, foarte firesc. Dacă d-ta evreu constați în romanul d-tale că evreii suferă – cum aș putea eu, prefațator, să spun altfel? Logic. Numai că mi se pare că din punctul de vedere al filosofiei creștine pe care îl păstrează domnul Nae Ionescu în a doua parte a prefeței – nu se putea spune un asemenea lucru. Mihail Sebastian, o poate spune, în suferința lui, în deznădejdea lui, mai ales. Dar un creștin, un teolog creștin, nu poate cădea în păcatul deznădejdii, nu poate afirma universalitatea destinului de suferință al lui Israel. Tot ce poate afirma, creștinește și ortodoxicește, este că Harul divin e liber să mântuie sau să nu mântuie pe evrei. Atât. Dar vom reveni asupra acestui punct.

*

Ceea ce observăm, deocamdată, este că prefațatorul admite, și chiar justifică, destinul tragic al lui Israel, destin care, limitat la experiențe individuale (deci istorice, conjuncturale) este implicat și în cuprinsul romanului. Poate fi numită o asemenea atitudine huliganism? Nu. Pentru că atunci și Eminescu, și Vasile Conta, și Hasdeu – ca să menționăm numai câțiva dintre români – ar putea fi numiți huligani; și ei nu sunt. Ei sunt „antisemiți" teoretici. Dar poate fi și dl. Profesor Nae Ionescu antisemit? Aici stă toată încurcătura. Să încercăm s-o lămurim.

Am văzut că toate obiecțiile aduse de presa democrată prefeței d-lui prof. Nae Ionescu implică antisemitismul acestuia din urmă. (S-a scris chiar cuvântul „huliganism"; dar atunci ne-am lovi de Eminescu, ceea ce ar fi grav). Dacă dl. Prof. Nae Ionescu s-ar fi menținut în tot cuprinsul prefeței pe planul filosofiei istoriei – atunci ar fi putut fi antisemit. După

cum a fost Chamberlain, de pildă. Sau după cum e Rosenberg. Dar dl. Nae Ionescu, în a doua parte a prefeței, introduce câteva elemente noi, de soteriologie: Mântuirea, Păcatul, Mesia, nemărturisirea lui Israel. Elemente, așadar, de ordin teologic. Care sunt supra-istorice. Este drept că dl. Nae Ionescu încearcă să explice *istoria* și prin elemente supra-istorice. Istoria lui Israel, după părerea sa, nu se poate explica - în generalitatea destinului său - numai prin argumente de rasă, de economie, de politică; nici chiar prin argumente de religie, băgați bine de seamă. (căci sunt și alte religii necreștine, ai căror participanți nu viețuiesc sub destinul suferinței eterne. Nu se poate explica, spune d. Nae Ionescu, decât dacă ținem seama de păcatul lui Iuda (și al neamului iudeu): tăgăduirea Mesiei. Poporul *ales*, a fost ales pentru altceva; pentru ca să nască pe Mesia. Ori, când l-a născut, orgoliul l-a făcut să-l tăgăduiască, să nu-l recunoască; de-aici destinul eternei sale suferințe. Convertirea nu e posibilă, spune dl. Nae Ionescu, căci creștinătatea este acum o formă de viață și de spiritualitate perfect *închisă*, adică devenită nu numai *organică* (așa cum era din primele secole ale creștinismului), dar și *structurală*. Ori structurile nu se pot schimba. (De fapt, se pot schimba și structurile, dar numai printr-o intervenție a lui D-zeu în istorie, printr-o renaștere profetică și misionară - ceea ce „nu se mai întâmplă!")

Așa cum e construită argumentarea din prefața d-lui Nae Ionescu, observăm o translație, nejustificată, din planul *filosofiei istoriei* pe cel al *teologiei* creștine. Și într-o parte și în alta, tot „imponderabile" întâlnim; dar de alt ordin. „Structura" aparține ordinului filosofiei istoriei; mântuirea aparține ordinului teologiei. Între aceste două ordine există o deosebire *calitativă*; și este de mirare că dl. prof. Nae Ionescu, atât de lucid în dialectică nu a stăruit îndeajuns asupra acestui punct esențial. Atât de esențial, încât partea întâi a argumentației exclude partea a doua, și vice-versa.

Mai mult. În filosofia istoriei, dl. Nae Ionescu *ar fi putut* fi antisemit. Căci există o anumită filosofie a istoriei, antisemită. Însă pe planul teologiei

creștine, dl. Nae Ionescu nu poate fi antisemit chiar dacă ar vrea. Căci ce-ar putea însemna „antisemitism" pe planul teologiei creștine? Imposibilitatea mântuirii, *certitudinea* damnării evreilor. Dar lucrul acesta nu-l spune nicăieri Biserica. Cel mult dacă l-a spus un eretic (Marcion). Și nu-l poate spune chiar dacă evreii (ca și alte nații necreștine) rup comunitatea de dragoste a Bisericii. Pentru că nimeni nu poate interveni în *libertatea* lui Dumnezeu. Dumnezeu poate mântui oricum, pe oricine, chiar dacă acel oricine este în afara comunității de dragoste creștină. După cum poate refuza mântuirea și unor membri din creștinătate. Ce se poate spune atunci din punct de vedere soteriologic, despre creștini și despre evrei? Că cei dintâi trăiesc în *nădejdea* mântuirii prin Isus (nici măcar în *certitudinea* ei); iar cei din urmă *pot* fi mântuiți, dacă grația lui Dumnezeu voiește aceasta. Există în anumite canoane câteva referiri la evrei; dar ele nu implică nicidecum *siguranța* nemântuirii evreilor. (De altfel, dacă cineva va avea vreo obiecție de făcut, vom reveni cu texte). Cum s-ar putea spune un asemenea lucru? Cum s-ar putea nega *posibilitatea* unei „convertiri" colective, făcută de un nou fervent mesianic, de o nouă invazie profetică și misionară? Convertirea individuală este altceva, pentru că ea se lovește de „structura" spirituală a insului; dar o convertire cu ferment mesianic, una colectivă, poate sfărâma structurile.

Vedeți, un Hasdeu, un Eminescu, un Vasile Conta puteau avea o doctrină antisemită. Pentru că nici unul din ei nu era teolog; și nici unul nu era *creștin* adevărat. Hasdeu era un „spiritualist" care a atacat Biserica până în ultimii ani de viață. Și totuși cu cât se apropia mai mult de spiritualism, cu atât abandona antisemitismul. Eminescu era „filosof", nu cunoștea și nu iubea metafizica creștină. Iar Vasile Conta era un materialist fervent. Toți trei, însă, puteau construi o filosofie a istoriei antisemită. N-au făcut-o (fragmentar, Hasdeu a încercat-o, dar fără nici o concepție de adevărată filosofie a istoriei). Dimpotrivă, antisemitismul acestor trei mari români este periferic; este economic și moral. Atât de periferic, încât poți

face foarte bine abstracție de ele fără ca personalitatea celor trei să fie alterată sau necompletă...

Cazul domnului profesor Nae Ionescu este însă cu totul altul. Ca un gânditor ortodox, d-sa nu putea sub nici formă fi antisemit. Și, de fapt, *nici nu este.* Aceasta pare puțin paradoxal, după cele ce ați citit mai sus despre destinul lui Israel. Și totuși, este foarte simplu. Prefața domnului Nae Ionescu nu este antisemită. Ea *pare* astfel pentru că cuprinde pagini amare asupra destinului iudeu. De fapt, însă, aceste pagini nu cuprind *o atitudine antisemită* – ci numai o mișcare de translație, nejustificată, din planul filosofiei istoriei pe cel al teologiei creștine. Ceea ce a fost greșit interpretat ca „antisemitism" este numai o gravă nebăgare de seamă a distinsului dialectician. Care sunt obiecțiile pe care îndrăznim să le aducem aici profesorului nostru, dl. Nae Ionescu? Le putem rezuma în două puncte: 1) trecerea de pe planul filosofiei istoriei pe cel al teologiei (adică trecerea de la structuri la spiritualitate universală); 2) afirmarea certitudinii că Iuda trebuie să sufere *la infinit* pentru că a tăgăduit pe Mesia (adică o greșeală contra *nădejdei*, complicată cu greșeala, mai gravă, contra *libertății* Grației). Dar amândouă aceste obiecții se referă la dialectica d-lui prof. Nae Ionescu - și nu la „antisemitismul" care nu există în prefață. Greșeala d-lui prof. Nae Ionescu, dacă poate fi numită astfel, este de natură pur filosofică. Iar consecințele ei privesc pur și simplu admirabila construcție a prefeței – iar nu problema în sine.

Căci a fi antisemit nu înseamnă a crede că evreii suferă și vor suferi pentru că au tăgăduit pe Mesia – acesta este numai o problemă teologică, eronat rezolvată -, ci a fi antisemit înseamnă a lua atitudine decisivă contra evreilor, a-i socoti inferiori, șnapani, primejdioși etc. Din prefața d-lui prof. Nae Ionescu nu descifrăm această atitudine intransigentă față de evreime. Dacă domnia sa va lua cândva o asemenea atitudine, va trebui să scrie *altceva*. Prefața aceasta cuprinde, clar numai două lucruri: filosofie a istoriei și problematica mântuirii – și numai în cadrul acestora i se pot

aduce obiecții. Obiecții care, după cum am văzut, conduc la cu totul alte concluzii decât la acelea ale antisemitismului. Pentru că, încă o dată, ceea ce am obiectat noi d-lui prof. Nae Ionescu n-au fost aduse antisemitismului d-sale (care nu există și nici n-ar putea exista), ci metodei d-sale aplicate în prefață.

Vom vedea în numărul viitor ce lămuriri ne poate aduce romanul lui Mihail Sebastian.

[În *Vremea*, 22 iulie 1934, nr. 347, p. 5]

CREȘTINĂTATEA FAȚĂ DE IUDAISM

Prietenul și camaradul meu de redacție, d. G. Racoveanu, licențiat în teologie și bun cunoscător al problemelor ortodoxe, îmi aduce o serie de obiecții în ziarul „Credința" de sâmbătă 28 iulie (nr. 195) [1934] în legătură cu articolul meu *Iudaism și antisemitism*. Aceste obiecții se referă la afirmația mea că: nici textele evanghelice, nici Biserica ortodoxă, nu spun precis că toți evreii sunt damnați în vecii vecilor, pentru faptul că sunt și au rămas evrei. Eu justificasem afirmația aceasta prin două argumente: 1) posibilitatea unui nou val profetic, care să convertească *în masă* pe evrei. Ce rezulta de aici? Că despre evreii *de acum* nu știu nimic - căci Harul există, și numai Dumnezeu știe ce se va întâmpla cu ei. Și, în al doilea rând, că nici despre evreii *care vor veni* nu știm nimic, căci oricând poate interveni în lume un nou val profetic; cu alte cuvinte că, teologic vorbind, nu există *specii* absolute de oameni care vor fi damnați. Cum vom vedea îndată, creștinătatea întreagă și Biserica ortodoxă cunoaște anumite făpturi care sunt damnate în vecii vecilor; de pildă, Iuda, Satana, îngerii Satanei și oamenii care au căzut pradă lor. Dar despre evrei nu se spune nimic. Dacă într-adevăr Biserica ar fi crezut că toți evreii, *pentru că sunt și rămân evrei*, vor fi damnați - ar fi spus-o. Și ar fi spus-o nu o dată, ci de o sută de ori - așa cum o spune despre draci și despre acei dintre oameni care le sunt robiți.

Preopinentul și prietenul meu d. G. Racoveanu nu atacă problema din același punct de vedere ca și mine. Domnia sa, ca un bun ortodox ce este, lasă la o parte foarte primejdioasa problemă a harului - și se referă numai la învățăturile Bisericii. Citează în total șapte texte variate, dintre care numai două se referă la subiect. Și conclude cam așa: „D. Mircea Eliade, făcând teologie, stă... pe deasupra Bisericii". Să vedem.

Eu nu sunt teolog, și puțina teologie pe care îndrăznesc să cred că o

cunosc, am învățat-o de la profesorul meu Nae Ionescu. Dar d. Nae Ionescu m-a îndreptat la izvoarele certe; la Macarie, la Confesiunea ortodoxă a lui Petru Movilă, la patristica orientală, la solidele exegeze catolice. M-ar minuna, deci, să fiu atât de greșit - pe când știu autoritatea izvoarelor mele. De aceea, să-mi fie îngăduit să examinez încă o dată problema, ajutat de d. Racoveanu.

Nu mă voi referi, deci, decât la textele Bisericii. Domnul Racoveanu scrie că eu greșesc când spun că nu știm nimic despre mântuirea sau damnarea evreilor. Că dimpotrivă, Biserica afirmă sigur, în această privință, că evreii vor fi damnați pe veci. Ciudat; *afirmația aceasta a mai făcut-o cineva, Marcion, și a fost declarat eretic*. A doua oară a făcut-o *tot un eretic*, Baius. Baius a fost acela care a contestat posibilitatea de mântuire a necredincioșilor (păgâni, evrei, mahomedani) și Biserica romano-catolică i-a răspuns astfel: „Dumnezeu conferă tuturor necredincioșilor, și prin urmare și celor negativi, grația, cel puțin de departe suficientă, ca ei să se mântuiască". (E vorba de Biserica catolică. În cea răsăriteană, nici nu s-a pus problema. Așa că am fost nevoit să citez autoritatea Bisericii într-un caz antecedent, apusean. Căci la noi, răsăritenii, nu prea au existat eretici).

Va să zică, iată-ne în plină erezie. Nu în greșeală teologică - ci în erezie curată. Domnul Racoveanu scrie despre mine care sunt un „foarte amator" și „ignor aproape total doctrina Bisericii ortodoxe" - că m-am „așezat pe poziția Providenței". De ce? Pentru că *am ținut seama* și de Har în această problemă a mântuirii sau damnării evreilor. Ce spune d. Racoveanu? Că nu trebuie să ținem seama de Har, că asta e chestie gravă; căci unii oameni (în speță, evreii) sunt pe veci condamnați. Foarte ciudat. Dar exact același lucru l-a mai spus un mare eretic, tot apusean și ăsta, Jansenius. Anume: că sunt unii oameni (*toți* necredicioșii - evrei, păgâni, musulmani - și *anumiți* creștini) care sunt condamnați pe veci. Și acestei afirmații, eretice, îi răspunde bula Papei Inocențiu al XI-lea: *divinae pietati derogantem*. Vedeți cât e de grav: păcatul contra *milei divine*, milă care e nesfârșită, și care nu ține seama de specii umane. Căci „Dumnezeu voiește cu voință antecedentă, condiționată și cu dinadinsul mântuirea nu numai

a predestinaților, ci și a credincioșilor, ba nu numai a credincioșilor, *ci și a necredincioșilor și a păcătoșilor*". Asta spune Biserica romană contra lui Jansenius. Și îl spune și tradiția: „Hristoase, cea lumina adevărată, *carea luminează și sfințește pe tot omul ce vine în lume...*" (*Orologer*, Blaj, 1890, p. 18, după dr. Vasile Suciu, *Dogmatica Fundamentală*).

Deci, chestia cu Providența nu stă chiar așa cum lasă a se înțelege prietenul și preopinentul meu d. G. Racoveanu. Eu n-am căzut în *păcatul de a nega posibilitatea Harului asupra necredincioșilor* (în speță, evreii). Păcat, să ne fie îngăduit a o spune încă o dată, foarte grav. Dar să vedem mai departe.

În privința mântuirii evreilor - domnul G. Racoveanu amintește un singur text evanghelic, *Ioan*, VIII, 24 (nu VIII, 46, cum a cules greșit tipograful). Probabil că mai sunt și alte texte, dar d. Racoveanu nu le menționează. Deși ar fi fost de dorit; căci după cum se știe, în orice discuție teologică textele evangheliilor sinoptice au mai multă autoritate canonică. Dar să vedem ce spune *Ioan*, VIII, 24: „*Veți muri în păcatele voastre. Căci dacă nu credeți cine sunt, în păcatele voastre veți muri*". (Am reprodus traducerea folosită de d. Racoveanu. Textul grec spune numai: „dacă nu credeți că *sunt*" etc. Cf. Luzzi, *La Biblia*, vol.XI, p. 319, nr. 3; *Biblia*, ed. Sf. Sinod, p. 1453; Loisy, *Les livres du Nouveau Testament*, p. 650). Și d. Racoveanu comentează: „Prin urmare: *veți muri* dacă nu veți crede că sunt Mesia. Hotărât, d. Eliade crede că există mântuire și în afară de Biserică. Și crede că afirmația aceasta este foarte ortodoxă!".

Să lăsăm la o parte ce cred eu . Să vedem ce spune Sf. Ioan, în context. Prietenul meu, d. G. Racoveanu a scăpat din vedere întreg conținutul acestui magnific capitol al VIII-lea din Evanghelia Sf. Ioan. Dacă l-ar fi recitit în întregime, ar fi observat că Iisus nu se referă aici la evrei - ci la aceia care *au încetat de a fi evrei*. Nu e așa că lucrurile par puțin paradoxale? Totuși, textul e clar. Căci ce spune Iisus? „*De-ați fi fost fii ai lui Avraam, lucrurile lui Avraam ați fi făcut*" (v. 39). Dar acești evrei au încetat de a fi fiii lui Avraam, deci au încetat de a mai fi evrei. „*Voi din tatăl diavolului sunteți, și poftele tatălui vostru voiți să faceți*" (v. 44) va să zică, păcatul

pomenit în versetul 24 nu se referă la *voința de a rămâne evreu*, de a păstra legea veche, a seminției lui Avraam - ci e păcatul celor care au *renunțat* la Avraam, la evreitate, și au ajuns „fiii Diavolului".

Cu alte cuvinte: *veți muri*, nu pentru că stăruiți în evreitate - ci veți muri pentru că sunteți fiii Diavolului. Dar sunt *toți* evreii fiii Diavolului? După știința mea, nici un text evanghelic nu o spune, nicăieri. *Anumiți* evrei, adică aceia care au renunțat la Avraam și la evreitate - sau, mai precis, cei care trăiesc în *păcat* ei sunt fiii Diavolului, și ei nu-și vor găsi mântuirea, în veci. Ne reîntoarcem, deci, la „păcatul" individual. Ne reîntoarcem la acea participare la rău prin Satana, de care vorbesc toți apologeții creștini, și de care au vorbit la început Evangheliile. Dar aceasta înseamnă cu totul altceva. Una este să fii robit Satanei și îngerilor ei (sau cu privire la păgâni, să fii *apistoi*, *anomoi*, *amartoloi*, „fără credință", „fără lege", „păcătoși") - și alta este să rămâi evreu, să păstrezi Legea veche. Despre „fiii Diavolului" noi știm cu siguranță că vor fi nemântuiți. Despre evrei, însă, nu știm nimic. Căci nu ne spune nimic Biserica.

Ce înseamnă a fi evreu? A păstra vechiul legământ; a stărui în Avraam. Spune undeva Biserica ortodoxă că cei ce stăruie în Avraam vor fi damnați? Spune undeva Biserica noastră că evreii *întrucât sunt evrei*, nu-și pot găsi mântuirea? Nu. Tot ce spune Biserica este lucrul următor: că fiii Satanei și cei ce au căzut pradă îngerilor ei - vor fi damnați. Și acei dintre evrei vor fi damnați care au căzut pradă Satanei; care nu mai sunt *evrei - ci fiii dracilor*.

Preopinentul meu, d. Racoveanu a introdus în discuție două elemente noi: 1) pe Iuda și 2) pe Satana cu îngerii lui. Aceasta, ca să-mi arate că sunt unele făpturi pe veci condamnate. Despre Satana și îngerii lui, dracii, n-a fost deloc vorba în articolul meu. Dar foarte bine a făcut d. Racoveanu că i-a pomenit, căci astfel am câștigat un punct esențial în discuție. Anume: aflăm *certitudinea întregii Biserici creștine, de la Evanghelii până la ultimele Sinoade, că sunt anumite făpturi pe veci nemântuite: dracii*. Dacă ați ști ce formidabil număr de texte există în această privință, ce clare și decisive sunt ele! Domnul G. Racoveanu a citat vreo două-trei. În orice manual de teologie creștină veți găsi câteva sute. Va să zică, Biserica ortodoxă

cunoaște făpturi cărora mântuirea le e decisiv refuzată. Sunt dracii. Va să zică, Biserica știe să afirme solemn și categoric lucrul acesta: că anumite făpturi *nu se pot mântui*. De ce nu-l spune, atunci, și despre evrei? Dacă Biserica ar avea *certitudinea* că *toți* evreii sunt damnați, pentru că sunt evrei – atunci probabil că s-ar grăbi să-l spună. Așa cum îl spune despre draci; în toate cărțile sfinte, în toate polemicile și apologiile, în toate tratatele și în toate Sinoadele. Dar nu-l spune nicăieri. Textele evanghelice la care se referă d. Racoveanu pomenesc de *acei evrei care au renunțat de a fi fiii lui Avraam și au devenit fiii Satanei.* Atâta tot.

Va să zică, nu e vorba nici de rasă, nici de neam, nici de seminție; nu e vorba nici de evreu, nici de păgân, nici de ateu – este pur și simplu vorba de fiii lui Satan și de îngerii lui. Cine urmează calea răului, cine participă la rău și colaborează la victoria răului în lume – acela e pierdut. Nu pentru că e evreu sau păgân, ci pentru că a acceptat valorile întunerecului, pentru că s-a robit Satanei.

Chiar d. Racoveanu citează acest frumos pasaj din Ioan, V, 29: *„Și vor ieși cei ce au făcut cele bune pentru învierea vieții, iar cei ce au făcut cele rele, întru învierea osândirii*". Foarte clar. E vorba despre fapte *bune* și fapte *rele*. Și să nu ne grăbim să spunem că „fapte bune" fac numai creștinii. În primul rând pentru că Sf. Ioan Gură de Aur (*Homil.*XVI la Epistola Romani) ne contrazice – și în al doilea rând pentru că aceasta este erezia lui Baius: *Omnia opera infidelium sunt peccata, et philosophorum virtute sunt vitia.* Și Biserica creștină (catolică) a osândit afirmația aceasta sub nr. 25 din bula Papei Pius V în 1565. Iar Biserica ortodoxă spune că omul cu puterile sale poate cunoaște unele adevăruri religioase naturale. Poate face unele fapte bune naturale și poate învinge ispitele mai mici. Așadar, nu toate faptele necredincioșilor sunt păcate (vezi orice manual de teologie).

Dar să ne întoarcem la celălalt element introdus de d. Racoveanu în discuție: la Iuda. Care și el este pe veci condamnat. *„Iuda, sluga și vicleanul, ucenicul și pizmărețul, prieten și diavol*" – spune *Triodionul* citat de d. Racoveanu. Are acest Iuda ceva de a face cu evreii? Nu. Este făptura cea

mai nefericită de pe acest pământ. Căci era scris ca el să-l vândă pe Iisus; fără de care nu s-ar fi împlinit Scripturile. E un damnat. Dar păcatul lui Iuda este și rămâne păcatul lui Iuda – nu al lui Israel, și nici al iudeilor. Deci, suntem înțeleși și în această privință.

De altfel, am putea cita texte la nesfârșit. Să ne mulțumim, totuși, cu câteva spicuiri din *Confesiunea Ortodoxă* a lui Petru Movilă (după traducerea lui Barbu Constantinescu, București, 1872). Socotim că manualul acesta de teologie răsăriteană este hotărâtor. Iată de pildă ce se spune despre *evrei față de creștini*: „Acest percept (<<Eu sunt Domnul Dumnezeul tău>> etc.) sunt datori să-l ție mai mult creștinii decât iudeii, fiindcă creștinilor s-a dat de la Domnul și Dumnezeul nostru mai mare libertate decât iudeilor... " (întrebarea 50, p. 144). Va să zică, evreii nu sunt damnați, nu sunt definitiv pierduți – de vreme ce poate exista deosebire *cantitativă* între creștini și evrei. Dacă evreii ar fi fost definitiv pierduți, n-ar fi fost posibilă nici o comparație între faptele lor bune și faptele creștinilor, între libertatea lor și libertatea creștinilor. N-ar fi fost posibilă nici o comparație, așa cum nu e posibilă cu dracii, sau cu Iuda.

Mai departe. „În contra acestui percept (<<Eu sunt Domnul Dumnezeul tău>> etc.) păcătuiesc de moarte mai întâi toți aceia care nu recunosc pre nici un Dumnezeu, după Psalmistul care zice: <<A zis cel nebun în inima sa: Nu este Dumnezeu>> (Ps. 52, 1). Al doilea păcătuiesc... cei care-și fac sie-și mai mulți zei... Al treilea... care se dau pe sine diavolului, ca fermecătorii... Al patrulea... care sunt dați superstițiilor... Al cincilea... care cred în auguriile tuturor lucrurilor... etc." (Întrebarea 51, pp. 144 - 145). Nicăieri, deci, nu este vorba despre evrei ca fiind damnați pentru că au stăruit în evreitate.

Am putea aminti d-lui G. Racoveanu tratatul *Adversus Judeorum* al lui Tertulian, în care suferințele evreilor pe acest pământ sunt luate ca pildă de *suferințele eterne* ale acelora dintre creștini care vor păcătui, devenind fiii Satanei. Am putea aminti învățătura care spune că: „De sufletul Bisericii se țin și acei *necreștini*, cinstiți, care împlinesc poruncile legii naturale, sădite în inima lor". Am putea aminti... Dar câte n-am putea aminti? Să citească prietenul

meu cartea lui M. Capéran: *Le problème du salut des infidèles* (Paris, 1912), și va găsi acolo toate textele, toate canoanele și toate comentariile care îl vor lămuri. Este o carte catolică, e adevărat. Dar, cum am mai spus, asemenea probleme nu ni s-au pus în Biserica răsăriteană; și nu avem bibliografie critică asupra lor. Dar, dacă preopinentul meu nu vrea să o accepte pentru că e catolică – îl rog să-mi arate textul răsăritean precis care o condamnă, și care rezolvă altfel problema mântuirii necredincioșilor. Asta, ca să nu ne mai pierdem timpul în discuții zadarnice. Căci, „ceea ce știm cu siguranță este că nimeni nu va fi osândit decât pentru faptele sale rele."

Ca să închei, trebuie să spun că problema mântuirii evreilor este și foarte delicată și foarte gravă. Biserica a avut tot timpul o atitudine foarte discretă. Să lăsăm pe evrei în voia Domnului și să ne ocupăm de mântuirea noastră, să păzim calea binelui, să rezistăm ispitei Satanei. Cam asta lasă a înțelege Biserica. De necredincioși va avea grijă Dumnezeu. Dar noi nu putem spune că anumiți necredincioși nu se vor mântui – căci atunci ne facem vinovați de erezia lui Baius și a lui Jansenius: *divinae pietati derogantem*.

Prietenul meu citează, la încheierea articolului, canonul 11 al Sinodului al VI-lea Ecumenic, care nu dă voie creștinului să aibe relații cu evreii. (Deși, canonul *nu spune că evreii vor fi damnați*). E drept, față de acest canon, și eu, ca și profesorul meu d. Nae Ionescu, suntem vinovați. Dar, va să zică, *acesta* este creștinismul pe care îl invocă d. Racoveanu? Sfântul Pavel, Sfinții părinți, martirii, misticii, Sf. Francisc, toată acea magnifică oaste de iubitori și slujitori ai lui Hristos – unde sunt? Acesta este oare spiritul Bisericii? Oare nu cădem în păcatul pe care îl constata d. Nae Ionescu în Sinagogă, adică înlocuirea Scripturii cu Comentariul, a cuvântului lui Dumnezeu, cu glossa rabinilor? Simple întrebări al unuia care se simte păcătos față de canonul al 11-lea al Sinodului al VI-lea Ecumenic. Oare este atât de puternică litera legii încât să ne facă să uităm cuvintele S-tului Pavel: „Nu leapăd harul lui Dumnezeu; că de este prin *lege* dreptatea, Hristos dar în zadar au murit" (*Galateeni*, II, 21)?

[În *Vremea*, an VII, 5 august 1934, nr. 349; p. 3]

CRIZA ROMÂNISMULUI?...

De la o vreme, de când se discută tot, a început să se discute și „românismul". Lucrul acesta e destul de ciudat. Românismul nu se discută; el se afirmă – pe toate planurile vieții. Nu-ți poți discuta destinul biologic; poți cel mult să emigrezi sau să te sinucizi. Suntem români prin simplul fapt că suntem vii. A afirma evidența aceasta nu înseamnă nici măcar a fi „naționalist"; înseamnă a constata realitatea, a vedea lucrurile așa cum sunt. Că unii nu vor să le vadă, asta e treaba lor. Unui om cu bun simț, însă, trebuie să i se pară cel puțin exagerată această dorință nepotolită de a discuta în jurul noțiunii de „român" și „românism". Altceva ni se poate cere: să adâncim înțelesurile românismului, să-i găsim valorile sale universale, să creăm în cadrele românității – adică, într-un cuvânt, să nu încetăm de a rămâne vii și de a crea.

A renunța la „românism", înseamnă, pentru noi, românii a renunța la viață, a te refugia în moarte. Sunt oameni care au făcut asta. Dumnezeu să-i ierte! Dar de când suntem datori noi, majoritatea oamenilor vii din această țară, să „discutăm" cazul câtorva sute de mii de nefericiți care și-au ales, din prostie sau din lipsă de bărbăție, singuri moartea? Românitatea, adică organismul acesta viu la care participăm cu toții, îi elimină de la sine. Toată inerția lor de celule moarte este zadarnică; mai curând sau mai târziu se vor desprinde firesc și vor cădea.

Lucrurile acestea le credeam la mintea omului și cunoscute – cât de obscur – oricărui creer matur. Descopăr, însă, cu mirare, că, dimpotrivă, ele sunt senzațional de noi. Descopăr ceva mai mult: că ele sunt creațiile lui Mussolini și Hitler. Dacă nu mi-aș cunoaște „clasicii", cum se spune, poate aș fi fost dispus să cred că a afirma: „sunt român" înseamnă a afirma „sunt fascist" sau „hitlerist". Din întâmplare, însă, am încă proaspete în

minte lecturile lui Eminescu, Hasdeu, Iorga și Pârvan. Nu-l văd deloc pe Eminescu hitlerist. Nu-l văd nici pe Pârvan fascist. Oamenii aceștia au fost oameni vii și, ca atare, au gândit și au creat românește. Poate fără știrea lor; dar au creat valorile noastre spirituale, au înălțat românismul la valoare universală. Orice român care vrea să participe conștient la viața spirituală sau socială a României, trebuie să-și asimileze valorile acestea, trebuie să-și asimileze tradiția Eminescu – Iorga – Pârvan. Ar fi necomplet, altminteri. Ar fi anorganic.

Lucrurile stând astfel, mă minunează pe de o parte acei oameni care te socot fascist fără voia ta pentru că ai pomenit de „românism" – pe de altă parte cei care te acuză de trădare sau indiferență dacă nu strigi de 12 ori pe zi „românismul să prospere". Multă vreme n-am știut că a vorbi despre românism înseamnă a fi mercenar hitlerist – după cum n-am știut că a vorbi numai o dată pe zi despre același lucru înseamnă a fi subversiv și primejdios siguranței statului. Îmi închipuiam că toată lumea e de acord asupra destinului nostru de a fi români și de a rămâne români, oricum ar bate vânturile. Îmi închipuiam, că nimeni nu poate renunța la Eminescu decât cu riscul de a muri spiritualicește, de a ajunge nefertil și mizer. Iată că astăzi, cel puțin pentru o anumită parte din oameni, lucrurile s-au schimbat. A te mărturisi „român" poate însemna, pentru acești oameni, foarte multe ofense grave: te transformi imediat în hitlerist, în fascist, în burghez sau mercenar, dacă nu chiar mai rău. Să nădăjduim că lucrurile aceste nu le crede nimeni, că nu le cred nici măcar cei ce le scriu. Altminteri ar fi într-adevăr grav. Căci asupra lui Karl Marx un român poate să spună „da" sau „nu" – și nu se supără nimeni. Dar asupra tradiției Eminescu – Iorga – Pârvan nu se poate spune decât „da". Peste aceste valori nu poate trece nimeni dintre noi. Le poate critica, le poate completa, le poate duce mai departe – și fiecare dintre noi este obligat s-o facă – dar nu le poate renega. Asta, încă o dată, nu înseamnă a face „naționalism", pe stradă sau în artă. Înseamnă pur și simplu a-ți vedea de treabă, în colțișorul tău, împăcat cu pământul românesc, și cu cerul de deasupra.

Dar sunt și oameni – toți aceștia „buni români" – care te acuză că nu-ți strigi destul de des sau destul de tare dragostea de neam și dorința de a-ți face datoria către țară. Trebuie să mărturisesc că am fost puțin stânjenit ascultând astfel de lucruri. Mi se pare că nu e decent – și nu e deloc necesar – să strigi în gura mare că-ți iubești neamul. Dar cum nu e decent să strigi în gura mare că-ți iubești părinții, că-ți adori mama, că ai fi gata să-ți dai viața pentru ea. Poate că acum s-a schimbat puțin mentalitatea. Poate că acum oamenii se-ntâlnesc între ei și-și spun unul altuia: „Tu cât de mult îți iubești mama? Ai fi gata în orice moment să-ți tai mâna pentru ea?"

Lucrurile acestea se simt, se știu, dar nu se spun. Fiecare dintre noi e dispus să-și dea sângele ca să-și apere sănătatea mamei. Fiecare e tot atât de prompt să-și dea sângele pentru țară. Dar nu în fiecare zi, la cafenea și la întrunire, în tren și pe câmp. E oarecum indecent să vorbești de sângele pe care ești gata să-l verși pentru țară, de sacrificiul vieții tale pentru „prosperitatea neamului". Țara și neamul au nevoie de tine și în împrejurări mai puțin solemne. Deocamdată ți se cere să te cobori din tramvai prin scara din față, să nu scuipi pe stradă, să nu primești bacșiș, să nu te vinzi partidelor, să nu-ți treci copiii în școală prin proptele, să aduci cinstea întâi în familia ta și apoi la tribuna publică, să-ți faci o cultură solidă ca să nu ne ia înainte bulgarii și australienii, să nu mai spui „las-o încurcată" de câte ori e vorba de un act în care ți se cere muncă și perseverență, și alte lucruri mici de felul acesta. Fără îndoială că nu cu asemenea „lucruri mici" se clădește o țară și o cultură bărbătească. E nevoie, pentru aceasta de mesianism, de nebunie, de muncă ucigătoare – ca să nu mai spunem că e nevoie de geniu și de sfințenie. Dar nu oricărui cetățean i se pot cere asemenea eforturi. În schimb, se cere mai puțin lichelism, mai puțin jemenfischism, mai multă cinste, mai mult nerv. Dacă toți oamenii ar fi dispuși să realizeze în viața lor de fiecare zi aceste „lucruri mici" – se vor găsi destui oameni mari care să creeze și să organizeze România pe care o merită urmașii noștri.

[*Vremea*, an VIII, nr. 375, 10 februarie 1935, p. 3]

RASĂ ȘI RELIGIE

„Gândirea" a închinat un număr întreg (cel pe februarie) discuțiilor în jurul Rasei, Religiei și Națiunii. După cum vedeți, numai zone dinamitate. Căci nicăieri nu intervin mai multe nervozități decât în asemenea controverse despre rasă și religie. Mărturisesc că am luat revista în mână cu oarecare sfială. Prea era frumoasă „Gândirea" în amintirea mea, prea era pură linia ei – și prea mirosea în aer a praf de pușcă. Trebuie să recunosc că sfiala nu mi-era întemeiată. D. Nichifor Crainic ia o atitudine hotărâtă în fața teoriilor „creștinismului arian", adică mai precis a „creștinismului nordic" – antisemit și antiroman – desfășurate cu atâta amploare de d. Rosenberg. Iar dl. Lucian Blaga scrie un admirabil eseu *Despre rasă ca stil*, în care-și mărturisește neîncrederea față de încercările științifice de a rezolva problema rasei, dar recunoaște existența fenomenului rasă ca stil de viață..D. Lucian Blaga nu concepe rasa ca specie biologică – rigidă și intolerantă – ci ca stil de viață și sufletesc „alcătuit din latențe, din posibilități sau din fragmente pe cale de a se schița". Aceasta nu e numai o poziție de estet. Este singura poziție firească și fertilă care se poate lua în fața fenomenului rasă. „O sensibilitate stilistică elastică încearcă în prezența raselor, ca stiluri vitale și sufletești, stări întovărășite de o anumită evlavie, ca în fața unor fenomene originare ale firei. O sensibilitate stilistică elastică se va transpune cu ușurință și cel mai adesea cu simpatie în ansamblul de valori fizice și spirituale ale unei alte rase. Nu acesta e însă cazul sensibilității stilistice de tip *rigid*. O sensibilitate stilistică *rigidă* va manifesta o aversiune față de ansamblul de valori fizice și spirituale ale unei alte rase. O sensibilitate stilistică rigidă va avea tendința să vadă în valorile fizice și spirituale ale altor rase – *non-valori*".

Iubitor al stilurilor, al acestor fenomene originare care dau sens existenței și justifică orice fel de creație, d. Lucian Blaga afirmă necesitatea unei „purități" etnice. Dar cât de frumos justifică d-sa această „puritate" pe care au șantajat-o cu atâta brio șefii politici și spirituali ai Germaniei moderne. „Mă voi declara cu alte cuvinte împotriva amestecului, dar nu din considerente biologice de puritate a plasmei ereditare, ci fiindcă mi se pare că amestecul duce în cele mai multe cazuri la lipsă de stil și într-un anume sens la lipsă de caracter. E în joc un elementar simț al stilului și un respect quasi-religios față de formele substanței vitale, simțăminte pe care nu pot și nu înțeleg să le înving... Să nu stricăm, să nu nivelăm, să nu spălăcim, noi, oamenii, ceea ce a răsărit în sânul naturii și al sorții cu irezistibila și convingătoarea putere a unor forme originare plastic delimitate prin grație de sus.

Nu mai puțin condamnabil ar fi însă și drumul celălalt, al exaltării rasiste. Atitudinea... mesianismului rasist... nu e prin nimic justificabilă."

Am transcris acest frumos pasagiu pentru că el exprimă aproape tot ce se poate spune, coerent și justificat, asupra rasei. Este incontestabil un mare merit al d-lui Lucian Blaga că a venit și de astă dată la timp cu o lămurire deplină, filosofică și creștinească. Cei care-și dau osteneala să cerceteze perioadele de creștere și instaurare a istoriei, vor putea singuri verifica acest adevăr.

[În *Vremea*, an VIII, 24 februarie 1935, nr. 377, p. 8]

„INTELECTUALII E FASCIȘTI!”

Un domn de la „Cuvântul liber”, pe nume Miron R. Paraschivescu, mă întreabă ce înțeleg prin „autonomia spiritualității”, și dacă nu cumva aceasta nu înseamnă pur și simplu „fascism”. Am citit articolul d-lui Miron Paraschivescu cu stupoare. Mi se părea că lămurisem lucrurile destul de clar, în repetate rânduri. Autonomia spiritului înseamnă a nu explica viața spirituală prin altceva decât legile spiritului. Adică, a nu confunda „spiritul” cu sângele (cum fac rasiștii), nici cu sexul (cum face Freud), nici cu fenomenele economice (cum fac marxiștii). Știam că atitudinea aceasta se numește „spiritualism”; d. Paraschivescu afirmă că adevăratul său nume e „fascism” sau „escrocherie”. Treaba d-sale să creadă astfel. Reaua-credință, în rândurile marxiștilor noștri, nu cunoaște margini. Și este cu atât mai deprimantă această rea-credință, cu cât d. Paraschivescu se mărturisește dornic de discuție cinstită. „Noi am iubit discuția”, scrie d-sa. Și noi o iubim. Dar ca să poți sta de vorbă cu cineva, e indispensabil un minimum de bună-credință, și oarecare informație prealabilă asupra subiectului discutat. Când cineva vine și îți spune că afirmarea autonomiei spiritului înseamnă „fascism” și „escrocherie” (și aceasta numai pentru că o asemenea atitudine este antimarxistă), aș vrea să știu cum am mai putea „discuta”. Asta implică ori o extraordinară rea-credință, ori o ignoranță fără margini. Să fi fost toți filosofii lumii „fasciști” sau „escroci”? Să fi fost un Croce, un Bergson, un Russel, un Husserl – escroci și lichele? Să fie oare întreaga psihologie contemporană – care verifică autonomia vieții sufletești – o creație fascistă? Să fie fizicianul Heisenberg, el însuși, un fascist sau escroc? De! Mai știi? Nu l-au scos marxiștii noștri pe Eminescu hitlerist și pe Pârvan un huligan rasist? Într-o discuție cu asemenea „revoluționari” te poți aștepta la orice...

D. Paraschivescu are curajul să mă „someze”. D. Paraschivescu mă face atent că trebuie să-i răspund „cinstit”. Dacă lucrul acesta n-ar fi semnificativ pentru întreaga presă marxistă românească, aș zâmbi și l-aș ignora. Dar se trădează aici toată reaua-credință, toată ipocrizia, toată ignoranța, tot semidoctismul și toată suficiența acestei prese. Căci „răspunsul” pe care mi-l cere D. Paraschivescu, eu l-am dat demult; în vreao zece articole, nu în unul *(Viitorul inteligenței?, Noul Barbar, Criza românismului?, Poimâine etc., etc.)*. Și atunci, ori d. Paraschivescu nu le-a citit, și a criticat în vânt; ori le-a citit, dar nu le-a înțeles, și atunci vina nu o port eu, ci ignoranța d-sale.

Eu nu sunt obligat să țin aici un curs de fizică, , altul de psihologie și altul de „filosofie”, ca să completez cultura oricărui marxist care-mi iese în drum. Lucrurile acestea se învață acasă; și se presupun știute într-o discuție asupra „reabilitării spiritualității”. Nu poți discuta muzica lui Beethoven cu unul care n-a auzit în viața lui decât *Titanic vals*! După cum nu poți explica unui analfabet – care te întreabă cum merg tramvaiele – legile curentului electric. O discuție e ca un joc de șah. Poți ieși înfrânt sau biruitor; dar ca să începi, trebuie să cunoști jocul de șah. Sunt oameni care se așază înaintea ta, te provoacă la joc, și apoi trântesc cu un pumn toate piesele șahului. „L-am făcut marți de la început!”, adaugă ei, victorioși. Cam așa se „discută” la noi în țară...

D-le Paraschivescu, dacă ești cel puțin atât de „cinstit” cât îmi ceri mie să fiu față de d-ta, du-te întâi la bibliotecă, informează-te pe îndelete, află ce înseamnă „spiritualitate” – și apoi vino să stăm de vorbă. Căci la strigătul d-stră de revoluționari marxiști – „intelectualii e fasciști!” – eu nu pot, deocamdată, decât ridica din umeri.

[*Vremea*, an VIII, nr. 381, 24 martie 1935, p. 6]

ELOGIU TRANSILVANIEI

Simplul fapt că Transilvania a rezistat aproape o mie de ani – este un miracol. Dar eu nu cred că este vorba numai de o simplă rezistență pasivă. Transilvania nu a supraviețuit numai tuturor frământărilor istorice din jurul și dinlăuntrul ei. Transilvania a continuat să crească, să rodească, să-și justifice drepturile istorice și geografice printr-un anumit stil de viață spirituală și culturală.

Mărturisesc din capul locului că am o nesfârșită admirație pentru transilvăneni, și în general pentru toți românii de dincolo de munți. Îi admir mai ales pentru adâncimea vieții lor morale, pentru demnitatea lor românească, pentru bărbăția lor dârză și dreaptă. Sunt atât de exasperat de deșteptăciunea bucureștenilor, de șmecheria muntenească și de melancolia moldovenească – încât ador naivitatea, cumințenia și puritatea românilor „de dincolo". Cred că stilul lor de viață sufletească salvează în bună parte superficialitatea și scepticismul de doi bani al regățenilor. Transilvania a fost secole de-a rândul centrul idealului românismului. Acum, după Unire, ar fi putut ajunge centrul de regenerare și dinamizare al unei Românii întregi și responsabile. Niciodată nu vom uita stupiditatea politicianismului român dintre 1919 – 1930, care a trimis în provinciile alipite toată zgura mahalalei și toate lăturile partidelor. Nici o pedeapsă nu va fi prea crudă pentru acei criminali inconștienți ai politicii românești, care au îngăduit să treacă 18 ani de la Unire, fără ca să cimenteze definitiv apropierea sufletească de acești frați mai curați și mai înțelepți. Ar fi trebuit să trimitem în provinciile alipite toate elitele culturii și administrației românești. Ar fi trebuit ca astăzi, în 1936, să nu existe liceu ardelenesc fără profesori excelenți din Regat, și să nu existe sat de graniță fără cazarmă și bibliotecă. Dacă, imediat după Unire, politica românească ar fi fost

condusă de fanatici naționaliști – astăzi Transilvania ar fi fost un paradis înarmat.

Noi ne-am mulțumit cu declarații platonice și manifestații politice. Nu știu câți șefi politici din România Mare au înțeles capacitatea de rezistență și de creație a Transilvaniei; câți dintre ei au pătruns adânca semnificație a unei culturi românești evoluând alături cu două culturi net superioare și totuși întrecându-le. Simplul fapt al muzicii românești din Transilvania – care își păstrează originalitatea, deși e înconjurată și amenințată de atâtea influențe – este un fenomen spiritual care trebuie să dea de gândit unui om de stat.

Există în Transilvania o extraordinară cantitate de energie pe care politica românească de astăzi n-a dezlănțuit-o și n-a canalizat-o. Sunt acolo oameni care au în sângele lor secole de prigonire și primejdie; oameni care sunt obișnuiți din moși strămoși să spună adevărul cu orice risc. Oameni a căror viață are un singur sens: *lupta*. Și în celălalte provincii românești lupta a fost și a rămas un instrument favorit „elitelor". Dar în Transilvania *lupta* a avut întotdeauna un caracter *istoric*; se apăra ființa unui neam – nu se cucereau privilegiile unei clase sau voturile unui partid.

O luptă politică în vechea Transilvanie – însemna o revoluție, cu riscurile ei: temnița, moartea. Oamenii care veneau la întrunirile politice, îmbrăcau cămașa morții. Cea dintâi revoluție socială din Europa au făcut-o trei români de dincolo: Horia, Cloșca și Crișan. Cel mai mare mit politic al României moderne l-a creat Avram Iancu. Politica însemna [mult], pentru Transilvania, dar de aici și până la primejduirea „românismului", mai e cale lungă. Cum am putea noi crede că un neam ofensiv și creator ca neamul românesc poate fi primejduit de cineva? Numai gândul acesta e umilitor. Numai ideea că trebuie să luăm „măsuri de pază". Nu-și dă nimeni seama că tăria românismului stă tocmai în disprețuirea oricăror măsuri de pază?

Să încercăm să privim lucrurile istoric, nu politic. Și istoric, nu ne poate fi teamă de nimic. Atât timp cât energiile creatoare românești n-au secat, nu ne pasă. Evreii au dreptul să se agite, pentru că destinul lor e să-și

demonstreze existența prin cele mai tragice eforturi omenești. Ei se pot considera persecutați, pentru că asta îi ajută să supraviețuiască. Noi nu avem nevoie de intransigență și intoleranță, vicii străine structurii noastre. „Românismul" n-are nici un rost creator în politică. El există în istorie, și asta e deajuns.

[În *Vremea*, an VIII, 5 mai 1935, nr. 386, p. 3]

ROMÂNISMUL ȘI COMPLEXELE DE INFERIORITATE

Cineva a spus că problema evreiască nu va putea fi soluționată favorabil pentru evrei decât de un stat național.

Afirmația aceasta e mai puțin paradoxală decât pare la prima vedere. Un stat național nu suferă de nici un complex de inferioritate. Un stat național ar trebui să reprezinte un popor consolidat, o națiune bine crescută. Complexele de inferioritate – printre care se numără și anumite aspecte ale problemei evreiești – sunt provocate mai ales de „crizele de creștere". O națiune trece prin asemenea crize de creștere, așa cum trece și un individ. Complexele de inferioritate, însă, ar putea rămâne așa cum rămân și individului, după anumite crize de creștere. Am putea, adică, să ne trezim o dată cu această gravă obsesie: că noi, românii, suntem un popor slab, inferior, care trebuie ajutat, susținut de fel de fel de legi etc. Asemenea obsesii, numite complexe de inferioritate, se cunosc destule în istorie; bunăoară, indienii sau evreii. Aceștia din urmă, pe bună dreptate, suferă cele mai tragice complexe de inferioritate. Fiecare cunoaște din propria-i experiență cât de sensibili sunt evreii adevărați, cât de orgolioși, de intransigenți (intransigența aceasta iudaică, atât de frumoasă în realizările spirituale, este în viața de toate zilele o manifestare a complexelor de inferioritate; un om cu adevărat puternic și sigur pe sine nu e intransigent).

Știți cât e de greu să fii obiectiv față de un evreu inteligent. Omul suferă la orice aluzie, la orice bănuială; i se pare mereu că se află în fața unui antisemit, și se arată întotdeauna pregătit pentru o nouă persecuție. Astfel e făcută istoria neamului lui Israil, și așa funcționează și spiritul

defensiv iudaic. Trebuie să privim lucrurile așa cum sunt. Complexele de inferioritate iudaice au fost provocate mai ales de istoria lumii creștine.

Nu înțeleg, însă, de ce trebuie să ne grăbim să avem și noi complexele noastre de inferioritate. Nu ne silește nimeni la asta. Statul românesc e un stat tânăr, și încrederea în el însuși a fost până acum nezdruncinată. Atât de nezdruncinată încât am făcut războiul convinși că românul are șapte inimi în pieptu-i de aramă. S-au găsit deștepți care au glumit cu haz pe această încredere oarbă în destinul nostru. Dar nu e lucru de glumă. Românul crede în el însuși; România crede în misiunea ei istorică. Asta e o tărie pe care nimeni nu ne-o poate lua. Viața politică, ororile politicii noastre se țes pe deasupra rosturilor autentic românești. România politică e o țară slabă și slăbită. România adevărată, istorică, n-are nimic de-a face cu aceste slăbiciuni. Ea *este*; înainte de toate *este*. Nici un dușman, nici o înfrângere, nu va putea suprima certitudinea aceasta în propria noastră existență și misiune istorică.

Nu suntem intransigenți, pentru că nu ne simțim inferiori. Toleranța noastră „proverbială" este o tărie, nu o slăbiciune. Toleranța se numea pe vremuri, pe timpul barbarilor și al descălecătorilor, putere și asimilare. Nici o țară din Europa nu a asimilat cu mai multă frenezie elemente etnice eterogene, cum am asimilat noi, de la 600 după Christos până la sfârșitul secolului XIX. Într-altă țară, amestecul acesta de rase și neamuri ar fi creat un popor cenușiu. La noi, rezultatul a fost poporul românesc. Aceasta e o mândrie pe care nu știu dacă o pot avea multe țări. Energia latentă a românismului – de a asimila, de a configura, de a crea forme specifice – a fost pusă la încercare 13 veacuri. Nu înțeleg de ce ne-am îndoi de ea tocmai acum. Nu am obosit încă. Dimpotrivă, toate semnele arată spre noi.

Cine vrea să se asimileze, e bine venit. Cine nu, e liber să-și păstreze nevoile și neamul. Nu înțeleg de ce țipăm: primejdie! Unde este primejdia? Că sunt minoritari prea mulți la posturile de comandă? Îi vom scoate prin concurență, prin propriile noastre forțe, prin legi administrative la

nevoie – dar de aici și până la primejduirea „românismului" mai e cale lungă. Cum am putea noi crede că un neam ofensiv și creator ca neamul românesc poate fi primejduit de cineva? Numai gândul acesta e umilitor. Numai ideea că trebuie să luăm „măsuri de pază". Nu-și dă nimeni seama că tăria românismului stă tocmai în disprețuirea oricăror măsuri de pază?

Să încercăm să privim lucrurile istoric, nu politic. Și istoric, nu ne poate fi teamă de nimic. Atât timp cât energiile creatoare românești n-au secat, nu ne pasă. Evreii au dreptul să se agite, pentru că destinul lor este să demonstreze existența prin cele mai tragice eforturi omenești. Ei se pot considera persecutați, pentru că asta îi ajută să supraviețuiască. Noi nu avem nevoie de stimulente ca să supraviețuim. Noi nu avem nevoie de intransigență și intoleranță, vicii străine structurii noastre. „Românismul" n-are nici un rost creator în politică. El există în istorie, și asta e de ajuns.

[*Vremea*, an VIII, nr. 386, 5 mai 1935, p. 7]

ROUMAIN, RUMENIAN, RUMÄNE, RUMENO...

Toamna trecută, într-un vagon din trecere prin Polonia, se vorbea despre România ca: „Țara lui bacșiș-bacșiș". Expresia, cât ar fi fost ea de umilitoare, nu mi s-a părut prea aspră. Acela care o folosise era bine informat, din presa poloneză și germană. Ar fi putut vorbi mai categoric, mai umilitor - căci numele miniștrilor și panamalelor pe care le cunoștea erau dincolo de orice apărare. Ceea ce se șoptește la noi în țară prin cafenele sau prin redacții - e scris cu litere groase și cu multe semne de exclamare în presa străină. Suntem, în cel mai bun caz, „țara lui bacșiș-bacșiș". Nu ne respectă nimeni, și onorurile care ni le fac reprezintă interesele țărilor străine în România, iar nu recunoașterea meritelor noastre.

Suntem un popor optimist, și credem că sutele de mii de morți pe care i-am oferit Antantei în războiul cel mare au izbutit să întunece legenda incapacității conducătorilor noștri și ai dezastruoasei noastre vieți politice. Ne închipuim că „sufletul românului" - cinstea lui, eroismul și loialitatea lui - sunt de ajuns ca să ni se ierte celelalte greșeli făcute în numele României. Dar acest „suflet" al românului nu e cunoscut și de fapt nici nu interesează peste granițe. Străinii nu ne judecă după „sufletul" nostru, după cele „șapte inimi din pieptul de aramă"; nu ne judecă nici după costumul național, nici după doina noastră. Tot ce ni se spune despre „notre grand pays", despre „notre grand Eminescu" etc. - sunt simple politeți sau entuziasme trecătoare. Străinii ne judecă după oamenii care ne reprezintă peste *granițe*, după acei care ne conduc țara, după ieftinătatea conștiințelor oamenilor noștri politici. O anchetă ironică din Daily News de astă vară ordona astfel scara prețurilor conștiințelor: „Paraguay, *România*, Albania, Afganistan etc. „Notre grand pays" ocupa cu cinste locul al doilea. Și cine știe dacă - în ochii celor care organizaseră ancheta - nu ni se

făcuse o favoare... Una din sursele noastre permanente de optimism este eroismul „soldatului român". Aproape că ne mirăm că străinătatea nu ține seama de el, de acest „soldat român" viteaz și răbdător ca un mucenic. Adevărul este că nimeni nu este dator să țină seama decât de valorile care se pot *comunica*, de valorile care le utilizează sau le distribuie elitele politice și spirituale ale unui neam. „Soldatul român" ca și „țăranul român" - cu toate magnificele lui însușiri - nu pot spăla rușinea acelor oameni care ne conduc, și ale căror acte sunt singurele comunicabile străinătății. Sacrificiul oștilor noastre n-a servit prea mult pentru mințile reci care ne judecă de peste graniță. S-a remarcat însă cu stăruință incapacitatea conducătorilor noștri. Ei sunt răspunzători. Citiți o istorie calmă a războiului european, cum e de pildă aceea a lui Liddell Hart, și veți constata ce puțin înseamnă pentru un strateg englez curajul și eroismul soldaților noștri - și ce greu atârnă în balanță imensele greșeli ale politicienilor care au avut misiunea de a ne pregăti pentru război.

Este stupid să țipăm că „nu suntem cunoscuți decât prin greșelile noastre". Suntem cunoscuți prin ceea ce *arătăm*. Și noi n-am arătat până acum decât inconștiență politică, țigănie electorală și conștiințe care se cumpără ieftin. Firește, țara românească nu se rezumă la aceste lichele și epave. Dar străinii nu sunt datori să vină în țară, să viziteze Bucegii și Delta, să învețe românește ca să aprecieze sufletul „poetic" al țăranului român și tăria morală a ciobanului din munți. Lucrurile acestea le pot face câțiva reporteri. Străinii ne cunosc prin studenții noștri, prin acțiunile noastre politice, și prin arta și literatura noastră. Cine strică dacă majoritatea studenților români din străinătate ne-au compromis? Cine strică dacă am avut Skoda mare și Skoda mică, dacă avem miniștri cu nume și acte bine cunoscute peste graniță? Cine strică dacă arta și literatura noastră e păstrată cu gelozie în București și în celelalte zece orașe culturale din România Mare. În nici un caz nu strică străinii.

Văzută de departe, politica noastră culturală și propaganda noastră în străinătate se dovedește o creație de inconștienți sau de demenți. Nici nu vom ști pe cine să tragem la răspundere. Se fac greșeli atât de grave și

întreaga noastră „propagandă" este atât de ridicolă – încât generațiile viitoare ne vor taxa, pe toți, drept inconștienți, tâlhari sau dementi. Încercați să vă imaginați ce ar fi țara românească după ce Liviu Rebreanu și Papadat-Bengescu ar fi traduși și lansați în toată lumea; după ce universitățile noastre ar fi încăpute în mâini tinere; după ce atașații de presă din străinătate ar fi înlocuiți cu oameni harnici și pricepuți – imaginați-vă toate acestea și veți înțelege ce vor crede generațiile următoare despre noi. Ar fi atât de simplu ca *roumain, rumenian, rumäne* și *rumeno* să nu se mai lege – în memoria europenilor – numai de Skoda, de „bacșiș-bacșiș", de incapacitate politică și de conștiință ieftin de cumpărat – ci și de opera unui Rebreanu, Blaga, Brâncuși sau Enescu. Ar fi atât de simplu... Un ministru inteligent ar înțelege că, în starea de lucru de astăzi, singura ofensivă ieftină și eficace împotriva insultelor legate automat de numele neamului nostru – ar fi ofensiva valorilor maxime și specifice. Dar nimeni nu înțelege. Și pe fiecare zi noroiul ne stropește mai direct și numele de român e mai compromis.

Știu că această compromitere nu ne privește, și că toți oamenii care și-au bătut joc de noi vor trebui într-o zi să plătească, cu vârf și îndesat. Dar până atunci? Până atunci ar fi posibil să punem capăt acestei inconștiențe? Nu putem opune geniul creatorilor români în fața lichelismului politicienilor români? Lucrurile acestea nici n-ar costa prea mult. Să ne amintim că propaganda prin presă a Împrumutului intern a costat 40 de milioane" Să ne amintim că Teatrul Marioara Cinski a costat statul 6 milioane. Să ne amintim sumele enorme care se plătesc gazetarilor străini ca să scrie un articol sec despre „notre grand pays". Un sfert din aceste sume ar fi de ajuns ca *Pădurea spânzuraților* și *Drumul ascuns* să fie traduse în câteva limbi europene și lansate cu succes. Își dă cineva seama ce-am câștiga noi – ca *țară*, nu ca literatură – după asemenea opere? Încep să cred că nimeni din cei care ne conduc, nu-și *poate* da seama. Încep să cred că suntem conduși – și în politică, și în cultură – de inconștienți, tâlhari sau dementi. Căci altminteri nu s-ar plăti zilnic, de la fiecare minister și fiecare instituție mai mult sau mai puțin culturală

milioane pentru șantaje – fără să se găsească acel milion menit să spargă noroiul din jurul numelui României, „țara lui bacșiș-bacșiș". Este criminal să plătești 6 milioane unui teatru Cinski – și să te tocmești pentru 10000 lei când e vorba de lansarea peste hotare a unui geniu național.

Și atunci nu mai avem nici un drept să ne plângem că nu suntem cunoscuți și apreciați, că „țăranul român" n-a fost încă descoperit de către judecata europeană. „Notre grand pays" – cu atașați de presă incapabili sau săraci, cu gazetari milionari și cinici, cu artiști și scriitori muritori de foame – își merită soarta între Paraguay și Albania.

Să nu dea Dumnezeu și mai rău!...

[*Vremea*, an VIII, nr. 390, 2 iunie 1935, p. 3]

RESTAURAREA DEMNITĂȚII ROMÂNEȘTI

Sunt semne că „românismul" nu mai e o rușine pentru nimeni. Acum doi ani încă, existau oameni care se plângeau de soarta de a se fi născut în România. Am scris atunci un articol (*A nu mai fi român!*, publicat în „Vremea"), care astăzi nu mai are nici o actualitate. Astăzi toată lumea acceptă această condiție de viață românească; o acceptă și o exaltă. Ceea ce profesorul Nae Ionescu numea „spiritul ofensiv al românității", începe să se precizeze în fapte. Istoria singură va dovedi cât de departe poate ajunge acest „spirit ofensiv românesc".

Nu e vorba de revendicări, firește. E vorba de o restaurare completă a demnității românești. O restaurare de conștiință, deocamdată, până se va împlini și în viața civilă românească. Este simptomatic faptul că această restaurare a demnității și a valorilor românești coincide cu un „moment Eminescu". Am arătat în altă parte cât de numeroase și eficiente sunt eforturile de editare, critică și reconstituire a gândirii și a poeziei lui Mihai Eminescu. Verificăm încă o dată un adevăr uitat de prea multă lume: puterea creatoare a geniului, intervenția inteligenței și a poeziei în istorie. Generații întregi și-au călit ideologia după articolele politice ale lui Eminescu. Mii de oameni au făptuit după îndemnurile, viziunea și logica lui Eminescu. Astăzi, toate formațiile de dreapta din România revendică ideologia eminesciană. Și cu toate acestea, mi se pare că marea lecție pe care ne-o dă și viața și opera lui Mihai Eminescu – nu a fost încă bine înțeleasă. Astăzi, mai mult ca altă dată, inteligența, talentul, geniul, cultura – sunt disprețuite și umilite. Printr-o stupidă confuzie (a cărei origine am arătat-o de mult, în „Cuvântul", dar asupra căreia voi mai reveni), toate aceste însușiri intelectuale sunt considerate resturi de mentalitate „individualistă" și „burgheză". Evident, nici țăranul, nici cărturarul sau

creatorul adevărat nu judecă astfel. Disprețul față de „intelectual" îl trădează numai intelectualii mijlocii, ratați ori semidocți, care sunt prea conștienți de mediocritatea resurselor lor spirituale, și speră să creeze o nouă ierarhie a valorilor împotriva „primatului spiritual". Ați observat cine critică și neagă „intelectualismul"? N-am văzut nici un creator, nici un om de vastă cultură sau de autentică inteligență printre ei. E firesc, deci, ca lecția lui Mihai Eminescu să nu fie înțeleasă de acești oameni mijlocii, care nu înțeleg nici valorile spiritului nici valorile românești.

Am mai spus și altă dată, că singurele grupuri creatoare din societatea românească modernă sunt țăranii și intelectualii. Grupuri creatoare, și grupuri care verifică puterea de rezistență a neamului românesc. Vitalitatea și eroismul țărănimii – care apără de o mie de ani libertatea și *forma* pământului și vieții românești – nu o pune nimeni la îndoială. Un neam care a asimilat atâtea elemente etnice străine, fără ca să-și altereze structura sa specifică, și fără să-și epuizeze puterea sa de creație – nu are de ce să se teamă. Cea mai sigură verificare a misiunii istorice românești, este tocmai prezența atât de dârză și de creatoare a neamului acesta, rămas intact și fertil după o mie de ani de cotropiri, de războaie și de calamități. Apărarea pământului și a libertății – este cel mai nobil instinct al unui neam; este instinctul lui *istoric*. Au fost neamuri care n-au avut acest instinct și au pierit; semințiile din nordul Africii, slavii de la Marea Baltică, iranienii de la Marea Caspică, locuitorii băștinași ai Birmaniei, vechile neamuri amerindiene și altele.

Noi nu avem de ce să ne plângem. Demnitatea românească – cel puțin atât cât este ea reprezentată prin clasa agricolă – s-a păstrat intactă de-a lungul veacurilor. Puterea de asimilare a celulei românești a fost prodigioasă. Oricare altă nație, dacă ar fi avut destinul nostru – de a absorbi atâția barbari și atâția năvălitori, atâția europeni și atâția asiatici – ar fi ieșit cenușie și stearpă, cum sunt astăzi conglomeratele elvețiene, anglo-indiene și indo-chineze. Tot ce-a asimilat pătura rurală românească

– nu se mai cunoaşte astăzi. Neamul nostru are fără îndoială puterea şi geniul *formelor*.

Acelaşi instinct, de creaţie şi „formulare" structural românească, îl are celălalt grup social, „intelectualii". (Am definit de mai multe ori ce trebuie să se înţeleagă prin acest termen). Un Eminescu, Hasdeu, Pârvan, Iorga, Nae Ionescu, Lucian Blaga, Brâncuşi, Liviu Rebreanu şi alţii – deşi aparţin unor clase sociale deosebite (ţărani, burghezi, boieri) – au un geniu egal de creaţie şi „formulare" românească. Dacă e vorba să căutăm continuitatea spiritului autentic românesc – o găsim în aceste două clase: ţăranii şi intelectualii. Pe de o parte creaţia folclorică, a unei vieţi colective organice – pe de altă parte geniul personal, care ajunge singur la conştiinţa realităţilor româneşti.

Instinctele acestor două grupuri sunt identice. Instinctului de apărare şi libertate a ţăranului (apărarea pământului, libertatea naţională şi socială) – îi corespunde instinctul de apărare şi de creaţie al intelectualului. Căci ce înseamnă asimilarea culturilor universale, lupta cu influenţele străine, aventurile în toate geografiile spiritului şi în toate etapele istoriei – decât lupta pentru apărarea *spiritualităţii româneşti* împotriva ispitelor şi formelor străine? Puterea de asimilare biologică a păturilor rurale – corespunde puterii de asimilare spirituală (de absorbţie şi „formulare") a intelectualilor. Un Mihai Eminescu verifică rezistenţa celulei româneşti tot atât de sigur ca o luptă istorică împotriva unei cotropiri străine. Oare s-a temut Eminescu de vreo cultură, de vreo filosofie sau poezie străină? Oare n-a fost el românul care a pătruns pretutindeni în cultura universală, fără să-i pese de primejdii, fără să se teamă de influenţe şi de sterilitate? Volumele recente ale lui G. Călinescu aduc un enorm material inedit, în care descoperim marea foame spirituală a lui Eminescu, şi descoperim toate „influenţele" veacului. De la budhism şi Schopenhauer, până la romanticii francezi şi poezia clasică – a rămas ceva pe care să nu-l fi gustat Eminescu, a rămas vreun teritoriu spiritual pe care să nu fi pătruns, măcar provizoriu şi în pripă? Şi acelaşi lucru se verifică pretutindeni. Dante, Shakespeare, Cervantes, Rabelais, Goethe – toţi au fost oameni dârji,

neînfricaţi de influenţe, oameni cu pofte intacte, care au cutreierat toate culturile şi nu s-au temut de nici o influenţă străină. Oameni care au asimilat materiale universale, le-au dat forma specifică geniului sau naţiunii lor. Se poate spune, fără nici o exagerare, că operele acestor bărbaţi echivalează cu marile lupte de apărare ale neamurilor lor.

Şi mai există astăzi oameni care dispreţuiesc intelectualii şi se tem de influenţe?! Numai un ratat poate dispreţui clasa intelectualilor, singura clasă în afară de cea ţărănească unde instinctul de libertate şi puterea de formulare au rămas intacte. Demnitatea românească pe care o vedem restaurată astăzi, nu poate fi completă decât prin creaţia spirituală. Creaţie care înseamnă înainte de toate: libertate spirituală. Este adevărat că există un număr considerabil de pseudointelectuali, oameni fără structură, sterpi, amorfi, bolnavi. Dar de când mahalaua românească reprezintă neamul nostru românesc? De când oamenii amestecaţi, mediocri, fără tradiţie şi fără geniu, oamenii care maimuţăresc centrul oraşului şi „luxul stăpânilor" – de când au ajuns aceştia reprezentativi? După cum periferia urbană n-a putut asimila perfect elementele eterogene nou venite şi n-a putut încă crea o structură care să corespundă structurii spiritualităţii rurale – tot aşa pseudointelectualii maimuţăresc şi amestecă stilurile. Mahalaua a creat până acum un stil grotesc, care se amuză când îl întâlnim în Caragiale, dar care e tragic, când îl privim istoric. Acest stil de cafenea, acest geniu verbal de secătură sceptică, acest proverb mixt şi impur – care reprezintă o înţelepciune de slugă şi o enciclopedie de gazetar – nu ne reprezintă. Ea nu are nimic de-a face cu demnitatea românească – pentru că nu are nimic de-a face cu nici o demnitate umană. Confuzia între mahala şi românism, a început să dispară. E datoria noastră să risipim cât mai curând şi confuzia între intelectualul creator, şi parvenitul papagal, între Mihai Eminescu şi Caţavencu.

[*Vremea*, an VIII, nr. 403, 1 septembrie 1935, p. 3]

ROMÂNIA ÎN ETERNITATE

Naționalismul nu e numai marea iubire pentru morții și pământul nostru, ci este mai ales setea de eternitate a României. Nu iubești numai tot ce a fost al strămoșilor tăi și ce este încă al tău – ci vrei ca acest tot să fie în eternitate, să rămână peste și dincolo de istorie. Îți iubești țara și neamul pentru că știi că numai așa vei putea rămâne și tu, aici, în istorie, legat și păstrat de pământ. Eternitatea pe care insul și-o închipuie, o cucerește sau o cerșește singur – este o cu totul altă problemă decât această eternitate colectivă, a neamului întreg. Aici răzbate setea omului de concret, setea de a ști păstrate veșnic locurile și experiențele pe care le-a cunoscut și le-a apărat câteva zeci de ani, câteva clipe.

Cred că în orice fel de naționalism trăiește, mai mult sau mai puțin manifest, această iubire pentru eternitatea neamului. Și mi se pare că nu există decât un singur fel de a-ți sluji neamul și țara: de a lupta, pe orice cale, pentru eternitatea lor. Luptă pe care fiecare o înțelege după firea și iubirea lui. Dar numai setea eternității poate transfigura acest sentiment și această luptă. Numai prezența eternității poate depăși politica. Toate acțiunile noastre pe acest pământ ar deveni meschine și deșarte dacă n-ar fi intuiția eternității care să le dea o altă valoare și o altă tărie.

Sensul existenței și datoria fiecărui om este *creația*. Creația de orice formă: echilibru interior, familie vie, operă, gând. Nae Ionescu spunea cândva că singura datorie a statului este de a îngădui și ajuta orice om să creeze. Orice formă de viață organizată – de la formele biologice până la cele statale – are aceeași menire și același scop: ca fiecare dintre membrii săi să creeze, să continue a rămâne vii și fertili. Dar ce este altceva această creație, decât setea de eternitate, cel mai cert și mai valid instinct omenesc? Naționalismul nu poate face nici el excepție; *creația* și, deci, *eternitatea* sunt axele și premisele sale.

Cei mai glorioși „naționaliști" nu sunt eroii, nici șefii politici; care nu fac decât să conducă destinele istorice ale neamului lor. Cei mai glorioși „naționaliști" sunt creatorii care cuceresc de-a dreptul eternitatea. Există o sete de eternitate în fiecare om, sete pentru neamul și țara lui. Dar există și o altfel de eternitate: un salt dincolo de istorie, prin care o țară și un neam intră și rămâne în eternitate. Un salt pe care l-a făcut vechea Grecie, Italia, Franța, Anglia, Germania, Rusia.

Orice se poate întâmpla cu Italia, acum; poate să fie înfrântă, robită, ștearsă de pe fața pământului. Dar nici o forță istorică nu va putea scoate Italia din eternitate. Nici o revoluție, nici un măcel, nici un cataclism nu va putea ucide pe Dante Alighieri, pe Michelangelo, pe Lionardo. Chiar dacă toate muzeele ar fi distruse, chiar dacă toate bibliotecile ar fi incendiate – acești mari italieni, alături de atâția alții, vor continua să domine și să fertilizeze lumea. Oricât de mare ar fi saltul care s-ar întâmpla în istorie – salt înainte sau salt înapoi – lumea va avea veșnic nevoie de Eschil, Platon, Cervantes sau Shakespeare.

Mă gândesc că sunt țări care au ieșit din istorie și au intrat în eternitate printr-un singur creator, printr-un singur geniu. Bunăoară, Rusia, prin Dostoevski; sau Danemarca prin Sören Kierkegaard. Poate fi o mai vastă și mai legitimă mândrie a unul neam decât saltul acesta dincolo de istorie, intrarea aceasta în eternitate printr-o mare creație spirituală, care poartă cu ea toate virtuțile rasei? Ceea ce istoria păstrează în milioane de exemplare cenușii și impure, eternitatea primește în câteva exemplare perfecte, care oglindesc geniul și forțele creatoare ale națiunii întregi. Milioanele se transformă, sau se alterează (Grecia clasică) – dar acele câteva exemplare perfecte nu se vor putea niciodată transforma în altceva decât ceea ce sunt. De aceea mi se pare că o națiune care izbutește să aleagă din sânul ei câteva genii în cinci veacuri de istorie – este o națiune care nu are de ce să se teamă. Orice i s-ar întâmpla în viitor – și-a cucerit de pe acum eternitatea...

Mă gândesc cu groază că și pe noi, românii ne așteaptă o „eternitate": proverbul. Intrăm în proverbele celorlalte națiuni, așa cum a intrat

scoțianul, irlandezul, ovreiul – și, în Peninsula Balcanică, țiganul. Am ajuns de pomină; și, până ce vom fi cunoscuți peste hotare pentru capodoperele noastre sau prin românismul nostru, suntem cunoscuți prin politica și dezmățul nostru intern. Nu știu dacă fiecare dintre dumneavoastră își dă seama cât de grav suntem compromiși. Numai câțiva pași, și intrăm în iremediabil – de unde nimeni nu ne va mai scoate. Proverbul va ajunge stăpânul nostru; și așa după cum, cu sau fără dreptate, se spune despre bulgari că sunt proști, despre polonezi că sunt îngâmfați, și despre spanioli că sunt grozavi în dragoste – tot așa se va spune și despre români că sunt *hoți*. A și început să se spună: nu numai prin gazetele și cercurile politice europene, ci și prin proverbe. Ascultați unul din ele, cules din Knickerbocker: *„Quand quelqu'un vole, c'est la cleptomanie. Quand plusieurs volent, c'est une manie. Quand tout un peuple vole, c'est la Roumanie!"* Nu vă plesnește obrazul de rușine? Aceasta este eternitatea care ni se pregătește. Aceasta este tot ce-a făcut pentru noi, de la victorie încoace, politica, administrația și cultura noastră oficială.

Un gazetar italian, al cărui nume nu-l mai citez, de rușine, povestește că un mare demnitar bulgar îi spunea: „În caz de război, armata noastră pornește spre Jugoslavia, iar în România trimitem un milion de lei. Jumătate pentru presă, jumătate pentru restul țării." Glumă idioată? Poate că da. În orice caz, o glumă pe care nimeni nu are curajul s-o facă asupra Jugoslaviei, asupra Germaniei sau Italiei. O glumă care trece de la om la om, peste granițele noastre. Și care ne pregătește cel mai nedrept proverb care ni se poate potrivi.

Trebuie să iubești România cu frenezie, s-o iubești și să crezi în ea împotriva tuturor evidențelor – ca să poți uita gradul de descompunere în care am ajuns.

[*Vremea*, an VIII, nr. 409, 13 octombrie 1935, p. 3]

MAI MULTE FELURI DE NAȚIONALIȘTI...

Nimic nu ne îndreptățește să credem că, dacă Eminescu ar fi trăit astăzi, ar fi întâmpinat mai puține greutăți în zonele oficiale și ar fi izbutit să-și impună marea sa spiritualitate elitelor României întregite. Dimpotrivă, totul ne face să credem că – dacă mi se îngăduie termenul – „cariera" lui Eminescu ar fi fost și mai spinoasă. Asprul său fanatism naționalist i-ar fi închis multe porți. Intransigența sa politică ar fi atras asupra-i renumele de „huligan". Mihai Eminescu ar fi fost considerat astăzi „hitlerist" și „fascist". Împotriva oricăruia dintre articolele sale politice, D. Tudor Teodorescu-Braniște ar fi scris savuroase replici la „Adevărul" sau „Cuvântul liber" – și Mihai Eminescu ar fi fost scos în slujba nemților sau în simbria burgheziei române. De altfel, nici mitul lui Eminescu n-ar fi fost posibil astăzi. Antisemitismul și naționalismul său feroce ar fi stârnit împotriva-i o cohortă de critici și de moraliști, care, în cel mai bun caz, i-ar fi vorbit despre obligațiile României față de minorități, despre umanitarism și alianța noastră cu Franța etc. Acest mare „huligan", acest poet care a folosit o singură dată blestemul – împotriva celor care „au îndrăgit străinii" – ar fi fost astăzi copleșit de injurii, de calomnii, de intrigi. Marele noroc al lui Mihai Eminescu a fost că s-a născut încă destul de devreme; s-a născut într-un timp când nu era o crimă împotriva statului să predici cel mai îndârjit românism; într-un timp când nu se făceau reclamații la Paris. Nici unul, dar absolut *nici unul* dintre marii creatori spirituali ai neamului nostru, nu ar fi scăpat, astăzi, de cele mai violente injurii. Ce-ar fi fost oare altceva Mihail Kogălniceanu decât un barbar? Ce-ar fi fost Vasile Conta decât un „hitlerist" inconștient, care surpă temeliile statului nostru? Ce-ar fi fost Bogdan Petriceicu Hasdeu dacă nu cel mai de pe urmă „huligan"?!...

Lucrurile sunt mai triste decât par la prima vedere. Căci, dacă scrisul lui Mihail Eminescu ar fi fost astăzi cenzurat, dacă gazeta la care ar colabora el ar fi fost suspendată – asta nu înseamnă că „naționalismul" nu ar fi reprezentat în presa cotidiană. S-ar găsi oricând o duzină de gazetari mediocri care să spună, mediocru, adevărurile pe care le-ar fi scris strălucit Mihai Eminescu. Sunt sigur că un Tocilescu sau un T.P. Rădulescu ar fi putut scrie astăzi – în timp ce un Bogdan Petriceicu Hasdeu ar avea ziarul său suspendat. Nu vi se pare semnificativ faptul că, astăzi, când o duzină de pene „naționaliste" sunt lăsate libere – singurul om care n-are dreptul să scrie în Țara Românească este profesorul Nae Ionescu? Nu vi se pare ciudat că foarte multă lume face „revoluție națională", iar singurul ziar revoluționar și naționalist pe care l-a avut România de după război, „Cuvântul" este suspendat de aproape trei ani?!...

Lucrurile sunt grave nu numai pentru că naționalismul este astăzi calomniat – ci mai ales pentru că adevărații cugetători și luptători naționaliști sunt puși în imposibilitatea de a acționa, în timp ce „naționaliștii" de mâna a doua și de mâna a douăsprezecea sunt lăsați liberi. Nu cred că acesta e destinul naționalismului românesc: să triumfe prin oameni de duzină. Nu cred că neamul nostru are ceva de câștigat după urma unei asemenea victorii, datorate unor asemenea naționaliști. Este drept că doctrina pe care o propagă orice naționalist este tot atât de binevenită – pentru că, cel puțin, păstrează viu un crez necesar, o dogmă. Dar, un asemenea crez este o problemă personală sau politică. *Istoria* nu se face cu asemenea oameni. Istoria nu se face cu Grigore Tocilescu – naționalist bine intenționat, dar mediocru – ci cu un Bogdan Petriceicu Hasdeu. Din punct de vedere politic, poate fi egal dacă un articol e semnat Tocilescu sau Hasdeu. Din punct de vedere istoric – diferența este enormă. De o parte, mediocritatea sterilă și vociferantă. De cealaltă parte, geniul creator, viziunea profetică a destinelor neamului românesc...

Ceea ce interesează acum nu mai e *politicul* – ci *istoricul.* Nu ne interesează victoria unei grupări politice – ci reintegrarea României pe liniile sale istorice. Este cu atât mai tristă, așadar, abaterea unui fapt istoric

și fărâmițarea lui în incidente politice. În asemenea incidente se amestecă, întotdeauna, tot felul de oameni. Lupta politică este, astăzi, un lucru lipsit de semnificație. Nu mai au semnificație decât luptele istorice. În acești „ani hotărâtori" singurele probleme care trebuie să ne preocupe sunt problemele istorice: o Românie unită și puternică, exaltarea spiritului ofensiv, crearea unui om nou, a unui om cu destin. Un asemenea om nou nu are nimic de învățat de la naționalismul politic. El nu poate învăța decât de la un naționalism istoric, de la sufletul și voința de putere a câtorva inspirați. Proza politică a unui T. P. Rădulescu poate fi bună pentru exaltarea câtorva oameni cumsecade. Proza unui Eminescu și a unui Hasdeu poate pregăti omul nou, un român liber, fără complexe de inferioritate.

E timpul să ne întrebăm dacă ne șade bine să alegem întotdeauna porțile din dos ale istoriei. Dacă e frumos să amestecăm și aici politica. Dacă, oare, destinul României moderne este să cenzureze pe Hasdeu și să lăsăm să vocifereze Grigore Tocilescu...

[*Vremea*, an IX, nr. 444, 5 iulie 1936[

DOCTORUL GASTER

Bătrânul și de mult ilustrul savant, Dr. Moses Gaster, și-a dăruit Bibliotecii Academiei Române colecția sa de manuscrise și cărți vechi românești. Sunt peste două sute de rarități bibliografice, multe din ele adunate de Mihai Eminescu și cumpărate apoi de savantul doctor Gaster. Pe temeiul acestor manuscrise și cărți vechi, a publicat M. Gaster lucrarea sa din tinerețe, *Literatura populară română* (București, 1882), care, împreună cu al doilea tom din *Cuvente den bătrâni* al lui Hasdeu, alcătuia până mai deunăzi singura monografie critică și completă asupra literaturii românești scrise; până mai deunăzi, adică până în 1929, când profesorul Cartojan a dat la lumină primul volum din lucrarea sa de sinteză, *Cărțile populare în literatura românească*. Aceeași bogată colecție personală a folosit-o și la alcătuirea *Crestomației române* (2 vol., Leipzig, 1891).

Doctorul Gaster a plecat din țară în 1885. S-a stabilit de-atunci la Londra, unde a ajuns rabinul Comunității Israelite. În anul acesta a împlinit 80 de ani, căci s-a născut în 1856. A fost contemporan și a cunoscut îndeaproape generația de scriitori și savanți români ai Independenței. A cunoscut pe Eminescu, de la care a cumpărat o bună parte din manuscrisele și cărțile vechi care se vor întoarce zilele acestea în țară și vor fi depuse în Biblioteca Academiei Române. A cunoscut pe Odobescu, a cunoscut mai ales pe Hasdeu, la revista căruia (*Columna lui Traian*, 1876 - 1877) colabora încă din timpul când își pregătea doctoratul la Breslau. De acolo trimite Gaster *Câteva rectificări la etimologiile grece, turce și maghiare ale lui Rösler* („Columna", 1876, pp. 521 - 524); *Başkert = București?, fântâne arabe pentru istoria română* („Columna", 1877, pp. 244 - 247); o recenzie la *Dictionnaire turc-arabe-persan al lui Zencker* (pp. 298 - 300); un comentar la un studiu comparativ al lui Ispirescu (pp. 447 - 449). Tânărul savant

dovedea de pe atunci o prodigioasă erudiție lingvistică și folclorică. De la Hasdeu învățase să aprecieze importanța limbilor slave și orientale pentru înțelegerea istoriei românești și balcanice. Pregătirea sa lingvistică i-a fost de un mare folos după ce ne-a părăsit. Gaster a uluit lumea științifică din Apus prin mulțimea și varietatea limbilor pe care le stăpânea. Căci, deși s-a specializat apoi în limbile semite, putea folosi în cercetările sale de folklor comparat toate limbile slave și romanice, limbile clasice, limba turcă, persană, arabă, limbile germanice...

Este semnificativ faptul că Moses Gaster debutează în revista antisemitului Hasdeu. Tot atât de semnificativ, ca și faptul că singurul asistent-conferențiar pe care și l-a ales Hasdeu, a fost Lazăr Șăineanu, un erudit evreu. Este drept că, după ce a publicat *Literatura populară română* – unde afirma că unele basme și legende populare românești își au izvorul în legendele biblice – Gaster s-a răcit de Hasdeu. În scrierile lui Hasdeu de după 1882, se întâlnesc multe înțepături împotriva lui Gaster. Dar nu știm dacă marele antisemit s-a bucurat într-adevăr de expulzarea rivalului său. Prietenia lui Hasdeu pentru elevul și asistentul său Șăineanu – cel puțin până la penibilul episod din 1900 – alcătuiește una din paginile cele mai frumoase din viața marelui enciclopedist și antisemit. Dealtfel, fie spus în treacăt, nu știu dacă vreun bancher sau arendaș evreu a fost expulzat în epoca dintre 1870-1916. Au fost însă siliți să plece trei mari savanți evrei: Gaster, Șăineanu și Tiktin. Toți trei și-au cucerit un renume european. În anii când noi primeam fel de fel de negustori galițieni – am izgonit trei capacități de mare clasă europeană...

Lazăr Șăineanu a abandonat studiile sale de folklor românesc, dedicându-se – cu cât succes, o știe astăzi toată lumea – dialectologiei franceze și lingvisticii generale. Doctorul Gaster nu și-a părăsit însă niciodată cercetările începute în tinerețe. Este adevărat că s-a preocupat mai mult de sectele iudaice și de literaturile apocrife. A editat și a tradus texte ebraice.

În cele trei mari volume de *Texts and Studies* (1931) și-a adunat aproape tot ce rămăsese îngropat în vechi reviste de folklor și lingvistică.

Un volum întreg e ocupat numai de texte ebraice. Cartea despre Samariteni (London, 1925), *Asatirul sau Cartea samariteană despre tainele lui Moise* (London, 1927), precum și traducerea mai veche a *Cronicilor lui Jerahmeel* (London, 1899) – au făcut din doctorul Gaster o autoritate în tot ce privește literatura eretică și apocrifă iudaică. Dar iubirea sa pentru începuturile scrisului românesc și folklorul românesc – n-a încetat niciodată. A continuat, și după plecarea din țară, să dea seama despre publicațiile românești în „Kritischer Jahresbericht über die Fortschritte der Romanischen Philologie". În 1901, colaborează la *Grundriss*-ul lui Gröber cu o *Rumänische Literatur.* În 1915 publică frumoasa carte: *Roumanian Bird and Beast, Stories* (London). În sfârșit, zilele acestea apare în colecția îngrijită de profesorul Cartojan și editată de „Scrisul Românesc" – o culegere din scrierile lui Anton Pann.

Îmi aduc aminte de un articol scris de mult de d. Em. Bucuța, în care povestea o vizită la Dr. Gaster, la Londra. Trecuseră numai câțiva ani de la război. Domnul Bucuța admira bogata colecție de manuscrise și cărți vechi românești; se gândea, cu melancolie, că ochii obosiți ai bătrânului savant nu se vor mai opri asupra rândurilor migălos și evlavios scrise cu sute de ani în urmă; se întreba dacă această comoară se va întoarce cândva în țară, și dacă doctorul Gaster va putea vreodată uita jignirea de acum cinzeci de ani... Iată că astăzi colecția de manuscrise și tipărituri vechi se întoarce în țară. Și doctorul Gaster a uitat jignirea, căci și-a închinat o parte din ultimele sale puteri editării unui clasic român: Anton Pann. Evenimentul e prea important, ca să nu fie subliniat și comentat.

Mai rămân însă o sumă de lucruri de făcut. Și pentru mângâierea doctorului Gaster, și pentru folosul nostru. Am putea cunoaște de la Dr. Gaster foarte multe amănunte care privesc deaproape generația Independenței. Numai el ne-ar putea spune lucruri interesante despre un Odobescu, un Hasdeu și poate chiar Mihail Eminescu. La vârsta patriarhală pe care o poartă atât de glorios – opt zeci de ani – poate ar fi greu pentru doctorul Gaster să mai vină până la noi. Dar ar trebui delegat un tânăr

isteț de la Legația noastră de la Londra, să adune de la el toate informațiile despre generația Independenței.

Îmi îngădui o indiscreție. Îmi îngădui să citez dintr-o scrisoare a lui M. Gaster, trimisă de la Londra în 12 mai 1936, câteva rânduri. „Mi se pare că era ceva firesc ca biblioteca mea să se întoarcă în țară printr-un nepot al meu. S-a potrivit foarte bine. Și acuma, să le fie norocul acolo unde sunt!"...

[În *Vremea*, 21 iunie 1936, nr. 442, p. 9]

„SĂ VENIŢI ODATĂ ÎN MARAMUREŞ..."

Gheorghe Chindriş, plugar român din com. Ieud, în Maramureş, nu este un necunoscut. Tânărul acesta îndrăgostit până la patimă de cartea românească, a avut, în felul lui, o bogată corespondenţă cu mai mulţi scriitori din Bucureşti. Plugar sărac, când nu-şi mai putea cumpăra o carte nouă, o cerea cuviincios autorului. Astfel şi-a cheltuit toată munca: pe cărţi. Din pricina lecturilor de noapte şi din pricina sărăciei, s-a îmbolnăvit greu. După ce şi-a vândut pământul din sat, s-a retras la munte: bolnav. Nu mai are astăzi decât cărţile, care i-au măcinat tinereţea. Pe ele nu le-a vândut. Nici măcar o singură carte.

Despre Gheorghe Chindriş „intelectualul" au scris, dacă mi-aduc bine aminte, d. Eugen Lovinescu şi d. Adrian Maniu. Nu ştiu însă dacă toţi corespondenţii săi din capitală au aflat ceva, prin scrisorile cărturarului din Ieud, despre jalea Maramureşului.

Plugarul Chindriş, care n-a făcut niciodată politică, se mulţumea să le scrie despre singurătăţile lui, despre tristeţea satului, despre dorul lui de carte şi de duh românesc. Sfios şi cuviincios, Gheorghe Chindriş nu aducea vorba, în frumoasele sale scrisori, despre nimic care ar fi putut turbura tihna noastră, a cărturarilor de la Bucureşti.

S-a întâmplat însă ca boala şi sărăcia tot mai aspră a plugarului îndrăgostit de carte, să topească timiditatea. Gheorghe Chindriş acum, când e pironit în pat din vară, îşi ia inima în dinţi şi ne destăinuieşte jalea mândrei sale provincii, Maramureş. Articolul meu *Piloţii orbi*, publicat aici în *Vremea*, i-a dat curajul mărturisirilor. Nu ştiu ce vor crede prietenii săi din marile democraţii bucureştene. Eu, ca huligan, mă mulţumesc să transcriu câteva pagini din lunga şi îndurerata sa scrisoare.

„Şi să ştiţi, Domnia Voastră, că în Maramureş românii nu mai au nici un petec de pământ. Pământul şi l-au vândut străinilor care s-au făcut bogaţi. Maramureşul meu nu va fi niciodată românesc. Nici nu poate fi. Fiindcă, vorba Domniei Voastre, Piloţii orbi nu lasă. Acei „Piloţi" sunt în toate partidele şi sunt contra noastră a celor slabi şi a celor săraci, care în fiecare dimineaţă mâncăm pâine de ovăz, neagră ca pământul.

Eu nu mai sper în nimic. Şi dacă prin o minune Dumnezeiască se va întâmpla să mă vindec – vă asigur că nu voi face politică niciodată. Să veniţi odată în Maramureş. Să vedeţi jalea ce este. Cred că aţi plânge, aşa cum aţi scris în articolul „Piloţii orbi", a doua oară. Eu, credeţi-mă, că aş vrea să mor şi mâine, ca să nu văd jalea şi necazul din judeţul meu înstrăinat. Maramureşul şi toate ţinuturile nu vor fi desrobite niciodată. Eu aşa cred.

... Acuma iarăşi sunt alegeri. Eu vă rog să mă credeţi că în judeţul meu poporul nu va vota după conştiinţă, va vota cu acei care vor da mai multă pâine de grâu şi ţuică, căci aşa a votat totdeauna. La noi voturile se cumpără cu bani de către cine vrea. Oamenii săraci nu ştiu ce fac. Ei nu cred în bine, sunt sigur, căci pentru ei niciodată nu va fi bine. După cum cred şi eu. Majoritatea voturilor vor avea Liberalii şi Naţional-Ţărăniştii, căci ei au banii... "

Ce se mai poate adăuga acestor rânduri? Ce mai poţi scrie? Pe cine mai pot atinge blestemele noastre?! Aproape că nu mai are nici un sens revolta. Din toate colţurile ne ajung aceleaşi gemete, acelaşi zvon al morţii. Niciodată n-a fost neamul nostru românesc atât de aproape de pieire. Niciodată inconştienţii şi trădătorii, orbii şi imbecilii, n-au fost atât de stăpâni pe frânele ţării.

Ce curte marţială va putea judeca atâtea mii de trădători – şi câte păduri vor trebui prefăcute în spânzurători, pentru toţi nemernicii şi imbecilii acestor douăzeci de ani de „politică românească?"...

Nu avem decât o singură nădejde – şi cea din urmă: că mântuirea neamului e aproape. Trebuie să fie foarte aproape de noi. Prea am atins un nivel de totală descompunere morală şi de haos civil. Şi, asta o ştim de la Tudor Vladimirescu, cu cât căderea a atins adâncimi mai primejdioase pentru neam – cu atât înălţarea neamului va fi mai măreaţă şi mai uluitoare..."

Gheorghe Chindriş, nu pierde nădejdea! Aşteaptă!

[În *Vremea*, an X, 5 decembrie 1937, nr. 516, p. 2]

MOARTEA DOCTORULUI GASTER

Cu Dr. Gaster, mort în primăvara aceasta, când ajunsese la mijlocul celui de-al 83-lea an de viață, se stinge unul dintre cei mai învățați oameni ai veacului nostru. Făcea parte din clasa aceea de savanți, astăzi atât de restrânsă, care nu-și îngrădesc curiozitatea la câteva sectoare ale științei pe care o cultivă. Era un enciclopedist în sensul concret al cuvântului, întocmai ca și celălalt fiu adoptiv al culturii anglo-saxone, Dr. B. Lanzer, mort și el cu puțini ani în urmă, la Chicago. Puțini învățați vor mai putea câmpurile vaste pe care le-a desțelenit și fructificat Dr. Gaster în 60 de ani de neîntreruptă activitate științifică. Specia aceasta de enciclopediști-istorici se va stinge, cu timpul. Gaster a avut norocul să-și înceapă studiile într-o epocă în care filologia și istoria atinseseră apogeul și multe din disciplinele auxiliare – care, astăzi, înghit ele singure o viață de om – nu-și căpătaseră încă autonomia.

Născut într-o familie cu bună-stare și tradiție cărturărească, tânărul Gaster a învățat de timpuriu, în afară de limbile franceză și germană, elemente de limba ebraică. De altfel, printre dascălii lui de ebraică a fost și faimosul călător evreu Joseph Halévy, stabilit provizoriu în București, după călătoria pe care o făcuse în Abisinia (M. Schwartzfeld, *A biographical sketch of Dr. Gaster's early years*, în „Gaster Anniversary Volume", London, 1936, p.1 sq). Terminându-și studiile la Liceul Matei Basarab, Gaster pleacă, îndată după bacalaureat, la Breslau, unde funcționa un celebru seminar rabinic. Acolo lucrează sub conducerea câtorva renumiți savanți, printre care trebuie menționați Graetz, Zuckermann și Joel, și câtva timp secondează pe Zuckermann în Biblioteca Seminarului. În același timp, urmează cursurile lui Groeber, faimosul romanist, la Universitate. Tot la Breslau, în anii studenției sale, a început să cunoască și să se pasioneze

de folklor, pornind de la literatura orală și populară ebraică, și descoperind treptat comorile populare românești, și apoi ale popoarelor slave și romanice. În 1877, la 25 de ani, obține doctoratul în filosofie la Breslau cu o teză privind o problemă filologică: *Zur Rumänische Lautgeschichte. Die Gutturale Termis* (publicată în *Zeitschrift für Romanische Philologie*, 1879, pp. 355 - 388). Despre importanța acestei lucrări a lui Gaster, a scris recent d. prof. Cartojan în articolul său *Dr. M. Gaster's activity in the Field of Romanian Language, Literature and Folklore* („Gaster Anniversary Volume", pp.15 - 20), citând câteva opinii competente ale specialiștilor timpului. Gaster și-a dezvoltat ideea fundamentală din teza de doctorat în studiul *Stratificarea elementului latin în limba română*, publicat în revista lui Tocilescu (*Revista pentru istorie, arheologie și filologie*, 1883, pp. 17 - 32, 345 - 356). Tânărul savant își continuă apoi studiile sale ebraice la Breslau, obținând în 1881 diploma rabinică „magna cum laude".

Studiile acestea din Germania orientează întreaga activitate viitoare a lui Gaster. Savantul poliglot și polihistor va cerceta în lunga și laborioasa sa viață domenii variate, dar liniile de orientare sunt bine fundamentate de pe acum. Dr. Gaster va rămâne un romanist, un folklorist și un semitolog. Asta, în ceea ce privește activitatea sa științifică. Dar, Dr. Gaster nu a fost numai un cărturar. Încă din primii ani ai tinereții sale și-a călit o puternică și limpede conștiință națională. A simțit și a trăit în conformitate cu destinul poporului său, *Iudaeo fidei singularis*, remarcă incizia lui Bruno Schindler din fruntea volumului omagial. Într-adevăr, ca și colegul său întru cărturărie, ilustrul orientalist Sylvain Lévy, profesorul de la Collège de France, Dr. Gaster n-a uitat niciodată că e evreu. Sylvain Lévy și-a închinat viața studiilor indiene, tibetane și chineze, dar a păstrat permanent legătura vie cu poporul său și a fost ales spre sfârșitul vieții președintele Alianței Israelite. În această calitate, eruditul și umanistul Sylvain Lévy a slujit cauza conaționalilor săi din toate țările, cu o energie și un devotament care poate sluji de exemplu oricărui cărturar conștient de destinul neamului său. Dr. Gaster și prin pregătirea științifică, și prin funcția sa sacerdotală – era haham al comunității evreiești de rit spaniol din Londra – a fost un

mare animator al nădejdilor naționale ale tuturor evreilor. În timpul Congresului de la Berlin, a depus sforțări uriașe pentru soarta poporului său (cf. Corespondența publicată în „Gaster Anniversary Volume", pp. 545 - 548). Dar încă de la vârsta de 16 ani, tânărul savant avea conștiința limpede a misiunii poporului său și a funcției unificatoare a limbii ebraice. Într-o cuvântare ținută cu prilejul matriculației sale și publicată în Ha-shahar (1873) spune: „Die Nationalität und die Sprache des Landes, in dem wir leben, räumen wir ihre Rechte ein, ohne gleichzeitig unsere Nationalität als Juden, als Volk Gottes, aufzugeben... Die hebräische Sprache... ist das einzige band, welsche alle Israeliten in ihrer polyglotten Nationalität auf der ganzen Erde verbindet und in ihnen eine zweite Nationalität... nährt und belebt" (*Gaster Anniversary Volume*, p. XV, nota 1).

Așa a simțit Gaster de copil, și așa a trăit până la vârsta venerabilă a patriarhului: ca un evreu conformist, ca un rabin, ca un sionist. Căci, alături de Herzl, Gaster a jucat rolul cel mai important în sionism, și cuvântarea sa la al II-lea Congres - când a fost purtat pe umeri prin toată sala - a rămas memorabilă în istoria naționalismului evreiesc. Dr. Gaster a luat parte activă la fondarea celor dintâi colonii evreiești în Palestina, și pentru poporul său a luptat dârz, până ce și-a dat ultima suflare. Este emoționantă lectura „Prefeței" la volumul său omagial, pe care o scrie tot un cărturar de seamă - sinologul Bruno Schindler - cărturar, dar în același timp un naționalist de o admirabilă intransigență.

Cum spuneam, anii de pregătire de la Breslau au fost ani decisivi. În periodicile savante străine, ca și în cele românești, Dr. Gaster începe de atunci copioasa lui colaborare. Una din primele tipărituri ale sale în România a fost tratatul talmudic *Mishna-Aboth* (București, 1881), prin care eruditul semitolog inaugurează seria de ediții și traduceri de texte ebraice. Să notăm, în această rubrică, volumele principale: *The Chronocles of Jerakneed* (London, 1927), *The Exempla of the Rabbis* (Leipzig, 1924), *The Asatir* (London, 1927), *The Tittled Bible* (London, 1929), *Ma'aseh Book* (Philadelphia, 1934) etc. În strânsă legătură cu această activitate de

editor și traducător de texte semite, trebuie notate lucrările de vulgarizare ale lui Gaster: *The Ketubah* (London, 1924), *The Spread of Judaism through the ages* (New-York, 1926), *The Story of Chanucah* (London, 1928), *The Story of Passover* (London, 1929), *The Story of Shavaoth* (London, 1930), *The Story of Purim* (London, 1930), *The Story of the High Festivals and the Feasts of Tabernacles* (London, 1931). Am menționat numai o parte din volumele și broșurile lui Gaster în legătură cu evreitatea, lăsând la o parte nenumăratele studii, conferințe și articole risipite în toate revistele savante sau iudaice, lăsând la o parte textele minore (al treilea volum din *Studies and Texts* cuprinde exclusiv texte inedite ebraice) și nemenționând cele cinci mari volume de ritual, publicate la Londra între anii 5661 - 5666 (1901 - 1909), cuprinzând toate oficiile și rugăciunile pe care Gaster, ca mare preot, le cunoaște în toată întinderea și adâncimea lor.

Am stăruit ceva mai mult asupra acestor aspecte ale activității lui Gaster, pentru că ele sunt mai puțin cunoscute la noi - deși ele nu sunt ignorate în Occident, unde numele doctorului Gaster nu e ilustru numai ca savant, ci mai ales ca luminător al credinței izraelite și mentor al naționalismului iudaic. Dr. Gaster a fost un om profund onest și sincer în tot ce a făcut. Pentru el, istoria poporului evreiesc nu era numai un subiect de studiu, cum este pentru unii dintre coreligionarii săi. Cinstit sufletește, nu i-a fost rușine de poporul lui, și nici n-a cochetat cu credințele străbunilor săi, raționalizându-le și îmblânzindu-le. În religie, Dr. Gaster n-a fost „un modernist". A crezut în spiritul, dar și în litera Legii.

N-a fost un rabin de nevoie. A avut vocația sacerdotală și naționalistă. Atât de mult l-a preocupat unitatea neamului și religiei lui Izrael, încât s-a silit să aducă la aceeași unitate și pe „eretici". Poate că în această iubire a lui Gaster pentru toate semințiile lui Izrael, și în această dorință secretă a lui de a vedea „unificată" spiritualitatea iudaică, trebuie căutată explicația interesului său atât de viu pentru Samariteni, cea mai veche sectă iudaică în existență. Dr. Gaster a contribuit ca nimeni altul la descifrarea misterului

care înconjura, până la el, istoria acestei secte. Cel dintâi studiu important al său, *A Samaritean Scroll of the Hebreu Pentateuch*, a fost publicat în „Proceedungs of the Society of Biblical Archeology" (1900, pp. 240 - 269). În 1917 apar mai multe articole despre filacteriile samaritene (republicate în *Studies and Texts*, vol. I, pp. 387 - 461), iar în 1925 își tipărește cele trei Schweich Lectures: *The Samaritans, Their History, Doctrines and Literature* (Oxford, University Press). Este cea dintâi sinteză profundă asupra acestei misterioase secte iudaice, pe care Dr. Gaster o cunoaște în cele mai mici amănunte, și pentru explicarea căreia bătrânul savant a cheltuit 30 de ani din viață. De altfel, doi ani mai târziu, publică traducerea cărții *Asatir* (*The Samaritean Book of the „Secrets of Moses"*, London, 1927), iar în 1932 apare cel dintâi tom din *Samaritean Eschatology* (London), închinat studiului legii orale samaritene și tradițiilor arhaice.

Din iubirea profundă a lui Gaster pentru istoria și tradițiile poporului său, izvorește pasiunea sa cărturărească pentru literaturile populare semite, pentru acele texte apocrife și legende eretice care s-au păstrat mii de ani, nealterate, în comunitatea samariteană, bunăoară, sau s-au transmis în lumea întreagă prin textele apocrife și literaturile populare. Când a început să cerceteze literatura populară românească, Dr. Gaster a fost atras în special către legendele biblice și apocrifele Vechiului Testament. Dar, firește, savantul și poliglotul a descoperit un câmp mult mai vast, îndată ce a început să lucreze în acest domeniu al literaturii populare. Din izvor în izvor și din variantă în variantă, Dr. Gaster a fost silit să pătrundă până în literaturile indiene, unde a descoperit uneori obârșia anumitor legende hagiografice creștine (d. ex. *Nigrodha-miga Jâtaka and the life of St. Eustachius Placidus*, 1894, republicat în *Studies and Texts*, II, pp. 1065 - 1070). Curiozitatea lui pentru tradiția orală a tuturor popoarelor era nemărginită. A fost atras și de misterul care acoperă istoria țiganilor, și a contribuit cu studii importante la *Journal of the Gipsy Lore Society*. După exilul său la Londra, unde și-a petrecut cea mai lungă parte a vieții sale, a continuat să se intereseze de folklorul și literatura populară românească. În 1900 apare *Geschichte der rumänischen Literatur*, în 1915 *Rumanian Bird and Beast Stories*, iar în 1936, ediția lui Anton Pann, *Povestea Vorbii*, lăsând la o parte studiile și articolele mai mărunte.

Dr. Gaster a fost, de la începutul carierei sale științifice, pasionat de *texte*. Acest savant a mers întotdeauna la izvoare, chiar când o asemenea muncă implică eforturi considerabile. De aceea, o bună parte din producția sa științifică și literară constă în editarea și traducerea de texte. După cum remarcă pe bună dreptate în prefața primului volum din culegerea sa *Studies and texts in folklore, magic, medieval romance, hebrew apocrypha and samaritean archeology* (3 vol., London, 1925 - 1928), textele își păstrează permanent valoarea, oricare ar fi soarta ipotezelor construite asupră-le. Dar, în această pasiune pentru texte, se poate descifra mai mult decât nevoia omului de știință de a-și cunoaște izvoarele. Dr. Gaster găsea în lectura neodihnită a acestor texte populare, putința de comuniune cu sufletul celor mulți și al celor umili, calea către inima neamului său și către a celorlalte neamuri. Căci asemenea oricărui mare patriot, savantul acesta ajunsese să iubească foarte multe neamuri, tocmai pentru că învățase de tânăr să-și iubească neamul său. N-a fost un cosmopolit, deși a fost un om universal.

[În *Revista Fundațiilor Regale*, mai 1939, nr. 5, pp. 395 - 399]

* În text *ebreitate* – n.ed.

CUPRINS